

รูปแบบสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังใน
พระวิหาร ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น กรณีศึกษา: วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม

CHARACTERISTICS OF THE BUILDING AND ARCHITECTURAL IMAGES IN THE
RELIEF SCULPTURES IN VIHARA OF EARLY RATTANAKOSIN PERIOD,
CASE STUDY: WAT BANGKAPOM, SAMUT SONGKHRAM

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน
คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
พ.ศ. 2567
KMITL-2024-AR-M-003-041

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

CHARACTERISTICS OF THE BUILDING AND ARCHITECTURAL IMAGES IN
THE RELIEF SCULPTURES IN VIHARA OF EARLY RATTANAKOSIN
PERIOD,
CASE STUDY: WAT BANGKAPOM, SAMUT SONGKHRAM

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF
MASTER OF ARCHITECTURE PROGRAM IN INTERIOR ARCHITECTURE
SCHOOL OF ARCHITECTURE, ART, AND DESIGN
KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG
2024

KMITL-2024-AR-M-003-041

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

COPYRIGHT 2024

SCHOOL OF ARCHITECTURE, ART, AND DESIGN

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สิ่งก่อสร้างลงคือรูปแบบโครงสร้างหลักของอาคาร หลังคา และรายละเอียดจำเพาะของอาคารที่แสดง
ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษามีเวลาค่อนข้างจำกัด จึงเห็นว่าควรมีการสำรวจเพิ่มเติม เพื่อเป็นข้อมูลใน
การศึกษาต่อไป

คำสำคัญ: สิ่งก่อสร้าง   ประติมากรรม   งานปูนปั้น   วิหาร   วัดบางกะพ้อม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

Thesis	Charateristics of the Building and Architectural Images in the Relief Sculptures in Vihara of Early Rattanakosin Period, Case Study: Wat Bangkapom, Samut Songkhram
Student	Sinee Chanpeng
Student ID	65026047
Degree	Master of Architecture
Program	Interior Architecture
Year	2024
Thesis Advisor	Associate Professor Wirayut Kuisorn

ABSTRACT

This research aims to study the characteristics, styles, and relationships between architectural forms and the environment as depicted in stucco sculptures. Due to the limited number of studies addressing this specific topic, the research raises two main questions: 1) How are architectural forms represented in mural paintings or stucco sculptures on the walls of Thai religious buildings? 2) How are these forms simplified or stylized? The case study focuses on the stucco relief sculptures decorating the interior walls of the Vihara at Wat Bang Kaphom, Samut Songkhram. These sculptures depict episodes from the Buddha's life, the Buddha's footprint, monastic discipline, and the conduct of monks, alongside scenes of local villagers' way of life. The Vihara is an architectural structure from the late Ayutthaya period, transitioning into the early Rattanakosin period. The research employs an exploratory study method, focusing on the Vihara building and the decorative stucco sculptures. The process involves measuring the building, photographing the sculptures, and analyzing the architectural characteristics in comparison with contemporary structures.

The study concludes that the stucco decorations bear similarities to actual architectural styles. The research findings suggest that

1) The architectural forms are closely linked to the stucco Buddha's footprint sculpture located at the center of the Vihara, divided into four key components are: The relationship between the interior space of the building 2)The relationship between the exterior and interior of the building 3)Social and cultural components 4)Symbolic characteristics of the four Buddha footprints.

2) The simplified architectural elements retained in the stucco sculptures include 1) main structural patterns and walls, such as building structures and wooden pillar buildings; 2) roof styles, such as tiled roofs, castle-style roofs, and flat roofs; and 3) specific

decorative elements with distinct characteristics, such as the Maha Bodhi roof and the Buddha's seat roof.

Additionally, some notable differences were observed:

- 1) The proportions and sizes are not realistic
- 2) The spatial arrangement and placement in relation to the environment are also unrealistic.

In conclusion, the key elements preserved in the simplified architectural representations are the primary structural forms, roofs, and distinctive details of the buildings. Due to time limitations, further exploration is recommended to gather additional information for future studies.

Keywords: Characteristics of the Buildings, Stucco work, Sculptures, Vihara, Wat Bangkapom

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความช่วยเหลือของรองศาสตราจารย์วีระยุต ชัยศร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ คณะกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์ และคณาจารย์ประจำภาควิชา สถาปัตยกรรมภายใน ซึ่งท่านได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็น ตลอดจนการดำเนินงาน อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิทยานิพนธ์ ผู้ศึกษาจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอขอบคุณกิตติก้อง เชื้อคำลือและ คุณชาญณวุฒิ ทองพูนศรี สำหรับข้อเสนอแนะและความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านในการทำวิทยานิพนธ์นี้

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบิดามารดา และครอบครัว ซึ่งเปิดโอกาสให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนจนสำเร็จการศึกษา นอกจากนี้ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ที่คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอมา

สินี จันทร์เป็ง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	I
กิตติกรรมประกาศ.....	V
สารบัญ.....	VI
สารบัญตาราง.....	VIII
สารบัญภาพ.....	IX
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	2
1.3 คำถามการวิจัย.....	2
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	3
1.5 ระยะเวลาดำเนินโครงการ.....	3
1.6 วิธีการวิจัย.....	3
1.7 ความเชื่อมโยงของการวิจัย.....	3
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
1.9 นิยามศัพท์.....	4
1.10 ระยะเวลาดำเนินโครงการและแผนการดำเนินงาน.....	5
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม.....	7
2.1 พระอุโบสถและวิหาร.....	8
2.2 จิตรกรรมและประติมากรรม.....	9
2.3 วรรณกรรมพุทธศาสนา.....	12
2.4 สถาปัตยกรรม และ สิ่งก่อสร้าง.....	26
2.5 สรุปผลการทบทวนวรรณกรรม.....	27
บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย.....	28
3.1 ขั้นตอนการวางแผนการวิจัย.....	29
3.2 ขั้นตอนการศึกษาเชิงปฏิบัติ.....	30
3.3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ ประมวลผล และสรุปผลการวิจัย.....	31

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	32
4.1 การเก็บข้อมูลภาคสนามและแบบ	33
4.2 ศึกษาประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง	35
4.3 ผลการวิเคราะห์ลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง.....	37
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	48
5.1 สรุปผลการศึกษา และ อภิปรายผล.....	49
5.2 ข้อเสนอแนะ	52
บรรณานุกรม.....	55
ภาคผนวก.....	57
ประวัติผู้เขียน.....	76

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 แสดงการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล	6
4.1 แสดงการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง กับลักษณะอาคารจริง	38

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 แสดงการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ	Error! Bookmark not defined.
3.1 แสดงขั้นตอนการวางแผนการวิจัย	29
3.2 แสดงปัจจัยในการวิจัย	30
3.3 แสดงเครื่องมือในการวิจัย	31
3.4 แสดงกรอบแนวคิดขั้นตอนในวิเคราะห์	31
4.1 แสดงแบบด้านหน้า และด้านหลัง พระวิหาร วัดบางกะพ้อม	34
4.2 แสดงแบบด้านข้าง พระวิหาร วัดบางกะพ้อม	34
4.3 แสดงแปลน อาคารพระวิหาร วัดบางกะพ้อม	34
4.4 แสดงตำแหน่งปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศตะวันออก	35
4.5 แสดงตำแหน่งปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศใต้	35
4.6 แสดงตำแหน่งปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศเหนือ	36
4.7 แสดงตำแหน่งปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศตะวันตก	36
4.8 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น เขาสุวรรณบรรพต	38
4.9 แสดงพระมณฑป วัดพระพุทธบาท จ.สระบุรี	38
4.10 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น พระที่นั่งชุมสาย 1	39
4.11 แสดงอาคารพระที่นั่งชุมสาย 1	39
4.12 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น พระที่นั่งชุมสาย 2	40
4.13 แสดงอาคารพระที่นั่งชุมสาย 2	40
4.14 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น เมืองโยนกบุรี	41
4.15 แสดงทางเดินหลัง พระที่นั่งปราโมทย์มไหสวรรย์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จ.เพชรบุรี ...	41
4.16 แสดงกำแพงวัง พระนารายณ์ราชนิเวศน์ จ.ลพบุรี	41
4.17 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น กุฏิสงฆ์	42
4.18 แสดงศาลา วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จ.นนทบุรี	42
4.19 แสดงหมู่อาคารกุฏิสุนทรภู่ วัดเทพธิดาราม กทม.	42
4.20 แสดงกลุ่มอาคาร	43
4.21 แสดงหอพิมานเพชรมหศวร์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จ.เพชรบุรี	43
4.22 แสดงกุฏิ วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จ.นนทบุรี	43
4.23 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น กลุ่มเรือน	44
4.24 แสดงกุฏิเรือนเครื่องก่อ วัดศาลापูน จ.พระนครศรีอยุธยา	44
4.25 แสดงกุฏิเรือนเครื่องสับ วัดศาลापูนจ.พระนครศรีอยุธยา	44
4.26 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น รอยพระพุทธบาท	45
4.27 แสดงศาลาข้างพระปรารค์แดง อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จ.เพชรบุรี	45

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.28 แสดงอาคารข้างพระที่นั่งเวียงยันทวีเขียรปราสาท อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จ.เพชรบุรี.....	45
4.29 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น กุฎิสงฆ์ 1	46
4.30 แสดงกุฎิเรือนเครื่องสับ วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จ.นนทบุรี	46
4.31 แสดงกุฎิเรือนเครื่องสับ วัดคงคาราม จ.ราชบุรี.....	46
4.32 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น กุฎิสงฆ์ 2	47
4.33 แสดงกุฎิเรือนไทย วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จ.นนทบุรี.....	47
5.1 แสดงตำแหน่งเนื้อหาประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังและรอยพระพุทธรูป.....	49
5.2 แสดงแผนผังพระวิหารและตำแหน่งของฝาผนังประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง	50
5.3 แสดงสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้น ที่สำคัญที่คงอยู่บริเวณด้านทิศเหนือ	51
5.4 แสดงประติมากรรมปูนปั้น วัดไผ่ล้อม จ.เพชรบุรี.....	53
5.5 แสดงประติมากรรมปูนปั้น วัดไชยวัฒนาราม จ.พระนครศรีอยุธยา.....	54

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

งานวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับนโยบาย 1) แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พุทธศักราช 2561-2580) วาระปฏิรูปที่ 35: ศิลปะ วัฒนธรรมเพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ ข้อที่ 10 การพัฒนาระบบการบริหารทรัพยากรของชาติให้เป็นไปตามมาตรฐาน ยุทธศาสตร์ที่ 1 ด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และ ข้อที่ 11 การพัฒนาศิลปะ ด้านนาฏศิลป์ไทย ดุริยางคศิลป์ไทย และช่างศิลป์ไทย เพื่อการปฏิรูป สู่ความเป็นมาตรฐานชาติ ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ 2) แผนพัฒนาการท่องเที่ยว แห่งชาติ ฉบับที่ 3 พุทธศักราช 2566-2570 ภายใต้วิสัยทัศน์ “การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) เป็นผู้ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยในการสร้างประสบการณ์ทรงคุณค่ามุ่งสู่ความยั่งยืน” ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยกระดับประสบการณ์ท่องเที่ยว (Tourism experience) กลยุทธ์ที่ 3.1: สร้าง ประสบการณ์การท่องเที่ยวอันน่าประทับใจที่มีคุณค่าเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเฉพาะ กลุ่ม (Value-based tourism) และ ยุทธศาสตร์ที่ 4 กลยุทธ์ที่ 4.2: ส่งเสริมการอนุรักษ์และต่อยอด ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ความเป็นไทย ด้วยการประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย (Thai cultures and identities) และ 3) กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม สมาคมอิ โคโมสไทย (ICOMOS Thailand) ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พุทธศักราช 2528 เพิ่มเติม ฉบับพุทธศักราช 2548 ประกาศเผยแพร่ใช้ปีพุทธศักราช 2554 หมวดที่ 3 คุณค่าและการ ประเมินคุณค่าของมรดกวัฒนธรรม การเรียนรู้สภาพแวดล้อมจากโบราณสถานที่มีคุณค่าในอดีตจึงเป็น การรวบรวมความรู้เพื่อการอนุรักษ์ในอนาคตและส่งต่อองค์ความรู้ในอดีตแก่การปรับปรุงแก้ไขหรือ ประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน

การศึกษาสภาพแวดล้อมภายในอาคาร โดยกายภาพคือการศึกษาภายในพื้นที่ที่มีการปิดล้อมด้วย ระบาย 3 ประเภท คือ พื้น ผนัง และเพดาน หรืออาจกล่าวได้ว่าถูกปิดล้อมด้วยระนาบทั้งหมดคือ พื้น ผนัง ทั้ง 4 ด้าน และเพดาน ซึ่งการรับรู้สภาพแวดล้อมภายในนั้นต้องอาศัยประสาทสัมผัสทั้งหก แต่ส่วนที่รับรู้ ได้โดยเร็วคือ ประสาทสัมผัสในการมองเห็น หรือ การรับรู้ด้วยการมอง (Visual perception) โดยพื้นที่ใน การมองที่ผู้ใช้อาคารสามารถเห็นได้มากที่สุดคือพื้นที่ของผนัง การตกแต่งผนังจึงเป็นรูปแบบปกติในการ จัดการกับสภาพแวดล้อมภายในอาคาร การศึกษาวิจัยทางสถาปัตยกรรมภายในด้านศิลปะและวัฒนธรรม จึงนิยมศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ พระวิหาร และศาลาการเปรียญ ให้ความรู้ทางด้านความเชื่อ รูปแบบศิลปะ และเรื่องราวในการดำรงชีวิตในยุคนั้น ความรู้เหล่านี้สามารถนำมาส่งเสริมต่อยอดทรัพยากร ทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ความเป็นไทย และการท่องเที่ยวของภาครัฐดังกล่าวไว้ข้างต้นได้ และยังเป็น การรวบรวมความรู้เชิงวิเคราะห์ที่จะสามารถนำไปใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นหรือเพื่อนำไป ประยุกต์ใช้กับงานสถาปัตยกรรมภายในในอนาคต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ด้วยงานจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถส่วนใหญ่จะถูกศึกษาเรื่องเนื้อหาที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องพุทธประวัติ ทศชาติก ชาตกนอกนิบาต อติตพุทธ และไตรภูมิ ซึ่งงานจิตรกรรมนั้นมีลักษณะแบบสองมิติ ไม่มีมิติของแสงเงาบนงาน ทั้งนี้มีงานประติมากรรมประดับผนัง เพื่อเล่าเรื่องราวทางพุทธศาสนาปรากฏอยู่ แต่มีการศึกษาลักษณะงานแบบสามมิตินี้ไม่มากนัก ด้วยการวิเคราะห์งานประติมากรรมนี้จะมีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของประติมากรรมที่ก่อให้เกิดการปิดล้อมพื้นที่ว่าง (Volume space) และแสงเงาเล็กน้อยบนผิวประติมากรรม ส่งเสริมความเป็นสามมิติของงาน ด้วยมิติที่เพิ่มขึ้นจากงานจิตรกรรมสูงสามมิติจึงเป็นประเด็นการศึกษาความสอดคล้องกันของอาคารสิ่งก่อสร้างในเชิงการลดทอนรูปลักษณะได้อย่างไร

การศึกษาวิจัยนี้ใช้พื้นที่ศึกษา คือ พระวิหารวัดบางกะพ้อม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม วัดบางกะพ้อมขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานตามประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 113 ตอนพิเศษ 50ง 18 ธันวาคม 2539 โดยกล่าวว่าชาวบ้านสร้างวัดขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ในสมัยกรุงธนบุรีถูกกำหนดเป็นวัดเมื่อพุทธศักราช 2312 และได้รับวิสุงคามสีมาสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อพุทธศักราช 2471 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวัดบางกะพ้อมพบว่ามี การวิจัยประติมากรรมปูนปั้นตกแต่งฝาผนังภายในพระวิหาร โดยเน้น การศึกษาเนื้อหาของประติมากรรมปูนปั้น รูปแบบ เทคนิควิธีการสร้าง การจัดวางองค์ประกอบของภาพตามเนื้อเรื่อง เรื่องราวที่ปรากฏในจิตรกรรมปูนปั้นตกแต่งฝาผนังพระวิหารวัดบางกะพ้อมนั้น มีความสัมพันธ์กับพุทธประวัติ (บางตอน) พระพุทธบาท พระวินัยและจริยาวัตรของสงฆ์ วิถีชีวิตชาวสมุทรสงคราม เป็นต้น (ชัยณรงค์ วิรุฬพัฒน์, 2554) ด้วยการศึกษานั้นยังไม่สามารถอธิบายหรือเปรียบเทียบการลดทอนรูปแบบของสิ่งก่อสร้างที่ปรากฏในงานประติมากรรม กับอาคารจริงเพื่อช่วยวิเคราะห์และยืนยันข้อสันนิษฐานในเชิงสถาปัตยกรรม เพื่อวิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพย์สินทางปัญญา วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ความเป็นไทยสืบต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) ศึกษาลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง พระวิหาร
- 2) เปรียบเทียบภาพสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังกับลักษณะสิ่งก่อสร้างจริง

1.3 คำถามการวิจัย

- 1) การแสดงภาพลักษณะของสิ่งก่อสร้างในจิตรกรรมฝาผนังหรือประติมากรรมปูนปั้นบนผนังของอาคารทางศาสนสถานของไทยปรากฏรูปลักษณะอย่างไร
- 2) ภาพสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังกับลักษณะสิ่งก่อสร้างจริงมีการลดทอนรูปลักษณะอย่างไร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.4 ขอบเขตการวิจัย

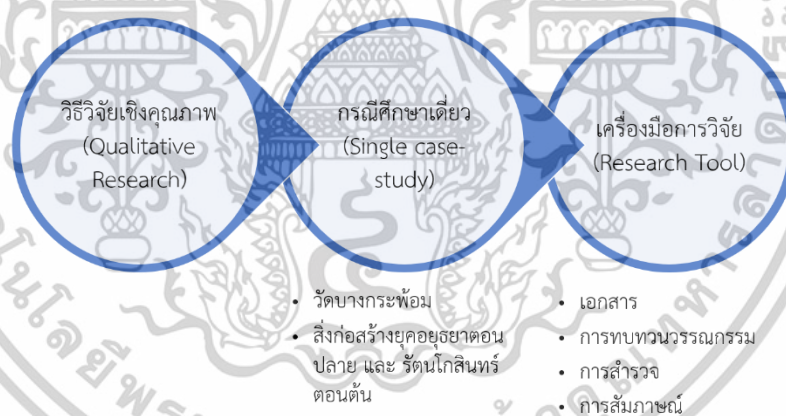
งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังทั้ง 4 ด้านภายในพระวิหาร วัดบางกะพ้อม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และ สถาปัตยกรรมใกล้เคียง

1.5 ระยะเวลาดำเนินโครงการ

ระยะเวลาดำเนินโครงการ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2566 ถึงวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ.2567

1.6 วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รูปการวิจัยแบบกรณีศึกษาแบบกรณีศึกษาเดียว (Single case-study) เป็นกรวิจัยที่มุ่งศึกษาเฉพาะ งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังพระวิหาร วัดบางกะพ้อม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล สัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ และ สรุปผล (ภาพที่ 1.1)

ภาพที่ 1.1 แสดงการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ

1.7 ความเชื่อมโยงของการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมและการสำรวจเบื้องต้น ด้วยต้องศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหาร จึงต้องเลือกศึกษาพระวิหาร และ พระอุโบสถมีพื้นที่ผนังให้เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง หรือ งานประติมากรรมปูนปั้น และศึกษาแนวคิด เนื้อหาที่นำมาเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง รวมถึงวิธีการ ซึ่งน่าจะมีการคิดในลักษณะนำรูปแบบสถาปัตยกรรมจริงที่โดดเด่นมา เป็นประติมากรรมปูนปั้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทราบองค์ประกอบและลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง สามารถนำไปพัฒนาเปรียบเทียบกับลักษณะการลวดทอนจากสถาปัตยกรรมจริงในยุคนั้นและในปัจจุบัน

1.9 นิยามศัพท์

1.9.1 พุทธประวัติ

พุทธประวัติ (Buddhist history) เรื่องราวของพระพุทธเจ้า ตลอดจนถึง บุคคลและสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เหตุการณ์และประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพาน (กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ, 2537)

1.9.2 รอยพระพุทธบาท

รอยพระพุทธบาท “พระพุทธบาท” สัญลักษณ์แทน พระพุทธเจ้า (สน สีมাত্রัง, 2559) รอยพระพุทธบาทอาจเป็น บริโภคเจดีย์ หมายถึง สถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยประทับ หรือวัตถุที่พระพุทธเจ้าเคยใช้สอยหรือสัมผัสเป็นรอยที่คล้ายรอยเท้าที่ปรากฏตามทีต่าง ๆ โดยมักเป็นรอยเดี่ยว เชื่อว่าเป็นรอยพระพุทธบาทที่พระพุทธองค์เคยเหยียบประทับไว้เมื่อครั้งที่ไปยังสถานที่นั้น และกลายเป็นบริโภคเจดีย์โดยสมมติ (นันทนา ชุติวังค์, 2533)

1.9.3 อสุภกรรมฐาน

อสุภกรรมฐานในพระพุทธศาสนาเรียกว่า อสุภ+กรรมฐาน อสุภ แปลว่า ไมสวย ไมงาม แยกบทแล้วได้ 2 บท คือ อ+สุภ อ เป็นคำปฏิเสฐซึ่งเปลี่ยนมาจากบทเดิมคือ น สุภ = สวยงาม เมื่อรวมบททั้งสองนี้เข้าด้วยกันแล้วก็เพี้ยน อสุภ มีวจนัตถะว่า น สุภ= อสุภ แปลความว่า ไมสวยไมงาม กรรมฐาน แปลว่า ตั้งอารมณ์ไว้ให้เป็นการเพ่งงาน หมายความว่า เพ่งที่ตั้งของการทำงานทางจิตใจ (พระอธิการอภิสิทธิ์ จารุณีโม, 2561)

1.9.4 สถาปัตยกรรม

ในทางศาสนา สถาปัตยกรรม นั้น ถือเป็นสิ่งก่อสร้างที่เป็นรูปธรรม สะท้อนวัฒนธรรม ความมั่งคั่ง ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ในแต่ละยุคสมัย สถาปัตยกรรม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบัญญัติจากภาษาอังกฤษว่า “Architecture” พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ได้ให้คำอธิบายว่า “สถาปัตยกรรม คือ ศิลปะ หรือ วิชาที่ว่าด้วยงานก่อสร้าง” ปัจจุบัน ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมาย “สถาปัตยกรรม” (สะ-ลา-ปัต-ตะ-ยะ-กำ) เป็นคำนาม มีความหมายว่า ศิลปะและวิทยาเกี่ยวกับงานก่อสร้างที่ประกอบด้วยศิลปะลักษณะ (ส. สถาปัตย + กรรมน)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.9.5 วิหาร

สิ่งปลูกสร้างประเภทศาสนสถาน ใช้เป็นสถานที่สำหรับพระสงฆ์ประชุมทำสังฆกรรม และทำพิธีต่าง ๆ ตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา อาคารที่ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป คำว่า วิหาร แต่เดิมหมายถึง “ที่อยู่” โดยไม่จำกัดบุคคลชั้นใด (สมคิด จิระทัศนกุล, 2543)

1.9.6 ประติมากรรม

ประติมากรรม (Sculpture) เป็นผลงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการสร้างรูปทรง 3 มิติ มีปริมาตร มีวิธีการสร้างผลงานแบ่งออกเป็น 4 วิธี คือ การปั้น (Casting) การแกะสลัก (Carving) การหล่อ (Molding) และ การประกอบขึ้นรูป (Construction) การสร้างงานประติมากรรม เป็นการสร้างรูปทรง 3 มิติ งานประติมากรรม แบ่งเป็น 3 ประเภท ตามมิติของกความลึก ได้แก่ คือ แบบนูนต่ำ แบบนูนสูง และแบบลอยตัว

งานปูนปั้น โดยหลักจะใช้ประกอบสถาปัตยกรรมไทย โดยจะเป็นวัดวาอารามเป็นส่วนใหญ่ จัดแบ่งเป็นยุคสมัย ในพื้นที่ของประเทศไทยถูกค้นพบงานประติมากรรมปูนปั้นตั้งแต่สมัยทวารวดี และใน สมัยอยุธยามีการค้นพบค่อนข้างมาก (สันติ เล็กสุขุม, 2557)

1.10 ระยะเวลาดำเนินโครงการและแผนการดำเนินงาน

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบและลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นระดับฝาผนัง บริเวณ วัดบางกะพ้อม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยรูปแบบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) กรณีศึกษาเดียว ด้วยการสำรวจ (Survey research) ในการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล และ วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล โดยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยได้มีการวางแผนของขั้นตอนการศึกษาลักษณะภาพสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้น ฝาผนัง วัดบางกะพ้อม ดังนี้

- 1) กำหนดปัญหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยศึกษาความเป็นไปได้ของงานวิจัย หาข้อมูลเบื้องต้นว่างานวิจัยที่ผู้วิจัยกำลังศึกษานั้นว่ามีผู้วิจัยท่านใดศึกษาแล้วหรือไม่ อันเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้และงานวิจัยที่ใช้พื้นที่ศึกษาวิหาร วัดบางกะพ้อม
- 2) ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สืบค้นข้อมูลของแหล่งกรณีศึกษาและส่งหนังสือราชการเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลงานวิจัย
- 3) การออกแบบวิจัยและเครื่องมือการวิจัย
- 4) ลงพื้นที่เพื่อสำรวจเบื้องต้น ณ กรณีศึกษาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
- 5) นำเสนอบทความที่เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยในงานประชุมวิชาการ สอบหัวข้อวิทยานิพนธ์ และนำเสนอเค้าโครงวิทยานิพนธ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 6) ผลการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูล สรุปข้อมูลจากการลงพื้นที่ และวิเคราะห์เปรียบเทียบงาน
ประติมากรรม กับ จิตรกรรมและสถาปัตยกรรมจริง
- 7) สรุปผลการวิจัย และอภิปรายผล
- 8) สอบและนำเสนอวิทยานิพนธ์ ปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ตามข้อเสนอแนะ
สามารถแจกแจงขั้นตอนของการวิจัย ตามระยะเวลาดำเนินการได้ดังนี้ (ตารางที่ 1.1)

ตารางที่ 1.1 แสดงการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินงาน	ระยะเวลา (2566-2567)											
	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.
กำหนดปัญหาและวัตถุประสงค์ ของการวิจัย	←→											
ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง												
การออกแบบวิจัยและเครื่องมือ การวิจัย			←→									
การดำเนินการสำรวจ	←→											
การสำรวจ ครั้งที่ 1	←---											
การสำรวจ ครั้งที่ 2			←---									
การสำรวจ ครั้งที่ 3						←---						
ผลการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูล					←→							
สรุปผลการวิจัย และอภิปรายผล										←→		

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ กล่าวถึงทฤษฎีและแนวคิดตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ พุทธประวัติ รอยพระพุทธรูปสถาปัตยกรรม และ สิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้าง ประติมากรรมปูนปั้น รูปแบบ วิเคราะห์องค์ประกอบและลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้น ประดับฝาผนัง องค์ประกอบของประติมากรรมปูนปั้น โดยเน้นเรื่องราวที่ปรากฏในจิตรกรรมปูนปั้น ตกแต่งฝาผนังพระวิหารวัดบางกะพ้อม ซึ่งได้ทำการรวบรวมข้อมูลและทบทวนวรรณกรรมดังนี้

- 2.1 พระอุโบสถและวิหาร
- 2.2 ประติมากรรมและจิตรกรรม
- 2.3 วรรณกรรมพุทธศาสนา
- 2.4 สถาปัตยกรรม และ สิ่งก่อสร้าง
- 2.5 สรุปผลการทบทวนวรรณกรรม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1 พระอุโบสถและวิหาร

คำว่าอุโบสถเป็นการเอาความหมายของพิธีกรรมมาเรียกใช้เป็นสถานที่ เดิมใช้คำว่า อุโบสถะ (Ubosatha) เรียกว่า อุโบสถ (Ubosot) หรือการเรียกสั้น ๆ ว่า โบสถ์ ถูกกำหนดโดยรอบพื้นที่ด้วยเสมา หรือ สี่มา เพื่อกำหนดเขต พัทธสีมา อันหมายถึงพื้นที่ใช้ทำกิจกรรมของสงฆ์ หรือการทำสังฆกรรมในทางพระวินัย ซึ่งในบางพื้นที่มีการเรียกพระอุโบสถต่างออกไป เช่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกพระอุโบสถว่า สิม ย่อมาจากคำว่า สี่มา โดยพระอุโบสถก็คืออาคารที่สร้างในพื้นที่เขตพัทธสีมา คตินิยมในการออกแบบพระอุโบสถ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ 1) พระอุโบสถแบบโถง หมายถึงพระอุโบสถที่ไม่ก่อผนังอาคาร เนื่องจากเป็นการสร้างตามคติเดิมจากลัทธิลังกาวงศ์ 2) พระอุโบสถแบบทึบ หมายถึงพระอุโบสถก่อนผนังปิดล้อมรอบของตัวอาคาร มีการเจาะช่องประตูหน้าต่างในช่วงเสา นิยมใช้กันโดยทั่วไป 3) พระอุโบสถแบบมหาอุด หมายถึงพระอุโบสถที่ก่อผนังทึบทั้งสี่ด้าน ไม่มีการเจาะช่องหน้าต่าง มีเพียงการเจาะประตูเพียง 1 หรือ 2 ช่องเท่านั้น นิยมสร้างในสมัยอยุธยาตอนกลาง นิยมเขียนภาพจิตรกรรมเต็มทุกผนังทั้งผืน (สมคิด จิระทัศนกุล, 2547)

ทั้งนี้พระวิหารหรือวิหาร (Vihara) หมายถึง ที่อยู่ของพระสงฆ์ ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสร้างในเขตพุทธาวาส แต่ไม่สามารถทำสังฆกรรมตามวินัยได้อย่างพระอุโบสถ (สมคิด จิระทัศนกุล, 2547) เนื่องจากไม่มีการผูกเขตพัทธสีมาให้แก่พระวิหาร ซึ่งวิหารสามารถจำแนกออกเป็นหลายลักษณะ เช่น 1) วิหารหลวง คือ วิหารหลังที่สร้างบนพื้นที่ที่อยู่ทางด้านหน้าพระเจดีย์ มักทำให้มีขนาดใหญ่เป็นพิเศษ จึงใช้คำว่า หลวง ในการเรียกชื่อ เช่น วิหารหลวงวัดมหาธาตุ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย 2) วิหารทิศ คือ วิหารหลังที่สร้างขึ้นเป็นบริวารของพระเจดีย์หรืออุโบสถตามทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก หรือสร้างโดยรอบ ยกเว้นด้านทิศตะวันออกมักตั้งเป็นวิหารหลวง เช่น พระวิหารทิศในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร 3) วิหารคด คือ วิหารขนาดย่อมๆ ที่สร้างไว้ตามมุมรอบพระอุโบสถในเขตพุทธาวาส ลักษณะเป็นหลังยาวรูปตัวแอล (L) หักเป็นข้อคอกกับกับมุม หรือต่อเนื่องกันตลอดแนว 4) วิหารราย คือ วิหารขนาดเล็ก นิยมทำเป็นหลังแยก อย่าง วิหารโถง หรือวิหารกั้นฝาขนาดเล็ก อยู่รอบเขตพุทธาวาส เช่น วิหารรายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร 5) วิหารน้อย คือ วิหารขนาดเล็กที่สร้างเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ บริเวณเขตพุทธาวาส เช่น พระวิหารน้อยในวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 6) วิหารแกลบ คือ วิหารขนาดเล็กมาก ใช้เป็นสถานที่สำหรับพระภิกษุเจริญกัมมัฏฐาน พระภิกษุหนึ่งได้เพียงรูปเดียว เช่น วิหารแกลบในวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 7) วิหารพระไสยาสน์ คือ วิหารที่สร้างเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ทั้งนี้จะมีขนาดใหญ่หรือเล็กขึ้นอยู่กับขนาดของพระพุทธรูป ซึ่งมีขนาดยาวต่างกัน เช่น พระวิหารพระพุทธรูปปางไสยาสน์ วัดพระพุทธรูปปางไสยาสน์ จังหวัดเพชรบุรี วัดพระรูป จังหวัดสุพรรณบุรี

โดยวิหารในวัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม เป็น วิหารน้อย และถือเป็นวิหารเฉพาะ คือ วิหารที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาท ที่เบ็ที่เคารพบูชาในสมัยอยุธยาตอนปลาย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2 จิตรกรรมและประติมากรรม

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์ นั้นเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เพราะสร้างขึ้นด้วยความเลื่อมใสศรัทธาและความสามัคคีของคนในชุมชนจึงเป็นสถานที่เคารพสักการะของชาวบ้าน รวมถึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับการศึกษาที่สามารถก่อให้เกิดปัญญาแก่ชุมชน นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงหลักโลกธรรม 8 ที่มีอยู่คู่กับโลกได้เป็นอย่างดี ทั้งยังมีคุณค่าทางจิตใจทางเศรษฐกิจ ทางสังคม และทางวัฒนธรรมประเพณี (อดุลย์ หลานวงศ์ และคณะ, 2563)

2.2.1 จิตรกรรม

ทั้งนี้รูปแบบในภาพจิตรกรรม มีการถ่ายทอดงานสร้างสรรค์ที่มีลักษณะเป็นรูปร่าง (Form) ที่เกิดจากการระบายสีตามลักษณะโครงเรื่อง งานจิตรกรรมไทยจึงจัดเป็นงานทัศนศิลป์ (Visual Art) กระบวนการสร้างสรรค์ ช่างผู้ถ่ายทอดมีจุดประสงค์ถึงการแสดงออกทางความหมายของเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอต่อผู้รับชม การถ่ายทอดมีหลายรูปแบบ เช่น การถ่ายทอดแบบเสมือนจริง การลดทอน หรือแบบอื่นๆ อีกทั้งยังมีการคำนึงถึงหลักการจัดภาพ (Composition) เพื่อให้ผู้ชมหรือผู้รับสารเข้าใจง่ายที่สุด องค์ประกอบของภาพจิตรกรรมไทย แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

1) รูปแบบประเภทภาพมนุษย์ หมายถึง รูปแบบที่สร้างสรรค์ขึ้น มีลักษณะแทนคนทั่วไป โดยมีรูปแบบที่แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ รูปแบบลักษณะภาพ คือ หนึ่งคือรูปแบบที่มีการสร้างสรรค์ขึ้นให้มีลักษณะเป็นรูปคนที่มีรูปร่าง รูปทรงและมีสัดส่วนที่สวยงาม แบ่งออกเป็นรูปผู้ชาย จะเรียกว่าภาพพระ รูปผู้หญิงจะเรียกว่าภาพนาง รวมไปถึงการเขียนภาพถึงกษัตริย์ เจ้าขุนมูลนาย ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และ สองคือรูปแบบลักษณะฉาก คือ รูปแบบที่มีการสร้างสรรค์มีรูปร่างสัดส่วนที่ไม่สวยงาม เหมือนกับรูปลักษณะภาพ ใช้กับตัวละครหรือแทนความหมาย หมายถึงประเภทพวกรหัสลับ หรือพวกนักเลง ทั้งนี้ภาพมนุษย์ยังมีการกำหนดรูปแบบความสำคัญ และฐานะที่แตกต่างกันออกไป เช่น การใช้สีเพื่อแทนลำดับความสำคัญ และประเภทตามชนชั้น คือ

ผิวพื้นผิวเนื้อสีทอง หมายถึง ภาพที่สื่อถึงพระพุทธเจ้า

ผิวพื้นผิวเนื้อสีขาว หมายถึง ภาพที่สื่อถึงชนชั้นกษัตริย์หรือผู้ปกครอง

ผิวพื้นผิวเนื้อสีชาวนวล หมายถึง ภาพที่สื่อถึงคนชนชั้นสูงหรือผู้ที่มีฐานะ

ผิวพื้นสีดินตาด มีผิวเนื้อสีน้ำตาลอ่อน หมายถึง ภาพคนประเภทสามัญหรือไพร่พล

ผิวพื้นผิวสีคล้ำ หมายถึง ภาพที่สื่อถึงคนประเภทกาก หรือคนชั่วคนเลว

ผิวพื้นเป็นสีต่าง ๆ หมายถึง ภาพพื้นผิวที่กำหนดอารมณ์ต่าง ๆ

2) รูปแบบประเภทภาพอมนุษย์ หมายถึง รูปภาพที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาให้แตกต่างไปจากภาพมนุษย์ทั่วไป โดยมีการสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ เช่น การนำแนวคิดนำรูปร่างของสัตว์มาปรับใช้กับร่างกายมนุษย์ เช่น การนำนรสีห์ร่างกายท่อนบนเป็นคน ท่อนล่างเป็นราชสีห์ หรือการนำรูปร่างมัจฉา ท่อนบนเป็นคนท่อนล่างเป็นหางปลา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3) รูปแบบประเภตัสตว์ หมายถึง รูปแบบที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้น ประกอบด้วย ลักษณะรูปร่าง สัดส่วน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ภาพสัตว์ป่าสามัญ คือ รูปที่ถูกประดิษฐ์มาจากสัตว์ทั่วไป เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย เสือ และภาพสัตว์ป่าหิมพานต์ หรือเรียกอีกอย่างว่าภาพสัตว์เขาไกรลาศ ภาพสัตว์กระหนก โดยมีการนำเอาสัตว์ชนิดเดียวกัน หรือต่างชนิดกันมาผูกเข้าด้วยกัน บ้าง เช่น คชสีห์ มีส่วนตัวเป็นสิงห์ ส่วนศีรษะเป็นช้าง

4) รูปแบบประเภตภาพทิวทัศน์ หมายถึง ภาพที่ถูกเขียนขึ้นเป็นภาพพื้นดิน พื้นน้ำ อากาศที่ว่างเปล่า ภูเขา ต้นไม้ นานาพันธุ์ จุดประสงค์หลักเพื่อเป็นภาพพื้นหลังให้กับเรื่องราวที่ถูกใช้เขียน เช่น ภาพคน ภาพสัตว์ และภาพสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภาพประเภตภาพทิวทัศน์แม้จะเป็นภาพที่มีความสำคัญเป็นรองกว่ารูปแบบอื่น ๆ สามารถแบ่งได้ออกเป็น

รูปภาพประเภตดิน คือ การเขียนภาพไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุดจากพื้นจรดตีนฟ้า ทำให้เกิดเส้น (Horizontal - line) เป็นการกำหนดจุดสิ้นสุด ช่วงใช้วิธีการเขียนพื้นส่วนบนส่วนที่ใกล้กับพื้นที่ว่างและให้เส้นหายไปด้วยกัน ถือว่าเป็นการแก้ไขเรื่องมิติของภาพ

รูปภาพประเภตอากาศ คือ การเขียนภาพสีพื้นในส่วนที่เป็นพื้นอากาศ ส่วนใหญ่มักจะมีการระบายด้วยสีแดงตามความเชื่อ จะมีการใช้แสงสว่างและความว่างเปล่า ไม่นิยมเมฆหมอก เนื่องจากเป็นการแสดงภาวะหรือกาลเวลาที่ไม่ว่าจะเกี่ยวกับคตินิยมในงานจิตรกรรมไทย

รูปภาพประเภตพื้นน้ำ คือ เป็นการระบายในส่วนของพื้นที่ให้ความหมายเป็นน้ำ โดยมีการสร้างสรรค์รูปแบบให้รับรู้ถึงความเคลื่อนไหว คือ การรับรู้รูปภาพพื้นน้ำที่สงบเงียบ เขียนเป็นทางราบ แสดงภาพพื้นน้ำในวัง เช่น สระ หนอง บึง เป็นต้น การรับรู้รูปพื้นน้ำที่เป็นระลอกนิยมเขียนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงซ้อนกัน นิยมเขียนพื้นน้ำในมหาสมุทร พื้นน้ำที่เป็นระลอกคลื่นเป็นสีเข้ม ๆ แล้วเขียนลากเส้นสีอ่อนเป็นแนวคลื่นคล้ายเกล็ดปลาซ้อนกัน นิยมเขียนพื้นน้ำมีความรุนแรงในมหาสมุทร

รูปภาพประเภตเขามือ คือ สร้างขึ้นเพื่อเป็นส่วนประกอบฉากหลัง วาดขึ้นมาเพื่อให้เข้ากับองค์ประกอบรูปภาพคนและใช้ลำดับเรื่อง ภาพเขามือเป็นรูปภาพที่ได้รับการเขียนผูกรูปแบบขึ้น เพื่อแสดงรูปภาพขนาดย่อม ๆ เป็นการย่อส่วน เนื่องจากต้องการย่อสัดส่วนและขนาดให้มีความเหมาะสมกับรูปภาพทั้งหมด

รูปภาพประเภตต้นไม้ คือ รูปภาพที่ถูกสร้างสรรค์มาจากธรรมชาติที่จำเป็นเท่านั้น แล้วนำมาจัดระเบียบสร้างสรรค์ให้เกิดความสวยงามและเกิดเป็นรูปแบบใหม่ เช่น ต้นไม้ใบใหญ่ ได้แก่ ต้นตาล ต้นมะพร้าว ต้นหมาก ต้นกล้วย เป็นต้น ต้นไม้พุ่มใบใหญ่ ได้แก่ ต้นมะม่วง ต้นชมพู ต้นมะปราง เป็นต้น ต้นไม้พุ่มใบฝอย ได้แก่ ต้นมะขาม ต้นแจง ต้นช้อย เป็นต้น

5) รูปแบบประเภตภาพสิ่งก่อสร้าง หมายถึง รูปภาพที่เขียนแสดงถึงบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ศาลา กุฏิ พระมหาราชวัง เรือนลอย กำแพงแลงเตย และป้อมปราการ เป็นต้น รูปแบบภาพประเภตนี้เป็นเพียงรูปภาพส่วนประกอบให้ภาพภาพเป็นไปตามลำดับเรื่อง ส่วนมากเป็นการเขียนในลักษณะเปิดวางทางด้านหน้าของสิ่งก่อสร้างเพียงด้านเดียว ไม่แสดงพื้นที่ภายในสิ่งก่อสร้างทั้งหมด หรือไม่นิยมแสดงภายในอาคาร (Interior building) มีแนวคิดแสดงภาพเป็นกลุ่มก้อน (Mass) ด้วยการสร้าง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปรวมกันแบบด้านหน้า (Front view) รูปแบบด้านข้าง (Side view) พบได้ทั่วไปในจิตรกรรมไทย และได้นำวิธีนี้ไปใช้ในงานปูนปั้นประดับในบางส่วน

2.2.2 ประติมากรรม

งานปูนปั้นประดับอาคารนั้นเป็นส่วนหนึ่ง que แสดงให้เห็นคุณค่าทางพุทธศิลป์ที่เกี่ยวเนื่อง ซึ่งมีการหลักฐานมาแต่สมัยทวารวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-16 มีลักษณะทางศิลปะอย่างงานอินเดีย จึงสันนิษฐานว่าเกิดจากช่างชาวอินเดียที่เดินทางเข้ามาสู่ดินแดนนี้ มีการพัฒนาเทคนิคในการปั้นปูนด้วยวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น ปูนปั้นมีส่วนผสมของปูนขาวหรือปูนที่ได้จากเปลือกหอยเป็นหลัก ผสมคลุกเคล้ากับส่วนผสมต่าง ๆ แล้วทำการโขลกตำให้เข้ากัน หมักปูนเป็นระยะเวลาเนิ่นนาน เนื้อปูนจะมีลักษณะเหนียวแน่น สามารถนำมาปั้นเป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้ เมื่อปูนแห้งจะมีคุณสมบัติแข็งตัวคงทนถาวร ตามเทคนิคของแต่ละสกุลช่าง และอาจเรียกปูนปั้นนั้นตามลักษณะการปฏิบัติงาน เช่น ปูนดำ ปูนสด ปูนน้ำอ้อย ปูนเพชร เป็นต้น งานปูนปั้นโดยหลักจะใช้ปั้นประดับสถาปัตยกรรมในวัดวาอาราม จัดแบ่งเป็นยุคสมัยต่าง ๆ โดยมีการค้นพบงานประติมากรรมปูนปั้นพบในสมัยทวารวดี ต่อเนื่องถึงสมัยอยุธยา ดังจะเห็นได้จากการปั้นปูนประดับหน้าบันพระอุโบสถ วัดมหาธาตุ วัดเขาน้ำใส วัดสระบัว วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

งานปูนปั้นนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ 1) งานปูนปั้นประเภทภาพพรรณนาเรื่องราว 2) งานปูนปั้นประเภทองค์ประกอบของอาคารสถานที่ 3) งานปูนปั้นประเภทลวดลายประดับหน้าบัน 4) งานปูนปั้นประเภทตัวทับลาย 5) งานปูนปั้นประเภทลอยตัว ทั้งนี้ลายปูนปั้นสมัยรัตนโกสินทร์จะได้รับอิทธิพลมาจากงานสมัยอยุธยาตอนปลาย งานปูนปั้นมีกรรมวิธีในการปั้น 2 วิธี คือการปั้นสด และการพิมพ์ลาย และยังมีค่านิยมในการตกแต่งผิวปูนด้วยการทาสี การปิดทอง และการประดับกระจก (ชัยณรงค์ วิรุฬพัฒน์, 2554)

ส่วนงานปูนปั้นประดับผนังที่มีเนื้อหาเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น ปูนปั้นผนังพระปราสาทเมรุทิศเมรุราย ณ ระเบียงคต วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธประวัติ มีทั้งหมด 12 ภาพ ได้แก่ 1) ตอนพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต หรืออาจเป็น ตอนปริณิพาน 2) ตอนพระราชพิธีอภิเษกสมรสพุทธบิดามารดา 3) ตอนประสูติ 4) ตอนการสละอัญชัญใหญ่ 5) ตอนออกมหาภิเนษกรมณ์ 6) เจ้าชายสิทธัตถะทรงตัดพระเมาลี และบำเพ็ญทุกรกิริยา 7) ตอนนางสุชาดาเตรียมถวายข้าวมธุปายาส 8) ตอนมารผจญ 9) ตอนปฐมเทศนา 10) ตอนยมกปาฏิหาริย์ 11) ตอนโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ 12) ตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ (นัชรีลีละวัฒน์, 2548)

ปูนปั้นประดับผนัง วัดไผ่ล้อม จังหวัดเพชรบุรี เนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทางของเหล่าคณะสงฆ์ และอุบาสกอุบาสิกาไปสักการะพระพุทธรูปที่เขาสุมนภูฏ ลังกาทวีป ด้านข้างฝั่งขวามือทำเป็นปราสาทซ้อนชั้น 7 ชั้น เชื่อว่าอาจแทนค่าเป็นโลหะปราสาท (ดวงกมล บุญแก้วสุข, 2557) ด้านข้างปราสาทเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิประทับอยู่ใต้ต้นไม้ต่างชนิดกัน ซึ่งคล้ายคลึงกับสัตตมหาสถาน ซึ่งเป็นสถานที่ที่พระพุทธรูปทรงประทับหลังจากตรัสรู้ 7 สัปดาห์

ปูนปั้นประดับผนังบันไดในวิหารพระทรงม้าหรือวิหารพระมหาภิเนษกรมณ์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธประวัติตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะออกเสาะนี้เป็นเอกสารที่สวณไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เสด็จออกบรรพชาโดยมังกัณฐกะเบี่ยงหน้าสลุทศเหนือ มีหมู่เทวดาและท้าวจตุโลกบาลหะรับเท้าม้า เบื้องหน้าของม้าเป็นรูปท้าววิสวติมารกำลังขมื่อห้ามขวางอยู่ (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2559)

ปูณปั้นประดับผนังในวิหารพระพุทธบาท วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม มีเนื้อหาเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเรื่องพุทธประวัติ ตอนปรินิพพาน ตอนลอยบาตร ธุดงค์วัตร ตำนานพระพุทธบาท ประดิษฐานรอยพระพุทธบาทซ้อนกันสี่รอยขนาดใหญ่กลางวิหาร เป็นเครื่องหมายพระพุทธเจ้าทั้งสี่พระองค์ที่อุบัติขึ้นแล้วในภัทรกัป คือ พระกกุสันโธ พระโกนาคม พระกัสสปะ และพระโคตมะ และขุมพระพุทธเจ้า 28 พระองค์ โดยเป็นพระพุทธเจ้าก่อนพุทธวงศ์ 3 พระองค์ และในพุทธวงศ์ 25 พระองค์ รวมเป็น 28 พระองค์ (ชัยณรงค์ วิรุฬพัฒน์, 2554)

2.3 วรรณกรรมพุทธศาสนา

2.3.1 พุทธประวัติ

ปัจจุบันเราอยู่ในช่วงของพระพุทธเจ้าองค์ที่สี่ ในช่วงยุคของ พระพุทธเจ้าโคตรมะ มีพระนามเดิมว่า “สิทธัตถะ” เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พระองค์ทรงถือกำเนิดในศากยวงศ์ สกุลโคตมะ พระองค์ประสูติในวันศุกร์ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (เดือนวิสาขะ) ปีจอ ก่อนพุทธศักราช 80 ปี ณ สวนลุมพินีวัน ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ กับกรุงเทวทหะ แคว้นโกลิยะ (ปัจจุบันคือตำบลรุมมินเด ประเทศเนปาล)

พระราชกุมารประสูติ และได้รับการทำนายจากอสิตฤๅษีหรือกาฬเทวิลดาบสมมหาฤๅษี ผู้บำเพ็ญฌานอยู่ในป่าหิมพานต์ซึ่งเป็นที่ทรงเคารพนับถือของพระเจ้าสุทโธทนะว่า พระราชกุมารนี้เป็นอัจฉริยมนุษย์ มีลักษณะมหาบุรุษครบถ้วน บุคคลที่มีลักษณะดังนี้ จักต้องเสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิตแล้วตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก หลังจากประสูติได้ 5 วัน พระเจ้าสุทโธทนะโปรดให้ประชุมพระประยูรญาติ และเชิญพราหมณ์ ผู้เรียนจบไตรเพท จำนวน 108 คน เพื่อมาทำนายพระลักษณะของพระราชกุมาร พระประยูรญาติได้พร้อมใจกันถวายพระนามว่า “สิทธัตถะ” มีความหมายว่า ผู้มีความสำเร็จสมประสงค์ทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนตั้งใจจะทำ ส่วนพราหมณ์เหล่านั้นคัดเลือกกันเองเฉพาะผู้ที่ทรงวิद्याคุณประเสริฐกว่าพราหมณ์ทั้งหมดได้ 8 คน เพื่อทำนายพระราชกุมาร พราหมณ์ 7 คนแรก ต่างก็ทำนายไว้ 2 ประการ คือ 1) ถ้าพระราชกุมารเสด็จอยู่ครองเรือนก็จักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม หรือ 2) ถ้าเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิตจักเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก ส่วนโกณฑัญญะพราหมณ์ ผู้มีอายุน้อยกว่าทุกคน ได้ทำนายเพียงอย่างเดียวว่า คือ พระราชกุมารจักเสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิต แล้วตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะประสูติได้ 7 วัน พระราชมารดาก็เสด็จสวรรคต (การเสด็จสวรรคตดังกล่าวเป็นประเพณีของผู้ที่เป็นพระมารดาของพระพุทธเจ้า) พระเจ้าสุทโธทนะทรงมอบหมายให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีซึ่งเป็นพระกนิษฐาของพระนางสิริมหามายา เป็นผู้ถวายอภิบาลเลี้ยงดู เมื่อพระสิทธัตถะทรงพระเจริญมีพระชนมายุได้ 8 พรรษา ได้ทรงศึกษาในสำนักอาจารย์วิศวามิตร ซึ่งมีเกียรติคุณแพร่ขจรไปไกลไปยังแคว้นต่าง ๆ เพราะเปิดสอนศิลปวิทยาถึง 18 สาขา เจ้าชายสิทธัตถะทรงศึกษาศิลปวิทยาเหล่านี้ได้อย่างว่องไว และเชี่ยวชาญจนหมดความสามารถของพระอาจารย์ เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเจริญพระชนมได้ 16

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระราชทรงได้อภิเษกสมรสกับพระนางพิมพาหรือยโสธรา จนพระชนมายุมาได้ 29 พรรษา ทรงมีพระโอรสชื่อ ราหุล

พระองค์ได้เคยเสด็จประพาสอุทยาน ได้ทอดพระเนตรเทวทูตทั้ง 4 คือคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และบรรพชิต พระองค์จึงสังเวชพระทัยในชีวิต และพอพระทัยในเพศบรรพชิต มีพระทัยเสด็จออกทรงผนวช โดยพระองค์ทรงมำกัณฐกะ พร้อมด้วยนายฉันทะ มุ่งสู่มแม่น้ำอนมานที แคว้นมัลละ เข้าศึกษาในสำนักอาฬารดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบส รามบุตร ณ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ระยะเวลาที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาเป็นเวลาถึง 6 ปี โดยมีปัญจวัคคีย์ คือ พรหมมณเฑียรทั้ง 5 คน ได้แก่ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ เป็นผู้คอยปฏิบัติรับใช้ แต่ไม่สามารถค้นพบสัจธรรม จึงได้ทรงตั้งพระสติดำเนินทางสายกลาง พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ เวลารุ่งอรุณ ในวันเพ็ญเดือน 6 (เดือนวิสาขะ) ปีระกา ก่อนพุทธศักราช 45 ปี นางสุชาดาได้นำข้าวมธุปายาสเพื่อไปบวงสรวงเทวดา ครั้นเห็นพระมหาบุรุษประทับที่โคนต้นอชปาลนิโครธ (ต้นไทร) ด้วยอาการอันสงบ นางคิดว่าเป็นเทวดา จึงถวายข้าวมธุปายาส แล้วพระองค์เสด็จไปสู่ท่าสุปติษฐิริมฝั่งแม่น้ำเนรัญจนา ทรงวางถาดทองคำบรรจุข้าวมธุปายาสแล้วลงสรสนานชำระล้างพระวรกาย แล้วทรงผ้ากาสาวพัสตร์อันเป็นธงชัยของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ หลังจากเสวยแล้วพระองค์ทรงจับถาดทองคำขึ้นมาอธิษฐานว่า ถ้าเราจักสามารถตรัสรู้ได้ในวันนี้ ก็ขอให้ถาดทองคำใบนี้จงลอยทวนกระแสน้ำไป แต่ถ้ามิได้เป็นดังนั้นก็ขอให้ถาดทองคำใบนี้จงลอยไปตามกระแสน้ำเถิด แล้วทรงปล่อยถาดทองคำลงในแม่น้ำ ถาดทองคำลอยตัดกระแสน้ำไปจนถึงกลางแม่น้ำเนรัญจนาแล้วลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปไกลถึง 80 ศอก จึงจมลงตรงที่กระแสน้ำวน ในเวลาเย็นพระองค์เสด็จกลับมายังต้นโพธิ์ที่ประทับ คนหาบหน้้าชื่อ โสติถิยะได้ถวายหน้้าปูลาดที่ประทับ ณ ใต้ต้นโพธิ์ พระองค์ประทับหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก และทรงตั้งจิตอธิษฐานว่า แม้อเลือดในกายของเราจะเหือดแห้งไปเหลือแต่หนัง เอ็น กระดูกก็ตาม ถ้ายังไม่บรรลุธรรมวิเศษแล้ว จะไม่ยอมหยุดความเพียรเป็นอันขาด เมื่อทรงตั้งจิตอธิษฐานเช่นนั้นแล้ว พระองค์ก็ทรงสำรวมจิตให้สงบแน่วแน่ มีพระสติตั้งมั่น มีพระวรกายอันสงบ มีพระหทัยแน่วแน่เป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่องปราศจากกิเลส ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อนโยน เหมาะแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ทรงน้อมพระทัยไปเพื่ออุปเพณีสถาบันอุทิสถาบัน (ญาณเป็นเหตุระลึกถึงขันธที่อาศัยในชาติปางก่อนได้) ในปฐมยามแห่งราตรี ต่อจากนั้นทรงน้อมพระทัยไปเพื่อจตุปปัตตญาณ (ญาณกำหนดรู้การตาย การเกิดของสัตว์ทั้งหลาย) ในมัชฌิมยามแห่งราตรี ต่อจากนั้นทรงน้อมพระทัยไปเพื่ออัสวักขยญาณ (ญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอัสวักขยทั้งหลาย) คือทรงรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้อัสววะ นี้อัสวสมุทัย นี้อัสวนิโรธ นี้อัสวนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อทรงรู้เห็นอย่างนี้ จิตของพระองค์ก็ทรงหลุดพ้นจากกามสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วพระองค์ก็ทรงรู้ว่าการหลุดพ้นแล้ว ทรงรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป นั่นคือพระองค์ทรงบรรลุวิชชาที่ 3 คือ อัสวักขยญาณ ในปัจฉิมยาม แห่งราตรีนั่นเอง ซึ่งก็คือการตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จากการที่พระองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมีมาอย่างยิ่งยวด พระองค์ทรงตรัสรู้ในวันเพ็ญเดือน 6 ปีระกา ขณะพระชนมายุได้ 35 พรรษา นับแต่วันที่เสด็จออกผนวชจนถึงวันตรัสรู้ธรรม รวมเป็นเวลา 6 ปี พระพุทธเจ้าจึงทรงน้อมพระทัยไปในการแสดงธรรมแล้วเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทรงแสดงปฐมเทศนา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 (เดือนอาสาฬหะ) เรียกว่า ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ท่านปัญญาโกณฑัญญะได้ธรรมจักกัปป คือบรรลุ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระโศดามัน ได้ทูลขออุปสมบทในพระธรรมวินัย ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรียกรับบวชครั้งนี้ว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา

พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจอยู่จนพระชนมายุ 80 พรรษา พระองค์เสด็จจำพรรษาสุดท้าย ณ เมืองเวสาลี ในวาระนั้นพระพุทธองค์ทรงพระชราภาพมากแล้วทั้งยังประชวรหนักด้วย พระองค์ได้ทรงพระดำเนนจากเวสาลีสู่เมืองกุสินาราเพื่อเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองนั้นพระพุทธองค์ได้หันกลับไปทอดพระเนตรเมืองเวสาลีซึ่งเคยเป็นที่ประทับ นับเป็นการทอดทศนาเมืองเวสาลีเป็นครั้งสุดท้าย แล้วเสด็จต่อไปยังเมืองปาวา เสวยพระกระยาหารเป็นครั้งสุดท้ายที่บ้านนายจุนทะ บุตรนายช่างทอง พระพุทธองค์ทรงพระประชวรหนักอย่างยิ่ง ทรงข่มอาพาธประคองพระองค์เสด็จถึงสาละวันทยาน (ป่าสาละ) ของเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ได้อุปสมบทแก่พระสุภัททะปริพาชก นับเป็นสาวกองค์สุดท้ายที่พระพุทธองค์ทรงบวชให้ ในท่ามกลางคณะสงฆ์ทั้งที่เป็นพระอรหันต์และปุถุชน

พระราชชา ชาวเมืองกุสินารา และจากแคว้นต่างๆรวมทั้งเทวดาทั่วหิมาโลคาตฺ พระพุทธองค์ได้มีพระดำรัสครั้งสำคัญว่า “โย โว อานนท ธมม จ วินโย มया เทสิตฺ ปญฺญุตโต โส โว มจฺจเยน สตถา” อันแปลว่า “ดูก่อนอานนท ธรรมและวินัยอันที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว และพระพุทธองค์ได้แสดงปัจฉิมโอวาทแก่พระภิกษุสงฆ์ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นวาระครั้งสุดท้าย ที่เราจะกล่าวแก่ท่านทั้งหลาย สังขารทั้งหลายทั้งปวงมีความสิ้นไปและเสื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงทำความรอดพ้นให้บริบูรณ์ถึงที่สุด ด้วยความไม่ประมาทเถิด แม้เวลาล่วงมาถึงศตวรรษที่ 25 แล้ว นับตั้งแต่พระองค์ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า และเสด็จดับขันธปรินิพพานที่นอกเมืองกุสินาราในประเทศอินเดีย แต่คำสั่งสอนอันประเสริฐของพระองค์หาได้ล่วงลับไปด้วยไม่ คำสั่งสอนเหล่านั้นยังคงอยู่ เป็นเครื่องนำบุคคลให้ข้ามพ้นจากความมิชีวิต ขึ้นไปสู่ซึ่งคุณค่ายิ่งกว่าชีวิต คือการพ้นจากวิภวสงสารนั่นเอง หลังจากพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว สาวกของพระองค์ทั้งที่เป็นพระอรหันต์และมีใช้พระอรหันต์ได้ช่วยบำเพ็ญกรณียกิจเผยแผ่พระพุทธวจนะอันประเสริฐไปทั่วประเทศอินเดีย และขยายออกไปทั่วโลก เป็นที่ยอมรับว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความเป็นจริง มีเหตุผลเชื่อถือได้และเป็นศาสนาแห่งสันติภาพและเสรีภาพอย่างแท้จริง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2567)

2.3.2 ปฐมสมโพธิกถา

พระปฐมสมโพธิกถา เป็นวรรณคดีนิพนธ์ประเภทร้อยแก้ว ว่าด้วย พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์เชิงพุทธประวัติ อธิบายเรื่องประวัติพระพุทธเจ้าโดยละเอียด ตั้งแต่ปฐมกำเนิดของพระพุทธเจ้า จนถึงท้ายที่สุดแห่งการดับขันธปรินิพพาน โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอน เรียกว่า “ปริจเฉท” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเจริญพระราชศรัทธาและ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ เน้นคุณค่าในด้านของการสรรเสริญพุทธคุณ พุทธปาฏิหาริย์ และพุทธธรรม โดยปฐมสมโพธิกถาแบ่งเนื้อหาออกเป็น 29 ตอน ดังนี้ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2537)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปริเฉทที่ 1 วิวาหมงคลปริวรรต กล่าวถึงความเป็นมาของวงศ์ทางพระชนกและพระชนนีของเจ้าชายสิทธัตถะ คือพระเจ้าสุทโธทนะ (ศากยวงศ์) และพระนางศิริมหามายา (โกถยวงศ์) เป็นลำดับ จนถึงตอนอภิเษกสมรสของทั้ง 2 พระองค์

ปริเฉทที่ 2 ดุสิตปริวรรต กล่าวถึงเทพดาทั้งหลายอันมีท้าวมหาพรหมเป็นประธานได้อัญเชิญโพธิสัตว์จุติลงสู่พระครรภ์ของพระนางศิริมหามายา

ปริเฉทที่ 3 คัพพานิกขมนปริวรรต กล่าวถึงพระนางศิริมหามายาประสูติพระราชโอรส ณ สวนลุมพินีวันพร้อมด้วยสหชาติทั้ง 7 คือ นางพิมพา (อัครมเหสี) พระอานนท์ (พุทธอุปัฏฐาก) นายฉันทนะ (ผู้นำเสด็จออกผนวช) ม้ากัณฐกะอัศวราช (ม้าที่นำเสด็จออกผนวช) ไม้มหาโพธิ์ (ต้นไม้มที่พระพุทธเจ้าประทับตรัสรู้) ขุมทองทั้ง 4 และกาฬุทายีอำมาตย์ (ผู้อัญเชิญพระพุทธเจ้าเสด็จโปรดพุทธบิดา)

ปริเฉทที่ 4 ลักษณะปริคคาหกปริวรรต กล่าวถึงสิทธัตถะกุมารทรงทำปาฏิหาริย์เสด็จขึ้นไปยืนบนชฎาของกาฬเทวิลดาบสหลังประสูติได้ 5 วัน ต่อมาพระราชบิดาได้เชิญพราหมณ์ผู้ทรงวิชา 8 คนมาทำนายลักษณะของพระกุมาร การทำนายในครั้งนั้นพราหมณ์ 7 คนได้ทำนายเป็นอย่างเดียวกันว่า หากพระกุมารอยู่ในเพศฆราวาสจะได้เป็นพระมหากษัตริย์แต่หากบรรพชาจะได้ตรัสรู้เป็นพระศาสดา มีโกณฑัญญะพราหมณ์ผู้เดียวที่ถวายคำทำนายเป็นอย่างเดียวว่าพระกุมารจะเสด็จออกผนวชและได้บรรลุโพธิสมภพ

ปริเฉทที่ 5 ราชาภิเษกปริวรรต กล่าวถึงการสิ้นพระชนม์ของพระราชมารดาของเจ้าชายสิทธัตถะหลังประสูติได้ 7 วันแล้วได้บังเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิตตามประเพณีของพุทธมารดาพระเจ้าสุทโธทนะซึ่งตั้งพระทัยจะให้สิทธัตถะกุมารได้เป็นพระมหากษัตริย์จึงบำรุงบำเรอความสุขทุกประการต่อโอรส โดยสร้างปราสาท 3 ถูดูประทานและได้ตรัสขอพระราชธิดาจากพระญาติให้ เมื่อเจ้าชายมีพระชนมายุได้ 16 พรรษาได้ประลองศิลปศาสตร์ให้เป็นที่ประจักษ์ต่อพระญาติทั้งหลายทั้งหมดจึงพร้อมใจกันยกพระราชธิดารวม 40,000 นาง ให้เป็นชายา เจ้าชายสิทธัตถะได้ยกพระนางพิมพาขึ้นเป็นพระอัครมเหสี

ปริเฉทที่ 6 มหาภิกขมณปริวรรต เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะพระชนมายุได้ 29 พรรษา ได้เสด็จประพาสอุทยานพบกับคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะที่เฝ้าเวดานิมิต ทรงสังเวชพระทัยจึงตัดสินใจออกผนวชในคืนวันนั้น ก่อนออกผนวชพระองค์ได้เสด็จไปทอตพระเนตรพระราหูโอรสที่เพิ่งประสูติและพระนางพิมพาพระชายาแล้วจึงเสด็จพร้อมด้วยนายฉันทนะและม้ากัณฐกะเมื่อถึงริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราจึงได้ตัดพระเกศาลาเพศฆราวาส พระอินทร์จึงอัญเชิญพระเศศานั้นไปประดิษฐานยังเจดีย์จุฬามณีบนดาวดึงส์สวรรค์ ฝ่ายท้าวขลุภาพรหมได้นำอัฐบริวารทั้ง 8 มาถวายพร้อมทั้งอัญเชิญพระภุชญาไปประดิษฐานยังทุสสเจดีย์บนพรหมโลก

ปริเฉทที่ 7 ทุกรกิริยาปริวรรต นายฉันทนะและม้ากัณฐกะนำอาการของสิทธัตถะกลับกรุงกบิลพัสดุ์แต่ม้ากัณฐกะออกแตกตายด้วยความเศร้าก่อนถึงพระนครข้างฝ่ายพระสิทธัตถะได้เข้าศึกษายังสำนักต่างๆแต่ไม่พบหนทางตรัสรู้ จึงเสด็จไปยังตำบลอรุเวลาพบกับพราหมณ์ทั้ง 5 คือ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิพราหมณ์ทั้ง 5 ได้ปรณนิบัติพระองค์ขณะที่ทรงกระทำทุกรกิริยาเป็นเวลา 6 พรรษา แต่ด้วยการกระทำที่ตึงจนเกินไปพระอินทร์จึงได้ตัดพิน 3 สายถวายเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เพื่อชี้ให้เห็นถึงทางสายกลาง ครั้นเมื่อพระพุทธองค์เลิกกระทำทุกรกิริยาแล้วพราหมณ์ทั้งหมดจึงละทิ้งพระองค์ไป

ปริเฉทที่ 8 พุทธบูชาปริวรรต กล่าวถึงนางสุชาดาและบริวารได้หุงข้าวมธุปายาสถวายต่อพระสิทธัตถะ หลังจากพระพุทธองค์เสวยแล้วได้ทรงลอยถาดที่ใส่ของถวายพร้อมทั้งตั้งอธิษฐานจิต หากได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าขอให้ถาดนั้นลอยทวนกระแส น้ำ ถาดนั้นได้ลอยทวนกระแส น้ำตามาทรงอธิษฐานราว 80 ศอกจึงจมลงสู่วิมานของพระยานาคราชกระแทกกับถาดของพระอดีตพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์ที่เคยอธิษฐานไว้เช่นเดียวกัน

ปริเฉทที่ 9 มารวิชัยปริวรรต พระยาศรีมหาราชได้ยกกองทัพมารมาสำแดงอิทธิฤทธิ์ นานับการจนเทวดาที่มาเฝ้าแทนขึ้นชมบารมีต่างหลบหนีไปสิ้น พระสิทธัตถะจึงเหยียดนิ้วพระหัตถ์ลงธรณีเรียกพระแม่ธรณีขึ้นมาเป็นพยานการประกอบทานบารมีของพระองค์ในอดีตชาติ พระแม่ธรณีจึงปรากฏเฉพาะพระพักตร์บิดเอาน้ำจากพระโมฬีที่สิทธัตถะเคยหลังทักษิโณทกไหลท่วมจนกองทัพมารแตกพ่ายไป

ปริเฉทที่ 10 อภิสัมโพธิปริวรรต พระสิทธัตถะทรงประทับสมาธิใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ในวันเพ็ญเดือน 6 ยามปฐมยาม มัชฌิมยาม และปัจฉิมยาม พิจารณาญาณต่าง ๆ จนตรัสรู้อรุณ 4

ปริเฉทที่ 11 โพธิสัตว์ปฏิญาณปริวรรต ภายหลังตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงเสวยวิมุตติสุข ณ. สัตตมหาสถานทั้ง 7 แห่ง แห่งละสัปดาห์ ดังนี้

สัปดาห์ที่ 1 ประทับบนรัตนบัลลังก์ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ท่ามกลางเทพดาที่มาชื่นชมบารมี

สัปดาห์ที่ 2 ประทับล้อมพระเนตรพิจารณาหาโพธิบัลลังก์ (อนิมิสเจดีย์)

สัปดาห์ที่ 3 ประทับจงกรม

สัปดาห์ที่ 4 ประทับนั่งในเรือนพิจารณาหลักธรรม จนบังเกิดฉัพพรรณรังสี รอบพระวรกาย

สัปดาห์ที่ 5 ประทับเสวยวิมุตติสุขใต้ต้นอชปาลนิโครธ (ต้นไทร) ในครั้งนี้ธิดาพระยาศรีมหาราช ได้เข้ายั่วชวนด้วยกิเลสทั้งปวงแต่พระพุทธองค์ทรงขับไล่จนแตกพ่ายไป

สัปดาห์ที่ 6 ประทับเสวยวิมุตติสุขใต้ต้นมุจลินท์ (ต้นจิก) ครั้นประทับอยู่ฝนได้ตกลงมาอย่างหนัก พระยานาคมุจลินท์จึงขึ้นมาแผ่พังพานปกคลุมพระวรกาย หลังฝนหยุดตกแล้วจึงแปลงกายเป็นหนุ่มน้อยถวายอัญชลีต่อพระพุทธองค์

สัปดาห์ที่ 7 ประทับเสวยวิมุตติสุขใต้ต้นราชายตนะพุกก พระอินทร์ได้ลงมาถวายผลสมออันเป็นทิพย์โอสถ และในสัปดาห์นี้พานิช 2 พันองค์คือ ตปุสสะและภัลลิกะได้นำสตูก้อนและสตุงมมาถวาย พระพุทธองค์ทรงรับสตุนั้นด้วยบาตรที่ทำวजूโลกบาลทั้ง 4 ได้นำมาถวายโดยสมานให้เป็นใบเดียว

ปริเฉทที่ 12 พรหมฆเณสนปริวรรต ท้าวสหัมบดีพรหมและเหล่าเทวดาลงมาอาราธนา พระพุทธองค์แสดงธรรมโปรดสัตว์ทั้งหลาย เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปริณิเทศที่ 13 ธัมมจักกปรีวรรต พระพุทธองค์เสด็จสู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์จนบรรลุโพธิญาณ

ปริณิเทศที่ 14 ยสบรรพชาปรีวรรต กล่าวถึงยสบุตรของเศรษฐีผู้หนึ่งซึ่งเกิดความเบื่อหน่ายในกามคุณ ได้ดำเนินไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวันพบกับพระพุทธองค์ที่กำลังจงกรมอยู่ พระพุทธองค์ได้เทศนาอริยสัจ 4 โปรดยสจนได้ดวงตาเห็นธรรมขอบรรพชาเป็นพระสงฆ์สาวกในพุทธศาสนา ฝ่ายบิดาของพระยสได้ออกตามหาบุตรครั้นเห็นร่องเท้าวางอยู่ในที่ประทับของพระพุทธองค์จึงเข้าไปอภิเษก พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมโปรดบิดาแห่งพระยสจนบรรลุโสดาบันบิดาของพระยสจึงประกาศตนเป็นปฐมอุบาสกในพุทธศาสนาเศรษฐีได้อาราธนาพระพุทธเจ้าและพระยสเข้าไปฉันอาหารยังเคหะสถาน ครั้นนั้นพระพุทธเจ้าได้เทศนาโปรดมารดา ภรรยา และเหล่าสหายของพระยสจนบรรลุโสดาบัน มารดาและภรรยาของพระยสจึงประกาศตนเป็นปฐมอุบาสิกาคู่แรก ฝ่ายสหายของพระยสต่างบรรพชาเป็นสาวกของพระพุทธองค์

ปริณิเทศที่ 15 อรุณเวลคณปรีวรรต กล่าวถึง พระพุทธองค์ทรงโปรดชฎิล 3 พี่น้อง คือ อรุณเวลกัสสปะ นทีกัสสปะ และคยาภัสสปะ ชฎิลทั้ง 3 ล้วนมีทิฐิต่อพระพุทธองค์จึงทรงแสดงปาฏิหาริย์ปราบจนทั้ง 3 ยอมแพ้ขออุปสมบทพร้อมด้วยเหล่าบริวาร

ปริณิเทศที่ 16 อัครสาวกบรรพชาปรีวรรต ครั้นนั้นอุปติสะกับโกณฑิยะบุตรพราหมณ์ได้เลื่อมใสในพุทธศาสนาจึงพากันมาพร้อมด้วยบริวารเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อขออุปสมบท ภายหลังอุปสมบทแล้วอุปติสะได้นามว่าพระสารีบุตร ส่วนโกณฑิยะได้นามว่าพระโมคคัลลานะ พระที่บวชในคราวนั้นล้วนแต่บรรลุอรหัตต์ก่อนทั้งหมด ยกเว้นพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะที่บรรลุในภายหลัง

ปริณิเทศที่ 17 กบิลวัตถุคณปรีวรรต เมื่อพุทธบิดาสู่โททนะทราบข่าวพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ จึงได้ส่งอำมาตย์พร้อมด้วยบริวารมาอาราธนาทูลเชิญพระพุทธเจ้าเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ถึง 9 ครั้ง เนื่องด้วยอำมาตย์และบริวารเหล่านั้นต่างศรัทธาในพุทธศาสนาขออุปสมบทเสียทุกครั้ง ในครั้งที่ 9 กาฬุทายีอำมาตย์พร้อมบริวารก็ได้อุปสมบทเช่นเดียวกันแต่หลังจากอุปสมบทแล้ว 7 วันได้ทูลเชิญพระพุทธเจ้าเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อโปรดพุทธบิดา พระพุทธองค์ได้ตรัสพระธรรมเทศนาเรื่องมหาเวสสันดรชาดกประทานพุทธบิดาและเหล่าประยูรญาติ

ปริณิเทศที่ 18 พิมพาพิลาปปรีวรรต พระนางพิมพาได้ชี้แนะให้พระราหุลโอรสทอดพระเนตรพุทธบิดาขณะกำลังบิณฑบาตในกรุงกบิลพัสดุ์ พระเจ้าสุทโธทนะทราบดังนั้นจึงทูลเชิญพระพุทธเจ้าเข้าบิณฑบาตภายในเคหะสถาน นางพิมพาทรงน้อมพระทัยที่พระพุทธองค์ทอดทิ้งจึงไม่ออกมาเข้าเฝ้า พระพุทธองค์จึงแสดงธรรมเทศนาจันทกนิรชาดกโปรดนางพิมพาจนบรรลุโสดาบัน

ปริณิเทศที่ 19 สักกบรรพชาปรีวรรต เหล่าประยูรญาติของพระพุทธเจ้า ทั้งพระอานนท์ พุทธอนุชา พระราหุลโอรส พระเทวทัตต์และอีกหลายพระองค์ได้ทูลขออุปสมบท ต่อมาพระเทวทัตต์คิดร้ายต่อพระพุทธองค์ลี้ภัยหนีลงมาจากเขาคิชฌกูฏจนขอพระบาทหื้อพระโลหิต อีกทั้งยังปล่อยช้างนาฬาคีรีประทุษร้ายขณะทรงบิณฑบาต ท้ายที่สุดพระเทวทัตต์จึงถูกแผ่นดินสูบจนหายไป

ปริณิเทศที่ 20 เมตตไทยพยากรณ์ปรีวรรต พระเมตตไทยโพธิสัตว์ซึ่งถือกำเนิดเป็นโอรสของพระเจ้าอชาตศัตรูมีนามว่าอชิตกุมาร ต่อมาได้อุปสมบทและได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปริเฉทที่ 21 พุทธปิณฑนิพพานปริวรรต ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบว่าพุทธบิดาประชวรหนักจึงเสด็จไปเยี่ยมและแสดงธรรมถวายจนบรรลอรหันต์ก่อนนิพพาน ต่อมาพระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตให้สตรีสามารถอุปสมบทเป็นภิกษุณีได้จากการทูลอ้อนวอนขอของพระอานนท์

ปริเฉทที่ 22 ยมกปาฏิหาริย์ปริวรรต เศรษฐีแห่งกรุงราชคฤห์ได้ประกาศทำให้พระเจ้าผู้สำเร็จรหันต์เหาะขึ้นไปเอาบาตรที่แขวนอยู่บนยอดไม้ พวกเดียรถีย์ได้ขึ้นอาสาแต่ไม่สามารถเหาะได้ พระบิดมโกลการทวาทและพระโมคคัลลานะจึงได้แสดงปาฏิหาริย์เหาะนำบาตรนั้นลงมา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบจึงทรงห้ามปรามไม่ให้ภิกษุสงฆ์แสดงปาฏิหาริย์อีกต่อไปฝ่ายเดียรถีย์ซึ่งเหาะไม่ได้แต่ได้พูดโอ้อวดตนไม่ลดละ พระพุทธเจ้าจึงตรัสจะกระทำปาฏิหาริย์ให้ประจักษ์ในวันเพ็ญเดือน 8 ใต้ต้นมะม่วง ณ กรุงสาวัตถี เมื่อถึงกำหนดพระพุทธองค์จึงเสด็จจงกรมกระทำยมกปาฏิหาริย์ปราบเหล่าเดียรถีย์จนหลบหนีไป

ปริเฉทที่ 23 เทศนาปริวรรต พระพุทธองค์เสด็จขึ้นไปยังดาวดึงส์สวรรค์เพื่อรอพระอินทร์อัญเชิญพุทธมารดาลงมาจากสวรรค์ชั้นดุสิต แล้วจึงแสดงธรรมเรื่องสัตตปรภณานิกรรมโปรดพุทธมารดาจนบรรลุโสดาบัน

ปริเฉทที่ 24 เทโวโรหนปริวรรต พระพุทธองค์ทรงจำพรรษาบนดาวดึงส์สวรรค์เป็นเวลา 3 เดือนจึงเสด็จลง ในครั้งนั้นพระอินทร์ได้เนรมิตบันไดเงิน บันไดทอง และบันไดแก้วพาดจากยอดเขาพระสุเมรุลงสู่เมืองสังกัสสะ และเสด็จพร้อมด้วยพระพรหมและเทวดาทิ้งหลายมาส่งเสด็จ

ปริเฉทที่ 25 อัครสาวกนิพพานปริวรรต ในพรรษาที่ 45 ของพระพุทธองค์ พระสารีบุตรได้กราบลากลับบ้านเกิดเพื่อเยี่ยมเยียนพระมารดาและทูลขอนิพพาน ฝ่ายพระโมคคัลลานะได้ประสพกรรมเก่าถูกพวกโจรทุบตีจนกระดูกแตกหักจึงทูลลาไปนิพพานต่อพระพุทธองค์เช่นเดียวกัน

ปริเฉทที่ 26 มหาปรินิพพานปริวรรต เมื่อพระพุทธองค์มีพระชนม์ 80 พรรษา พระยวัสติมารได้ทูลอาราธนาให้เสด็จสู่นิพพาน พระพุทธองค์ตรัสรับนิพพานนั้น เมื่อครบกำหนด 3 เดือนจึงเสด็จนิพพาน ณ กรุงกุสินาราในวันเพ็ญเดือน 6

ปริเฉทที่ 27 ธาตุวิภังคนปริวรรต ในวาระที่ถวายเพลิงพระศพของพระพุทธองค์ไม่สามารถจุดไฟให้ติดได้ จนกระทั่งพระมหากัสสปะได้มากกราบพระบาทไฟจึงจุดติด หลังถวายเพลิงพระศพแล้ว โทณพราหมณ์ทำหน้าที่แบ่งพระธาตุให้กับกษัตริย์ทั้งหลายแต่ตนเองกลับชุกซ่อนพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาไว้ที่มวยผม พระอินทร์จึงลอบหยิบพระเขี้ยวแก้วนั้นอัญเชิญไปบรรจุไว้ในพระจุฬามณีเจดีย์บนดาวดึงส์สวรรค์ซึ่งบรรจุพระเกศาของพระพุทธองค์ครั้งทรงผนวช

ปริเฉทที่ 28 มารพันชปริวรรต พระมหากัสสปะเกรงว่าพระสารีริกธาตุจะมีอันตรายจึงปรึกษากับพระเจ้าอชาตศัตรูสร้างเจดีย์ครอบไว้ หลังจากนั้นอีก 218 ปี พระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้รื้อสถูปและนำพระธาตุนั้นแจกจ่ายไปประดิษฐานตามเมืองต่าง ๆ พร้อมทั้งสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนที่เหลือ พระยวัสติมารจะเข้าทำลายพิธีเหล่าภิกษุสงฆ์จึงอัญเชิญพระอุคคุปต์มาปราบปราม

ปริเฉทที่ 29 ธาตุอันตรธานปริวรรต กล่าวถึงการเสื่อมสูญของพุทธศาสนานันเกิดจากสาเหตุ 5 ประการ คือ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 1) ปรียัตินันทรธาน หมายถึง ภิกษุขัดสนด้วยจตุปัจจัย พระไตรปิฎกไม่มีคนเรียนรู้
- 2) ปฏิบัติอันทรธาน หมายถึง ภิกษุทั้งหลายเหนื่อยหน่ายที่จะรักษาศีล
- 3) ปฏิเวทอันทรธาน หมายถึง ปฏิบัติเสื่อมลง ไม่มีใครบรรลุโสดาบัน
- 4) ลิงคอันทรธาน หมายถึง ภิกษุเสื่อมมารยาทคนก็เสื่อมเสื่อมใส
- 5) ธาตุอันทรธาน หมายถึง คนเสื่อมความศรัทธาก็ไม่มีใครบูชาพระธาตุตามสลูบต่าง ๆ

2.3.3 พระพุทธเจ้าห้าพระองค์

เนื้อหาที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ เป็นความเชื่อหนึ่งทางพระพุทธศาสนา ที่กล่าวถึงภทรรกับ ซึ่งประกอบด้วยพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ในสังคมไทยผ่านวรรณกรรม ตำนาน วรรณกรรมพื้นบ้าน และประเพณีไทย ดังปรากฏในความเชื่อในชุมชนไทยวน อำเภอเส้าให้ จังหวัดสระบุรี มีเนื้อหาเรื่องแม่กาเผือกหรือพญากาเผือก ด้วยการจุดประทีปตีนกา เสมือนเป็นการบูชาและรำลึกถึงแม่กาเผือก มารดาของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ (บวชเป็นฤๅษีก่อนสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า) ด้วยตามตำนานกล่าวว่าหลังจากแม่กาเผือกสิ้นอายุขัย ด้วยอาณิสสส์ในความรักอันบริสุทธิ์ที่มีต่อลูก ๆ แม่กาเผือกจึงไปจุติอยู่บนแดนพรหมโลกชั้นสุทธาวาส นามว่า “ขตติกา มหาพรหม” ครั้นท้าวมหาพรหม มหาพรหม รับรู้ด้วยญาณว่า ฤๅษีหนุ่มทั้งห้า (พระพุทธเจ้า 5 พระองค์) ได้ตั้งสัจจาธิษฐานขอพบแม่กาเผือกจริงอีกครั้ง ทางฝั่งฤๅษีขอให้แม่กาเผือกยื่นเท้า กราบไหว้เพื่อระลึกถึงบุญคุณ แล้วทางแม่กาเผือก จึงได้ประทานผ้าฝ้ายพันเชือกเป็นรูปตีนกามีสามแฉกเป็นสัญลักษณ์อนุสรณ์ ฝ่ายฤๅษี จึงนำมาทำเป็นไส้ประทีปตีนกาและจุดบูชาทุกวันพระ เพื่อระลึกถึงพระคุณแม่กาเผือกอย่างสม่ำเสมอ พร้อมกับอธิษฐานปรารถนาสร้างบารมีเป็นพระพุทธเจ้าในภทรรกับนี้ และชาวไทยวนยังถือคติการบูชาสัตว์สำคัญอีก 5 ชนิดซึ่งเป็นแม่เลี้ยงของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ได้แก่ ไก่ นาค เต่า โค และราชสีห์ ด้วยการจุดประทีปตีนกาด้วยเช่นกัน ชาวไทยวนถือเป็นการบูชาบรรพบุรุษด้วยความกตัญญูตามแบบอย่างของพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ (ดวงหทัย ลือดัง, 2554) ซึ่งชาวไทยวนจะจุดประทีปตีนกาในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 (วันลอยกระทง) และชาวล้านนาจะถือวันดังกล่าวในการจุดยี่เป็งด้วย

คนไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับตำนานพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ที่มีการบันทึกไว้ถึง 3 ตำนาน โดยมีเนื้อหาคคล้าย ๆ กัน กล่าวคือ ในสมัยต้นปฐมกัป มีพญากาเผือก 2 ตัวผัวเมียทำรังอยู่ที่ต้นมะเดื่อริมฝั่งแม่น้ำคงคา ในเวลาต่อมาพระโพธิสัตว์ได้ทรงปฏิสนธิเกิดในครรภ์ของแม่พญากาเผือกพร้อมกันถึง 5 พระองค์ เมื่อครบไตรมาสแม่พญากาเผือกก็ออกไข่จำนวน 5 ฟอง ที่รังบนต้นมะเดื่ออยู่มาวันหนึ่งแม่พญากาเผือก ออกหาอาหารและบินหลงเข้ามาพบป่าอันอุดมสมบูรณ์ แต่ได้เกิดพายุขนาดใหญ่ มีฝนฟ้าคะนองกระหน่ำอย่างหนักทำให้ต้องพักอาศัยในป่าจนกว่าพายุสงบ ทำให้พญากาเผือกหาทางออกไม่ได้ ซึ่งแรงลมของพายุนั้นก็ทำให้กิ่งของต้นมะเดื่อที่มีรังของแม่กาเผือกหัก จนทำให้ไข่ทั้งห้าของแม่กาเผือกตกลงในแม่น้ำและถูกน้ำพัดพาเอาไข่ทั้งหมดไปคนละทิศคนละทาง ทางด้านแม่พญากาเผือกกลับมาที่ต้นมะเดื่อแต่ไม่พบรังและไข่ จึงออกตามหาไข่ทั่วทุกหนทุกแห่ง จึงคิดว่าลูกน้อยของตนเองได้จากแม่กาเผือกไปแล้วทำให้ตรอมใจจนสิ้นใจ แต่ด้วยอาณิสสส์ที่มีความเมตตารักลูกอันบริสุทธิ์ของแม่กาเผือกและด้วยการเป็นมารดาของพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ จึงเป็นบุญกุศลหนุนส่งให้แม่กาเผือกตายไปเกิดอยู่แดนพรหมโลก ชั้นสุทธาวาสมีวิมานทองคำสดไสบริสุทธิ งดงามตระการตา ได้พระนามชื่อว่า “ขตติกา มหาพรหม” จักได้เป็นผู้ถวายอภิวินัยบูชาแก่ลูกทั้ง 5 พระองค์ เมื่อ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อใช้ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น ไม่สามารถนำออกจำหน่ายหรือทำซ้ำโดยไม่ได้รับอนุญาต

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยเนื้อหาที่กล่าวมาชาวไทยวนและล้านนาจึงมีคติการสร้างวัด แทนสถานที่เกิด ณ ต้นมะเดื่อริมน้ำหรือรังของแม่กาเผือก โดยเรียกว่า “วัดพระเกิด” และป่าที่พญากาเผือกหลงทาง จนหาสถานที่ออกไม่ได้ จึงกำหนดสถานที่ตามตำนาน โดยชาวล้านนาให้ชื่อว่า “เวียงกาหลง”

ส่วนไข่ทั้ง 5 นั้น ได้ถูกลมพัดตกน้ำไหลไปในสถานที่ต่าง ๆ โดยมีสัตว์ทั้งห้าชนิด คือ ไก่ นาค เต่า โค และราชสีห์ นำไปเก็บไปดูแลรักษาและเลี้ยงจนเติบโต ไข่ทั้งห้าฟองนั้น ได้ฟักออกมาเป็นมนุษย์ผู้ชาย ด้วยความมุ่งมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนา มนุษย์ผู้ชายที่เกิดจากไข่ทั้งหมดนั้น ได้ออกบวช โดยทางฝ่ายแม่บุญธรรมทั้งหมด มิได้ขัดข้อง ต่อความประสงค์ในเจตนาที่เป็นบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ครั้งออกบวชแล้ว จึงได้ออกบำเพ็ญศีลภาวนาเป็นฤๅษีอยู่ตามป่าตามถ้ำตามถิ่นฐานของตนเอง ด้วยปณิธานอันแน่วแน่ของพระโพธิสัตว์ทั้งห้าพระองค์ ที่มุ่งมั่นจะบำเพ็ญบารมีพระโพธิญาณ เพื่อเป็นพระพุทธเจ้าโปรดสัตว์โลกให้พ้นจากกองทุกข์ภัยในวัฏฏะสงสาร ทางฝ่ายแม่บุญธรรมทั้งหมด เห็นปณิธานอย่างนั้นจึงฝากนามของแม่บุญธรรมทั้งหมด ไว้กับลูกเพื่อเป็นอนุสรณ์ตำนานไว้แก่โลกต่อไป ในภาคหน้า เมื่อลูกได้ตรัสรู้เป็นพุทธเจ้าโปรดโลกแล้วตามลำดับ พระนามดังนี้

พระพุทธเจ้าองค์แรก	ชื่อพระกกุสันธะ	เพราะมีแม่บุญธรรมเป็นไก่
พระพุทธเจ้าองค์ที่สอง	ชื่อพระโกนาคมนะ	เพราะมีแม่บุญธรรมเป็นนาคหรืองู
พระพุทธเจ้าองค์ที่สาม	ชื่อพระกัสสปะ	เพราะมีแม่บุญธรรมเป็นเต่า
พระพุทธเจ้าองค์ที่สี่	ชื่อพระโคตรมะ	เพราะมีแม่บุญธรรมเป็นโค
พระพุทธเจ้าองค์ที่ห้า	ชื่อพระเมตไตรยะ	เพราะมีแม่บุญธรรมเป็นราชสีห์

ในกัปนี้ นี้ได้ชื่อว่าภักทกัปเป็นกัปที่เจริญที่สุดเพราะมีพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกนี้ถึงห้าพระองค์ มีพระนามตามที่กล่าวมาแล้วนั้นทั้งห้าพระองค์ จึงเป็นที่มาของคำว่า “นโมพุทธายะ” โดย นะ คือพระกกุสันธะ โธ คือพระโกนาคมนะ พุทธ คือพระกัสสปะ โธ คือพระโคตมะ ยะ คือพระศรีอริยเมตไตรโย เป็นคาถาสืบต่อกันมา เป็นพุทธบูชาแก่พระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ทั้ง ห้าพระองค์ เมื่อออกบวชเป็นฤๅษีได้บำเพ็ญเพียรพระกัมมัฏฐาน จนสำเร็จญาณอภิญญาสมบัติ จึงสามารถเหาะไปหาอาหาร ผลไม้ด้วยฤทธิ์ทุกพระองค์ อยู่มาวันหนึ่ง ได้เหาะไปหาอาหารผลไม้ และ บำเพ็ญเพียรธรรมที่ป่าดอยสิงคุตตระ ณ ใต้ต้นนิโครธอันร่มเย็นด้วยกิ่งไม้สาขาใหญ่ด้วยเหตุปัจจัยในกุศลบารมีธรรม ฤๅษีทั้งห้า ได้มาพบกัน ณ ที่นี้ โดยไม่ได้นัดหมาย รู้จักกันมาก่อน จึงสอบถามความเป็นมาของกันและกัน จึงได้รู้แต่ว่า แต่ละองค์มีแต่แม่เลี้ยง แม่ที่แท้จริงอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ ฤๅษีทั้งห้า จึงได้ร่วมกันตั้งสัจจะอธิษฐาน ขอให้ได้พบแม่บังเกิดเกล้าที่แท้จริง ด้วยอำนาจสัจจะอธิษฐาน ธรรมอันบริสุทธิ์ของฤๅษีทั้งห้า จึงดังก้องไปถึงพรหมโลกเป็นเหตุให้ท้าวขติ กามหาพรหมซึ่งเป็นแม่กาเผือกที่ตายและได้มาเกิดเป็นพรหม ทราบเหตุการณ์ทั้งหมด จึงจำแลงเพศเป็นแม่กาเผือกขนสวยงาม ยิงนก มาปรากฏอยู่ข้างหน้าฤๅษีทั้งห้า ก็รู้ด้วยญาณ ทศนะทันที่ว่า นี่แหละ เป็นแม่บังเกิดเกล้าที่แท้จริง

ฤๅษีโพธิสัตว์ทั้ง 5 ต่างก็พากันตั้งหน้าบำเพ็ญเพียรรักษาศีลธรรมภาวนา มิได้ขาด ทุกวันพระก็จุดประทิวตีนกาบูชา พระแม่กาเผือกขติ กามหาพรหมผู้เป็นแม่อยู่เสมอ เป็นเวลานานหลาย เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปี เมื่อฤกษ์ทั้ง 5 ดับขันธได้ไปเกิดบนเทวโลกชั้นดุสิต อันเป็นที่อยู่ของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายที่ได้เสวยทิพยสมบัติอยู่ในที่นั้น และในกาลต่อมาแก้วเวียนบำเพ็ญบารมี ทุกภพชาติที่กำเนิดเกิดในสังสารวัฏฏ์นี้ จนบารมีเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ทั้ง 30 ทศแล้ว ก็จะได้ตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ไหนจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ฆติกามหาพรหมผู้เป็นแม่ต้นกับโลกาก็จะนำเอาบริวารคือ บาทรวไตรจีวร มาถวายลูกโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ในชาติสุดท้าย ที่จะได้เป็น พระพุทธเจ้าโปรดโลกทุกพระองค์ กาลเวลาอันยาวนานผ่านไปจนถึงปัจจุบันนี้ พระโพธิสัตว์ลูกแม่กาเผือกต้นปฐมกัปก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า โปรดโลกไปแล้วถึง 5 พระองค์ตามลำดับ คือ

1) พระกกุสันโธพุทธเจ้า โดยเป็นพระโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมีอยู่ 8 อสงไขยกับอีก 1 แสนมหากัป ทั้งนี้พระพุทธเจ้ามีอยู่ 3 ประเภท ตามกำลังบุญบารมีตามที่ได้สั่งสมมา (พระปัญญาธิกพุทธเจ้า บำเพ็ญบารมี 4 อสงไขยกับอีก 1 แสนมหากัป พระสัทธาธิกพุทธเจ้า บำเพ็ญบารมี 8 อสงไขยกับอีก 1 แสนมหากัป และ พระวิริยาธิกพุทธเจ้า บำเพ็ญบารมี 16 อสงไขยกับอีก 1 แสนมหากัป) พระกกุสันโธพุทธเจ้า จึงถือเป็นศรัทธาพุทธเจ้า (พระสัทธาธิกพุทธเจ้า) ทรงอุบัติใน พราหมณสกุล ได้สร้างบารมีกับพระพุทธเจ้าอีกประมาณ 37,024 พระองค์ ณ เขมวดีนคร ซึ่งเป็นราชธานีปกครองโดยพระเจ้าเชมะ พระกกุสันโธพุทธเจ้ามีอายุไข 40,000 พรรษา พระสรีระสูง 40 ศอก (20 เมตร) บำเพ็ญทุกกิริยาชาติสุดท้าย 10 เดือน พุทธรังสีแผ่ไปไกล 10 โยชน์ (160 กิโลเมตร) ตรัสรู้ที่ควงไม้ซีก รอยพระบาทของพระพุทธเจ้ากกุสันโธเป็นรอยใหญ่ ยาว 12 ศอก (6 เมตร) เป็นรอยแรก

2) พระโกนาคมโนพุทธเจ้า หลังจากได้รับพุทธพยากรณ์เป็นครั้งแรกจากพระพุทธเจ้าเมื่อสมัยเป็นพระโพธิสัตว์หลังจากนั้น 8 อสงไขยกับอีก 1 แสนมหากัป ได้สร้างบารมีกับพระพุทธเจ้าอีกประมาณ 37,024 พระองค์ เป็นศรัทธาพุทธเจ้า (พระสัทธาธิกพุทธเจ้า) พระโกนาคมโนพุทธเจ้ามีอายุไข 30,000 พรรษา ณ โสภวดีนครเป็นราชธานีปกครองโดยพระเจ้าโสภะ พระโกนาคมโนพุทธเจ้า ทรงอุบัติใน พราหมณสกุล มีพระสรีระสูง 30 ศอก (15 เมตร) บำเพ็ญทุกกิริยาชาติสุดท้าย 1 เดือน พุทธรังสีแผ่ไปไกล ตามแต่พระประสงค์ ตรัสรู้ที่ควงไม้มะเดื่อ รอยพระบาทของพระพุทธเจ้าโกนาคมโน ยาว 9 ศอก (4.5 เมตร) เป็นรอยที่สอง

3) พระกัสสปพุทธเจ้า หลังจากได้รับพุทธพยากรณ์เป็นครั้งแรกจากพระพุทธเจ้า เมื่อสมัยเป็นพระโพธิสัตว์หลังจากนั้น 8 อสงไขยกับอีก 1 แสนมหากัป ได้สร้างบารมีกับพระพุทธเจ้าอีกประมาณ 37,024 พระองค์ เป็นศรัทธาพุทธเจ้า (พระสัทธาธิกพุทธเจ้า) พระกัสสปพุทธเจ้ามีอายุไข 20,000 พรรษา ทรงอุบัติใน ชัตตยิสกุล ณ พาราณสีนครเป็นราชธานีปกครองโดยพระเจ้ากิงกิ พระสรีระสูง 20 ศอก (10 เมตร) บำเพ็ญทุกกิริยาชาติสุดท้าย 7 วัน พุทธรังสีแผ่ไปไกล ตามแต่พระประสงค์ ตรัสรู้ที่ควงไม้ไทร รอยพระบาทของพระพุทธเจ้ากัสสป ยาว 7 ศอก (3.5 เมตร) เป็นรอยที่สาม

4) พระศากยมุนีโคตมพุทธเจ้า (องค์ปัจจุบัน) เมื่อสมัยเป็นพระโพธิสัตว์หลังจากนั้น 4 อสงไขยแสนกัป เป็นปัญญาพุทธเจ้า (พระปัญญาธิกพุทธเจ้า) ทรงอุบัติใน ชัตตยิสกุล ได้สร้างบารมีกับพระพุทธเจ้าอีก 24 พระองค์ ซึ่งน้อยมาก ณ กบิลพัสดุ์นคร เป็นราชธานีปกครองโดย พระเจ้าสุทโธทนะอายุไข 80 พรรษา พระสรีระสูง 4 ศอก (2 เมตร) บำเพ็ญทุกกิริยาชาติสุดท้าย 6 ปี พุทธรังสีแผ่ไปข้างละ 1 วา เป็นปกติ ตรัสรู้ที่ควงไม้โพธิ์ รอยพระบาทของพระพุทธเจ้าศากยมุนีโคตมยะ ยาว 4 ศอก (2 เมตร) เป็นรอยที่สี่รอยเล็กที่สุด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สวจนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

5) พระอริยมัตตริย์โยพุทธเจ้า หลังจากได้รับพุทธพยากรณ์เป็นครั้งแรกจากพระพุทธเจ้า เมื่อสมัยเป็นพระโพธิสัตว์หลังจากนั้น 16 อสงไขยแสนกัป เป็นวิริยะพุทธเจ้า (พระวิริยาธิกพุทธ) ได้สร้างบารมีกับพระพุทธเจ้าอีกประมาณ 477,029 พระองค์ อายุขัย 80,000 พรรษา พระสรีระสูง 80 ศอก หรือ 40 เมตร บำเพ็ญทุกกิริยาชาติสุดท้าย 7 วัน พุทธรังสีสว่างไปไกล ยังกำหนดไม่ได้ ในยุคของพระศรีอริยมัตตริย์นั้น สภาพสังคมมนุษย์โลกจะอุดมสมบูรณ์พูนสุขมาก เพราะผู้คนมีศีลธรรมอยู่ด้วยกันได้เมตตาธรรม มีศีล 5 บริสุทธิ ทุกคน (อนุชา พิมพ์ศักดิ์, 2550).

ปัจจุบันเราอยู่ในช่วงของพระพุทธเจ้าองค์ที่สี่ ในช่วงยุคของ พระพุทธเจ้าโคตรมะ มีพระนามเต็มในภาษาบาลีว่า สิทธิตถะ โคตม นอกจากยังพระพบนามอื่นอื่น คือ พระศากยมุนี พระพุทธโคดม มีอายุพระพุทธศาสนา 5,000 ปี ซึ่งอีกประมาณ 2,500 ปี จะเกิดเหตุการณ์กัลป์ หลังจากเกิดกัลป์ พระพุทธเจ้าองค์ที่ห้า คือ พระเมตไตรยะ หรือพระศรีอริยมัตตริย์ จะจุติลงมาบนโลกเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาใหม่อีกครั้งหนึ่ง

จากตำนานแม่กาเผือก ของชาวล้านนา และชาวไทยวน ที่ต้องการเชื่อมโยงการกำเนิดพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ใน ให้มีความสอดคล้อง สัมพันธ์กับประเพณีและวัฒนธรรม ทางพระพุทธศาสนา และการดำเนินชีวิตผ่านทางวรรณคดีและประติมากรรม นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์กับ ตำนานพระบาทอังฮั้ง อั้งอิงตามพุทธสถาปัตยกรรม รอยพระบาท 4 รอย เริ่มต้นจาก รอยพระบาทของพระกกุสันโธ ซึ่งประทับบนแผ่นหินเป็นรอยแรก มีขนาดใหญ่ที่สุดยาว 12 ศอก รอยพระบาทของพระโกนาคมน์ รอยที่ 2 มีขนาดใหญ่ยาว 9 ศอก รอยพระบาทของพระกัสสปะ คือรอยที่ 3 มีขนาดใหญ่ยาว 7 ศอก และรอยพระบาทของพระโคตมะ คือรอยที่ 4 เป็นรอยที่เล็กที่สุดมีขนาดใหญ่ยาว 4 ศอก

ความเชื่อในเรื่องที่ว่า พระสรีระขององค์ปฐมอดีตพุทธในภทท์กับคือพระกกุสันโธ มีขนาดใหญ่โตมากกว่าพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ ในกัปเดียวกันนั้น ส่งผลให้เป็นที่เข้าใจกันในหมู่ชาวล้านนา เวลาเห็นรอยพระบาทซ้อนกันหลายรอย จะเชื่อว่าเป็นการประทับรอยพระบาทของอดีตพุทธในภทท์กับ (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2562)

2.3.4 รอยพระบาท

รอยพระบาทมีการนับถือโดยทั่วไปในกลุ่มพุทธศาสนิกชนในอินเดีย ศรีลังกา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียใต้ ด้วยความเชื่อว่าเป็นของจริง จนกลายเป็นประเพณีการไปไหว้ รอยพระบาท ในปุณณิวาสสูตร ในพระอัฐกถาของพระสูตร ในอัฐกถาของพระสูตร หมวดสยตตนิภายมิกกล่าวไว้ว่าพระพุทธองค์ได้ประทับรอยพระบาทโดยเจตนาไว้ 2 ครั้ง ครั้งหนึ่งบนแม่น้ำมมทา ตามคำขอร้องของพระยานาคผู้อาศัยในแม่น้ำแห่งนั้น ส่วนอีกครึ่งหนึ่งบนภูเขาสัจจพันธ์ซึ่งประธานให้ฤๅษี ผู้เปลี่ยนศาสนานับถือศาสนาและยอมรับในพระพุทธธรรม ในประเทศไทย ได้มีการเพิ่มสถานที่ไว้ 5 แห่ง ได้แก่ สุวรรณมาลิก สุวรรณปพพต สุมณภูฏ โยนกปุร และแม่น้ำมมทา (นันทนา ชุตินวงศ์, 2533).

รอยพระบาท ถือเป็น อุเทสิกเจดีย์ คือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า หรือเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธองค์ (เจดีย์ มาจากคำภาษาบาลีว่า เจดีย์ (อ่านว่า เจ-ติ-ยะ) หมายถึง สิ่งที่เราระลึกซึ่งควรแก่การเคารพบูชา ได้แก่ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุเทสิกเจดีย์ เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ลิกเจดีย์) ในอดีตนิยมทำเป็นพระพุทธรูปาคู่ ซึ่งเป็นการประดิษฐ์มาตั้งแต่สมัยที่ยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูป สืบเนื่องจากความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือว่า พระพุทธรูปเจ้านั้น ไม่มีผู้ใดหรือสิ่งใดจะมาเสมอเหมือนได้ ดังภาษาบาลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “อปปภูมิ” แปลว่า ไม่มีภาพที่เทียบเท่า トラบจน ในสมัยต่อมาจึงเริ่มมีการสร้างรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อเป็นที่ระลึกถึง หรือเป็นเครื่องหมายแทนพระพุทธรูป เช่น ธรรมจักร ต้นโพธิ์ โพธิ์บัลลังก์ รวมทั้งรูปและรอยพระพุทธรูปที่เป็นรอยคู่ รูปพระพุทธรูปที่ปรากฏขึ้นครั้งแรกในศิลปะอินเดียโบราณ เป็นภาพสลักหินขนาดเล็ก ประกอบอยู่ในภาพสลักเล่าเรื่องที่บริเวณเสาอุกกรที่ตั้ง และส่วนประกอบของรั้วที่ล้อมรอบสถูปที่การหุด และสถูปที่สำคัญ จี โดยเป็นเครื่องแสดงแทนพระพุทธรูป ลักษณะของฝ่าเท้ามีรูปธรรมจักรปรากฏอยู่ตรงกลาง ทั้งนี้มีการกล่าวไว้ว่า รอยพระพุทธรูปอาจเป็น บริโศกเจดีย์ หมายถึง สถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าเคยประทับ หรือวัตถุที่พระพุทธรูปเจ้าเคยใช้สอยหรือสัมผัสเป็นรอยที่คล้ายรอยเท้าที่ปรากฏตามที่ตั้งต่าง ๆ โดยมักเป็นรอยเดี่ยว เชื่อว่าเป็นรอยพระพุทธรูปที่พระพุทธรูปเจ้าเคยเหยียบประทับไว้เมื่อครั้งที่ไปยังสถานที่นั้น และกลายเป็น บริโศกเจดีย์โดยสมมติ คือรอยพระพุทธรูปจำลองที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยวัสดุต่าง ๆ โดยถือว่าเป็นการจำลองมาจากรอยพระพุทธรูปอันแท้จริง ที่พระพุทธรูปประทับประทานไว้ตามสถานที่สำคัญทางศาสนา โดยถือว่ามีอำนาจเสมือนรอยพระพุทธรูปอันแท้จริง สามารถบังเกิดความเป็นสิริมงคลให้ปรากฏในสถานที่นั้น ดุจดั่งพระพุทธรูปได้เสด็จมาโปรดเวไนยสัตว์ เกิดอำนาจพุทธคุณปกปักรักษาให้เป็นนิรันดร์

รอยพระพุทธรูปจำลองที่พบในปัจจุบัน นั้น มีทั้งที่เป็นแบบรอยเดี่ยว รอยคู่ และรอยพระพุทธรูปจำนวน 4 รอยเหยียบซ้ำทับกัน หลักฐานการบูชารอยพระพุทธรูปที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย ชุมชนบริเวณโบราณสถานสระมรกต เมื่อ พ.ศ.2529 เป็นรอยพระพุทธรูปคู่สลักไว้ลงไปในพื้นศิลาแลง เจดีย์แสดงเป็นรอยประทับ ไม่แน่ว่าจะมีความสัมพันธ์กับจารึกภาษาบาลี-เขมรมิชื่อเรียกว่า เนินสระบัว ซึ่งพบในบริเวณเดียวกัน หลักจากนั้นไม่พบหลักฐานการทำรอยพระพุทธรูปในประเทศไทยจนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 19 พระพุทธรูปคู่นั้น มีลักษณะเหมือนรอยเท้ามนุษย์ นิ้วเท้ายาวไม่เท่ากันและเรียงไม่เสมอกัน รอบรอยพระพุทธรูปคู่สลักเป็นรูปวงกลมล้อมรอบ ที่กลางฝ่าพระบาทแต่ละข้างสลักเป็นรูปธรรมจักร ระหว่างพระบาทแกะเซาะเป็นร่องรูปกากบาท มีหลุมกลมอยู่ตรงกลาง สันนิษฐานว่ามีไว้สำหรับปักเสาค้ำหรือเสาเพลิงรองรับเครื่องหมายตรีรัตน์หรือธรรมจักร รอยพระพุทธรูปคู่นี้สันนิษฐานว่า มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-13 เป็นบริโศกเจดีย์สมมติตามคติลังกา เพื่อแสดงว่าพระพุทธรูปศาสนาได้เผยแผ่มา ณ ดินแดนแห่งนี้ คติการบูชารอยพระพุทธรูปคู่นี้สืบเนื่องมาตลอดสมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์

สัญลักษณ์รูปมงคล 108 ประการ ก็เป็นลักษณะเฉพาะของพุททาม ซึ่งแบบไทยก็เป็นเช่นเดียวกันมีความแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในช่วงแรกนี้คงอาศัยคติที่ว่า พระพุทธรูปเจ้าทรงมีลักษณะพิเศษ 32 ประการ ที่เหนือมนุษย์ธรรมดา ลักษณะ 2 ประการในจำนวนนี้ก็คือ นิ้วพระบาททุกองค์มีความยาวเสมอกัน และมีธรรมจักรปรากฏที่ฝ่าพระบาท ในสมัยหลัง มีการบรรจุลักษณะมงคลลงในรอยพระพุทธรูป ในขั้นแรกจำนวนมงคลคงมีไม่มากนัก ผู้สร้างคงเลือกสรรสิ่งที่ดีงามในธรรมชาติของตนบรรจุลงในช่องของพระพุทธรูป (ในสมัยหลังมีจำนวน 108 ช่อง) เพื่อไว้สักการะ มีทั้งประเภทที่เป็นสัญลักษณ์แห่งโชคลาภ ความเจริญ และความอุดมสมบูรณ์ บางประเภทก็เกี่ยวข้องกับคติเรื่องจักรวาล ซึ่งเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้เป็นพื้นฐานความเชื่อในสังคมดั้งเดิม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตำนานและความเชื่อที่แพร่หลายว่าพระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาถึงดินแดนแถบนั้น คาดว่าเกิดขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ 22 เนื่องจากทางไทยและพม่าได้ประกาศว่าแม่น้ำนัมมาและภูเขาสังฆพินธิในพระพุทธประวัติอยู่ในดินแดนของตน (นันทนา ชุตินวงศ์, 2533)

แต่รอยพระพุทธบาทที่สำคัญที่สุดในประเทศไทย คือรอยบนเขาสุวรรณบรรพต ได้รับการอุปถัมภ์ ตั้งแต่สมัยพระเจ้าทรงธรรม (กรุงศรีอยุธยา) ปัจจุบันตั้งอยู่ วัดพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี ถือเป็นต้นแบบของรอยพระพุทธบาทสืบเนื่องต่อมาในประเทศไทย

2.3.5 ปลงอสุภะ

อสุภะ หมายถึง ความไม่สวย ไม่งาม สิ่งที่น่าเกลียด ไม่น่าพึงปรารถนา เป็นสิ่งที่ไม่น่าดูน่าชม รวมทั้งพิจารณา ร่างของตนเอง และร่างกายของผู้อื่นให้เห็นเป็นของไม่สวยไม่งาม ไม่น่าชม เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ล้วน เป็นสิ่งสกปรก ไม่น่าชม เป็นต้น และ ธรรมเนียม หมายถึง ที่ตั้งแห่งการทำงานของจิต สิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์ในการเจริญภาวนาอุปกรรมที่ใช้ในการฝึกอบรมจิต หรืออุบายหรือกลวิธีเหนี่ยวนำให้เกิดสมาธิ ธรรมเนียมจึงเป็นสิ่งที่เอามาให้จิตกำหนด เพื่อให้จิตสงบอยู่ได้ ไม่เที่ยวเตลิดเลื่อนลอยฟุ้งซ่าน ไปอย่างไร้จุดหมาย (พระอริการอภิสัทธี จารุธรรมโม, 2561)

ในทางพระพุทธศาสนานั้น อสุภะ แปลว่า ไม่สวยไม่งาม ธรรมเนียม แปลว่า ตั้งอารมณ์ไว้ให้เป็นการเป็นงาน รวมทั้งสองคำแล้ว อสุภกรรมฐาน จึงแปลได้ความว่า ธรรมเนียมที่ยึดเอาซากศพเป็นอารมณ์เพื่อพิจารณาให้เห็นความไม่งามความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร โดยการปฏิบัติอสุภกรรมฐานเป็นการเจริญเพื่อละระคาย เพื่อให้อุปฏิบัติเห็นความจริงของร่างกายอันเป็นธาตุ 4 ชั้น 5 รวมตัวกัน มิได้เป็นของสวยงามน่าหลงใหลแต่อย่างใด การพิจารณาอสุภกรรมฐาน แยกได้เป็น 10 ประการ ได้แก่ 1) อุทุมตอกอสุภ คือ ซากศพของคนและ สัตว์ที่ตายไปแล้ว 2) วินิลกอสุภ คือ ซากศพที่มีสีเขียว สีแดง สีขาว คละปนระคนกัน 3) วิปุกพกอสุภ คือ ซากศพที่มีน้ำเหลืองไหลอยู่เป็นปกติ 4) วิชิตกอสุภ คือ ซากศพที่ขาดเป็นสองท่อนในท่ามกลางมีกายขาดออกจากกัน 5) วิกขยิตกอสุภ คือ ซากศพที่ถูกสัตว์ย่อยแย่งกัดกิน 6) วิกขิตตกอสุภ คือ ซากศพที่ถูกทอดทิ้งไว้จนส่วนต่าง ๆ กระจายออกไปคนละทาง 7) หตวิกขิตตกอสุภ คือ ซากศพที่ถูกสับฟันเป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ 8) โลहितกอสุภ คือ ซากศพที่มีเลือดไหลออกเป็นปกติ 9) ปุพุกอสุภ คือ ซากศพที่เต็มไปด้วยตัวหนอน คลานกินกันอยู่ และ 10) อัญญิกอสุภ คือ ซากศพที่มีแต่กระดูก มีหลักปฏิบัติเพื่อฝึกฝนอบรม พัฒนาจิตใจให้สงบ เกิดสมาธิ และเกิดสติปัญญา จนสามารถข่มและ ทำลายกิเลสได้ในที่สุด นั่นก็คือ การดับกองทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง หลักปฏิบัติเบื้องต้น ได้แก่ ชำระศีลให้บริสุทธิ์ ตัดมหาปวิโพททั้ง 10 ประการ โดยรับหรืออธิษฐานกรรมฐานที่เหมาะสมกับจริตของ เมื่อได้สถานที่ที่เหมาะสมแก่การเจริญอสุภกรรมฐาน แล้วพิจารณาซากศพทั้ง 10 ประการ โดยพิจารณาปริกรรมว่า อุทุมตอตะกั้ว ด้วยอาการ 11 อย่าง ได้แก่ สี เพศ สันฐาน ทิศ ที่ตั้ง กำหนดรู้ ที่ต่อ ช่อง หลุม ดอน และรอบ ๆ ของ ซากศพนั้นจนจำไว้ในจิตใจ ก่อเกิดสมาธิไม่หวั่นไหว เป็นอุปนาสมาธิ สามารถปฏิบัติได้ใน 4 อิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง และนอน จิตจะแข็งแรง ราบเรียบ ใส นุ่มนวล ดังนั้น อสุภกรรมฐานจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อละระคาย และกามฉันทะ อันเป็นหนึ่งในนิวรณ์ 5 ทำให้เกิดสมาธิไม่หวั่นไหว เป็นอุปนาสมาธิ ได้ปฐมฌานมีวิตก วิจารณ์ สุข และ เอกัคคตา จะทำให้มีสติสัมปชัญญะ ไม่ ประมาท เห็นความไม่เที่ยงในร่างกาย (อนิจจสัญญา) เห็นความตายวาจะบังเกิดกับทุกคน (มรณสัญญา) มีความรังเกียจในร่างกาย (อสุภสัญญา)

ทำให้กามตัณหาไม่ครอบงำ (บรรเทาและ/หรือกำจัดระคาย ความใคร่) กำจัดความยึดมั่นถือมั่นในรูปแบบ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปเผยแพร่บนสื่อออนไลน์

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(ละอุปาทาน) กำจัดความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งนาเพลิดเพลิด (อิฏฐารมณ) อยู่เป็นสุข (วิหารธรรม) และ เขาถึงอมตธรรม (นิพพาน) (พระอภิการอภิสิทธิ์ จารุณโม, 2561; พระสันติ ธรรมปาโล และ พระมหา ยุธนา นรเชษฐ, 2567)

2.3.6 ไตรจีวร

ไตรจีวร ถือเป็นปัจจัยเครื่องอัฐบริขารที่พระภิกษุใช้สอย โดยพระผู้มีพระภาคทรง อนุญาตให้ภิกษุอธิษฐาน คือ ตั้งไว้เป็นของประจำตัว ประกอบด้วย อุตตราสงค์ (ผ้าห่ม) อันตราวาสก (ผ้าถุง) และสังฆาฏิ (ผ้าห่มซ้อนนอก) ไตรจีวรคือ ผ้า 3 ผืนที่พระวินัยอนุญาตให้ภิกษุมิไว้ใช้ประจำตัว คือ 1) อันตราวาสก ผ้าถุง (สบง) 2) อุตตราสงค์ ผ้าห่ม (จีวร) และ 3) สังฆาฏิ (ผ้าทาบ)

ในต้นพุทธกาลพระภิกษุคงใช้ผ้านุ่งห่มตามที่หามาได้ โดยเก็บเอาผ้าที่ถูกทิ้งไว้ตามที ต่างๆ ผ้าคลุกฝุ่น และผ้าห่อศพ เรียกว่า “ผ้าบังสุกุล” ต่อมาพระพุทธเจ้าจึงได้อนุญาตให้รับผ้าจาก ฆราวาส ตามศรัทธาของอุบาสกอุบาสิกา และเพื่อบรรเทาความยากลำบากของพระภิกษุ รูปแบบของ สีจีวรตามพระอรธกถาจารย์ กล่าวว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้า... ทรงห่มบังสุกุลจีวรอันประเสริฐสี่แดง มีวรรณะละม้ายยอดอ่อนแห่งต้นไทร (นิโครธ)” และ “..แม้พระมหาเถระทั้งหลาย มีท่านพระสารีบุตร และท่านพระมหาโมคคัลลานะ เป็นต้น ก็ห่มบังสุกุลจีวรมีสีแดงเหมือนเมฆ” แสดงให้เห็นว่าน้ำย้อม จีวรที่ได้จากการเคี่ยวน้ำย้อมจากธรรมชาติ ทำให้มีความเข้มข้นแตกต่างกัน แต่ยังคงเป็นโทนสีแดง หรือเรียกว่าสีกรักแดง โดยพระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตใช้น้ำย้อมด้วยน้ำฝาด 6 ชนิด เพื่อรักษา คุณภาพของผ้าด้วยขมิ้นบ้างประเภที่มีคุณสมบัติทางยา ทำให้เชื้อราไม่เจริญเติบโต มีสีเข้มไม่เปื้อน และไม่เก็บความชื้น ทั้งนี้ยังกำหนดข้อห้ามใช้จีวรบางสีเพื่อให้เกิดความแตกต่างจากนักบวชของสำนัก อื่น การเย็บจีวรของพระภิกษุยังไม่มีรูปแบบชัดเจน โดยนำเศษผ้ามาเย็บต่อกันตามความสามารถของ พระภิกษุสำหรับพองุ่นห่มได้ แต่ยังคงไม่เป็นระเบียบ พระพุทธเจ้าจึงได้มอบให้พระอานนท์กำหนดการ ตัดเย็บจีวรตามรูปร่างผืนนาข้าวสำหรับเป็นแบบแผนเดียวกัน เรียกว่า ผ้าซิ่นท์ คือ ผ้าที่พระพุทธเจ้า ทรงบัญญัติให้พระสงฆ์ตัดจีวรเป็นกระทง มีลักษณะการตัดผ้าเป็นซิ่น รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าคล้ายกระทง นา แล้วเย็บติดกัน แต่ละซิ่นเรียกว่าซิ่นท์ โดยต้องตัดผ้าตามจำนวนเลขคี่ เรียกว่า ซิ่นท์ขน

พระธรรมวินัยได้บัญญัติขนาดของจีวร ในรัตนวรรคสิกขาบทที่ 10 ความว่า “อนึ่ง ภิกษุใด ให้ทำจีวรมีประมาณเท่าสุตจีวรหรือยิ่งกว่า เป็นปาจิตตีย์ มีอันให้ตัดเสีย นี้ประมาณแห่งสุต จีวรของพระสุตในค่านั้น โดยยาว 9 คืบ กว้าง 6 คืบ ด้วยคืบสุต” หากจีวรมีขนาดย่อมกว่า แล้ว พอดีกับบุคคลผู้ครองนั้นไม่มีข้อห้าม สำหรับพระภิกษุไทยนั้น ประมาณความยาวไม่เกิน 6 ศอก กว้าง ไม่เกิน 4 ศอกของผู้ครอง

ส่วนหนึ่งของการสร้างภาพเกี่ยวข้องกับภาพปลงอสุภะนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการทำ กรรมฐานแบบวิปัสสนากรรมฐาน เรียก อสุภะกรรมฐาน การปรากฏการปลงอสุภะ และการทำจีวร นั้น แฝงหลักปฏิบัติเพื่อฝึกฝนอบรมพระธรรมวินัยได้บัญญัติ พัฒนาจิตใจให้สงบ เกิดสมาธิ และเกิด สติปัญญา เพื่อสามารถข่มและ ทำลายกิเลส ของการดับกองทุกข์ได้โดยสิ้นเชิงซึ่งมีการเขียนภาพ จิตรกรรมฝาผนังเรื่องการอสุภะกรรมฐาน ดังจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร และจิตรกรรมฝาผนังระหว่างหน้าต่างพระอุโบสถวัดเทวราชกุญชร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.4 สถาปัตยกรรม และ สิ่งก่อสร้าง

องค์ประกอบและลักษณะสิ่งก่อสร้าง ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ให้ความหมาย สิ่งก่อสร้าง คือ อาคารบ้านเรือนเป็นต้นที่สร้างโดยใช้อิฐและปูนเป็นส่วนใหญ่ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2567) ในสมัยเริ่มแรกที่มนุษย์ มีเพียงหินเป็นเครื่องมือ ที่ช่วยในการดำรงชีพด้วยการล่าสัตว์และต่อสู้กับภัยธรรมชาติ จึงเริ่มแสวงหาที่อยู่อาศัยเพื่อให้ปลอดภัยจากภัยอันตราย นานาประการ ทั้งภัยธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการถูกโจมตีทำร้าย จึงมักอาศัยถ้ำเป็นสถานที่พักพิง ต่อมาถึงยุคหินใหม่ (Neolithic) มนุษย์เริ่มมีการเลี้ยงสัตว์และเพาะปลูก จึงจำเป็นต้องอยู่เป็นหลักแหล่งมากขึ้น เริ่มเรียนรู้สร้างเพิงพักอาศัยโดยใช้วัสดุต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น เศษไม้ ใบหญ้า ฟาง ต้นไม้ โคลน ดินเหนียว หิน เท้าที่จะหามาได้ มาประกอบกันเป็นพื้นผนัง เป็นหลังคาง่าย ๆ ทำให้เกิดพื้นที่ว่าง (Space) เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยและประกอบกิจกรรมตามความต้องการในชีวิตประจำวัน และได้รับการพัฒนาด้วยการใช้ศิลปะที่แสดงออกด้วยสิ่งก่อสร้าง ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ให้ความหมาย สถาปัตยกรรม คือ ศิลปะและวิทยาเกี่ยวกับงานก่อสร้างที่ประกอบด้วยศิลปะลักษณะ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2567)

ทั้งนี้สิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมไทยต่าง ๆ อันเนื่องในพุทธศาสนาในสมัยโบราณส่วนใหญ่ที่ยังคงเหลือเป็นเจดีย์ โบสถ์ วิหาร ตามวัดอารามหรือสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา ถูกก่อสร้างขึ้นตามเหตุผลทางด้านพระพุทธรูป ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ วัสดุก่อสร้างและเทคนิควิธีการก่อสร้างที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมและความเชื่อในชุมชน และด้วยเพราะศาสนาเป็นกิจวัตรที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางจิตใจของประชาชนส่วนรวมจึงทำให้มีลักษณะแตกต่างจากชนชาติอื่น (นารถ โปธิประสาธ, 2556)

สิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมไทย จะแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มตามกลุ่มผู้ใช้งาน คือ สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาปัตยกรรมในศาสนา และสถาปัตยกรรมในการพักอาศัย เช่น วัด เรือน และอาจเรียกชื่อสถาปัตยกรรมได้ตามลักษณะการใช้งาน เช่น พระที่นั่งชุมสาย ศาลาเปลื้องเครื่อง พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ หอไตร เว็จกุฎี เรือนนอน เรือนครัว หอกลอง หอนก และอาจเรียกชื่อสถาปัตยกรรมได้ตามองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมไทยได้ เช่น ปราสาท มณฑป มณฑป กุฎาคาร และอาจเรียกชื่อสถาปัตยกรรมได้ตามวัสดุและเทคนิคการก่อสร้างของสถาปัตยกรรม เช่น เรือนเครื่องผูก เรือนเครื่องสับ เรือนเครื่องก่อ เป็นต้น รูปแบบและลักษณะทางสถาปัตยกรรม แบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ 1) ผนังอาคาร 2) โครงสร้างอาคาร และ 3) รูปแบบลักษณะอาคาร (สมคิด จิระทัศนกุล, 2547) ทั้งนี้สามารถจำแนกเรือนตามผังอาคารออกเป็น เรือนเดี่ยว (เรือนครอบครัวเดี่ยว) เรือนหมู่ (สำหรับครอบครัวขยาย) เรือนคหบดี กุฎี เรือนร้านค้าริมทาง เรือนร้านค้าริมน้ำ เรือนแพ โดยองค์ประกอบของพื้นที่ในเรือนไทย จะประกอบด้วย ลาน ชาน ระเบียง เรือน (ฤทัย ใจจงรัก, 2539) ส่วนการแบ่งส่วนของโครงสร้างจะแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ 1) เดี่ยวล่าง จากพื้นถึงหลังรอด มืองค์ประกอบ เช่น รอด รา ฝักมะขาม ตง-คาน และยังมีส่วนที่เป็นฐานราก เช่น จัว ระะกงพัด 2) เดี่ยวบน จากหลังรอดถึงท้องช่อ มืองค์ประกอบ เช่น ฝา พริ้ง หน้าต่าง ประตู พื้น และ 3) เครื่องบน จากท้องช่อถึงหลังอกไก่ มืองค์ประกอบ เช่น ช่อ แป จันทัน ระแนง เสาดั้ง ใบดั่ง ออกไก่ กันสาด เป็นต้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.5 สรุปผลการทบทวนวรรณกรรม

จากการศึกษา ลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง วัดบางกระพ้อมนั้น พบว่า ภาพปูนปั้นสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรม ส่วนใหญ่ จะปั้นออกมาในรูปแบบจำลองคล้ายคลึงกันกับสถาปัตยกรรมจริง ที่มีความเกี่ยวเนื่องกันในรูปแบบต่าง ๆ กับสถาปัตยกรรมในอดีตที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น รวมไปถึงการใช้ชีวิตที่คุ้นเคย วัฒนธรรม และอิทธิพลของสภาพสังคมได้ผสมผสานกัน ก่อให้เกิดเป็นงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง ตามที่ปรากฏ

จากการทบทวนวรรณกรรมนี้แสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่า งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง ได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และ ปรากฏสิ่งก่อสร้าง ที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนาและ วัฒนธรรมประเพณี องค์ประกอบสำคัญที่คงอยู่เมื่อมีการลดทอนลักษณะสิ่งก่อสร้างลงคือรูปแบบโครงสร้างหลักของอาคาร หลังคา และรายละเอียดจำเพาะของอาคารที่แสดง ซึ่งจะต้องทำการวิจัยต่อไป

ความสัมพันธ์กับพุทธประวัติ รูปแบบของประติมากรรมปูนปั้นและภาพจิตรกรรมตกแต่ง อยู่ในช่วงระหว่าง ในศิลปกรรมแบบอยุธยาตอนปลาย และแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นหลักฐานที่สะท้อนความเชื่อ และวัฒนธรรมของคนไทยมาแต่ในอดีต แสดงให้เห็นความสามารถทางศิลปะในอดีต ที่สามารถสร้างผลงานอันงดงามละเอียดประณีต และมีแบบอย่างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

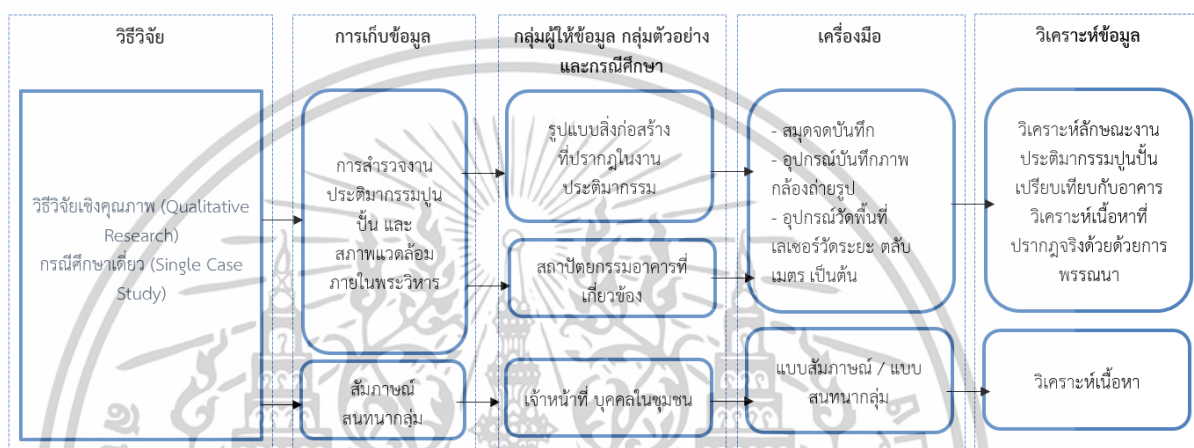
จากการศึกษาภาคสนามและการทบทวนวรรณกรรมในเบื้องต้นนี้ ลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง วัดบางกระพ้อมนั้น พบว่า ภาพปูนปั้นสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรม ส่วนใหญ่ จะปั้นออกมาในรูปแบบจำลองคล้ายคลึงกันกับสถาปัตยกรรมจริง ที่มีความเกี่ยวเนื่องกันในรูปแบบต่างๆ กับสถาปัตยกรรมในอดีตที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น รวมไปถึงการใช้ชีวิตที่คุ้นเคย วัฒนธรรม และอิทธิพลของสภาพสังคมได้ผสมผสานกันก่อให้เกิดเป็นงานประติมากรรมปูนปั้น ซึ่งจะต้องทำการวิจัยเพื่อชี้ชัดต่อไป โดยมีวิธีการวิจัยดังนี้

- 3.1 ขั้นตอนการวางแผนการวิจัย
- 3.2 ขั้นตอนการศึกษาเชิงปฏิบัติ
  - 3.2.1 กลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษา
  - 3.2.2 เครื่องมือในการวิจัย
  - 3.2.3 วิธีการวิเคราะห์
- 3.3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ ประมวลผล และสรุปผลการวิจัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.1 ขั้นตอนการวางแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบและลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง บริเวณ วัตถุประสงค์เพื่อ อัมพวา สมุทรสงคราม โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ในการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล และ วิเคราะห์ข้อมูล กรณีศึกษาเดี่ยว (Single Case Study) ผู้วิจัยได้มีการวางแผนของขั้นตอนการศึกษาลักษณะภาพสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้น ฝาผนัง วัตถุประสงค์ (ภาพที่ 3.1)

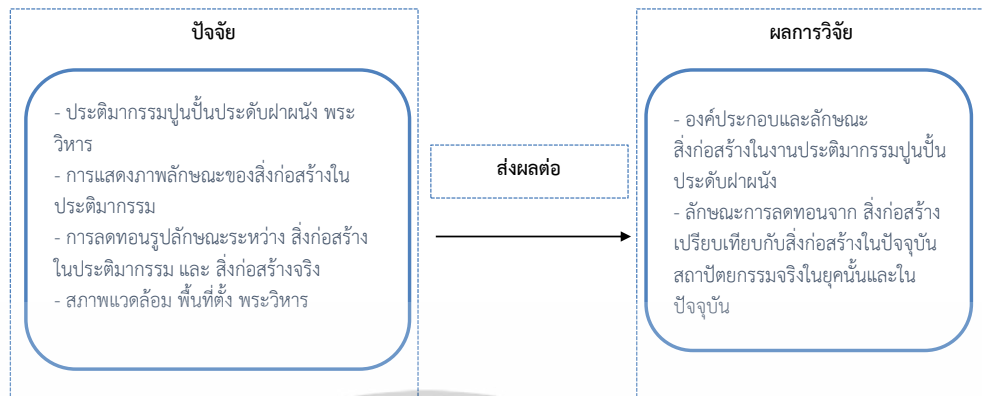

ภาพที่ 3.1 แสดงขั้นตอนการวางแผนการวิจัย

3.1.1 กรอบแนวคิด

จากการทบทวนวรรณกรรมและการสำรวจเบื้องต้น ด้วยต้องศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหาร จึงต้องเลือกศึกษาพระวิหาร และ พระอุโบสถมีพื้นที่ผนังให้เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง หรือ งานประติมากรรมปูนปั้น และศึกษาแนวคิด เนื้อหาที่นำมาเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง รวมถึงวิธีการ ซึ่งน่าจะมีการคิดในลักษณะนำรูปแบบสถาปัตยกรรมจริงที่โดดเด่นมา เป็นประติมากรรมปูนปั้น (ภาพที่ 3.2)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.2 แสดงปัจจัยในการวิจัย

3.2 ขั้นตอนการศึกษาเชิงปฏิบัติ

3.2.1 กรณีศึกษา

พระวิหาร วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม

3.2.2 เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อทำแบบอาคาร (ต้องเก็บข้อมูลภาคสนามแล้วมาจัดทำแบบ), เครื่องมือวัดระยะ, กล้องถ่ายภาพการเตรียมอุปกรณ์ในการที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม วัดขนาดอาคารโดยเฉพาะระยะภายในพระวิหาร วัดระยะตำแหน่งประตูหน้าต่าง ถ่ายภาพอาคารและจิตรกรรมฝาผนัง ถ่ายภาพบรรยากาศภายในพระวิหาร เน้นที่ภาพถ่ายรูปแบบสถาปัตยกรรมอาคาร งานประติมากรรมปูนปั้นภายในพระวิหาร และจิตรกรรมฝาผนัง กลับมาจัดทำแบบทางสถาปัตยกรรม และนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบรูปแบบภาพสถาปัตยกรรมอาคาร (ภาพที่ 3.3)

- สมุดจดบันทึก ปากกา
- อุปกรณ์ สำหรับบันทึกภาพ กล้องถ่ายรูป โทรศัพท์เคลื่อนที่
- เลเซอร์วัดระยะ Leica DISTO D510
- ตลับเมตร

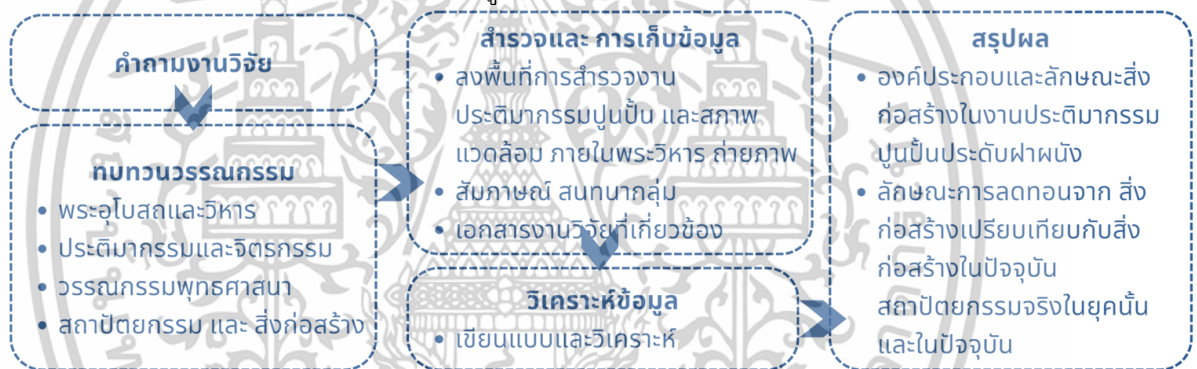
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.3 แสดงเครื่องมือในการวิจัย

3.2.3 วิธีการวิเคราะห์

การเตรียมอุปกรณ์ในการที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม วัดขนาดอาคาร กลับมาจัดทำแบบทางสถาปัตยกรรม ขั้นตอนต่อไปคือกลับไปทำการวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ องค์ประกอบ และลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง แสดงขั้นตอน (ภาพที่ 3.4)

ภาพที่ 3.4 แสดงกรอบแนวคิดขั้นตอนในวิเคราะห์

3.3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ ประมวลผล และสรุปผลการวิจัย

ประเมินจากการใช้ภาพถ่าย ในการไปศึกษาข้อมูลเพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบขั้นตอนการวิจัย จากการทบทวนวรรณกรรมเป็นการประเมินจาก ลักษณะองค์ประกอบและลักษณะทางสถาปัตยกรรม สภาพแวดล้อมภายในพระวิหาร และสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง วิเคราะห์โดยหลักการ มุ่งเน้นที่ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการศึกษาภาคสนามและการทบทวนวรรณกรรมในเบื้องต้นของ คือ ได้ไปสำรวจอาคาร
ทำการรังวัดและจัดทำแบบของพระวิหาร วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงครามโดยมีวิธีการวิจัยดังนี้

- 4.1 เก็บข้อมูลภาคสนามและแบบ
- 4.2 ศึกษาประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง
- 4.3 ผลการวิเคราะห์ลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.1 การเก็บข้อมูลภาคสนามและแบบ

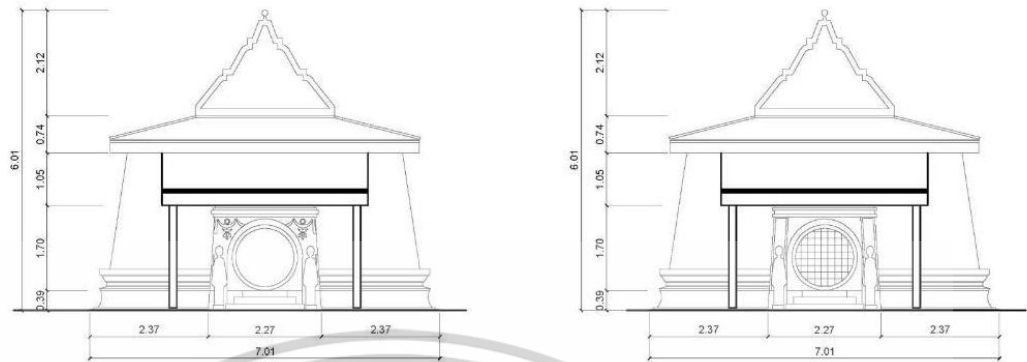
กำหนดปัญหาและสภาพการณ์ของปัญหา การศึกษาประติมากรรม ฝาผนังในพระวิหาร วัดบางกระพ้อมนั้น นำเสนอเรื่องราวอันสื่อความหมายทางด้านพุทธศาสนา วัฒนธรรม วิถีชีวิต ส่วนด้านความสัมพันธ์ทางด้านประติมากรรม โดยเฉพาะภาพรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารทางศาสนาที่ปรากฏยังไม่มีผู้ศึกษา ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงต้องการทราบถึงวิธีการต่าง ๆ ในการใช้ภาพจิตรกรรมฝาผนังในการนำเสนอรูปแบบสถาปัตยกรรมจริงมาใส่งานประติมากรรมปูนปั้น ซึ่งผู้สร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังในยุคเก่าได้ประดิษฐ์ไว้ทำการรังวัดและจัดทำแบบด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ สรุปข้อมูลได้ดังนี้

4.1.1 ข้อมูลภาคสนามพระวิหารรอยพระพุทธบาท วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม

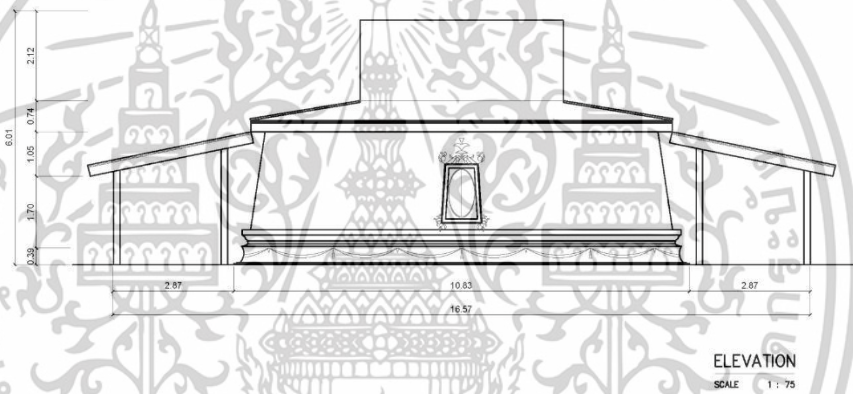
วัดบางกะพ้อม เป็นวัดที่ขึ้นทะเบียน เป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ ในจังหวัดสมุทรสงคราม ตามประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 113 ตอนพิเศษ 50 ง 18 ธันวาคม 2539 ตำแหน่งที่ตั้ง ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม สร้างขึ้นสมัยอยุธยาตอนปลาย หลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า เมื่อพุทธศักราช 2310 โดยถูกตั้งเป็นวัด เมื่อพุทธศักราช 2312 (สมัยกรุงธนบุรี) และ ได้รับวิสุงคามสีมา เมื่อพุทธศักราช 2471 (สมัยรัตนโกสินทร์) ทั้งนี้ สถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมในวัดได้แก่ 1) พระประธานในอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ในพระอุโบสถ 2) รอยพระพุทธบาทสี่รอยในวิหาร วัดโดยรอบ 18.50 เมตร สูง 3.00 เมตร รอยตรงกลางเป็นกระดานยกได้ 3) วิหารศิลปะแบบอยุธยาตอนปลาย ที่ประดิษฐานพระพุทธบาทสี่รอย ซึ่งมีผนังประดับด้วยประติมากรรมนูนสูงภายใน 4) พระพุทธรูปปางไสยาสน์ ยาว 9.00 เมตร สูงจากพื้นทึ่ไสยาสน์ 1.00 เมตร 5) รูปหล่อหลวงพ่อกงในพระอุโบสถ และ 6) รูปหล่อหลวงพ่อดน เป็นรูปยืนสูง 0.70 เมตร ในวิหารเล็ก

พระวิหารรอยพระพุทธบาท วัดบางกะพ้อม เป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงปั้นหยา หลังคามีจั่วประธาน ประกอบด้วยหลังคาจันทับเหนือทางเข้าทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ผนังก่ออิฐหนา 50 เซนติเมตร เป็นผนังรับน้ำหนักทั้งสี่ด้าน ผนังด้านหน้ากลองทั้งสองด้าน มีประตู ขนาด กว้าง 2.00 เมตร ยาว 2.32 เมตร ผนังด้านข้างทั้งซ้ายและขวามีหน้าต่าง ขนาด กว้าง 0.95 เมตร ยาว 1.30 เมตร ด้านละ 1 บาน โดยมีขนาดพื้นที่ว่างภายในพระวิหาร กว้าง 7.01 เมตร ยาว 11.49 เมตร สูง 7.60 เมตร ประดิษฐานรอยพระพุทธบาทสี่รอย วัดโดยรอบ 18.50 เมตร ยาว 3 เมตร ผนังแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ระดับได้หน้าต่าง ไม่ปรากฏงานตกแต่ง ระดับหน้าต่างปรากฏการตกแต่งด้วยซุ้มพระ จำนวน 28 ซุ้ม (ผนังหน้ากลอง ด้านละ 4 ซุ้ม ผนังด้านข้าง ด้านละ 10 ซุ้ม) และผนังตอนบนประดับด้วยงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังทั้ง 4 ด้าน (ภาพที่ 4.1-4.3)

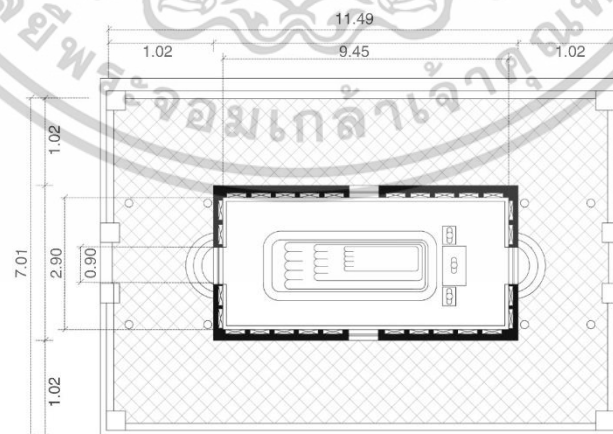
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.1 แสดงแบบด้านหน้า และด้านหลัง พระวิหาร วัดบางกะพ้อม

ภาพที่ 4.2 แสดงแบบด้านข้าง พระวิหาร วัดบางกะพ้อม

ภาพที่ 4.3 แสดงแปลน อาคารพระวิหาร วัดบางกะพ้อม

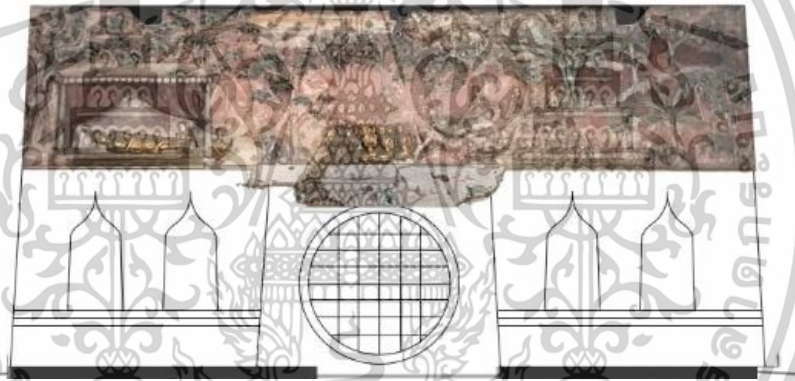
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.2 ศึกษาประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง

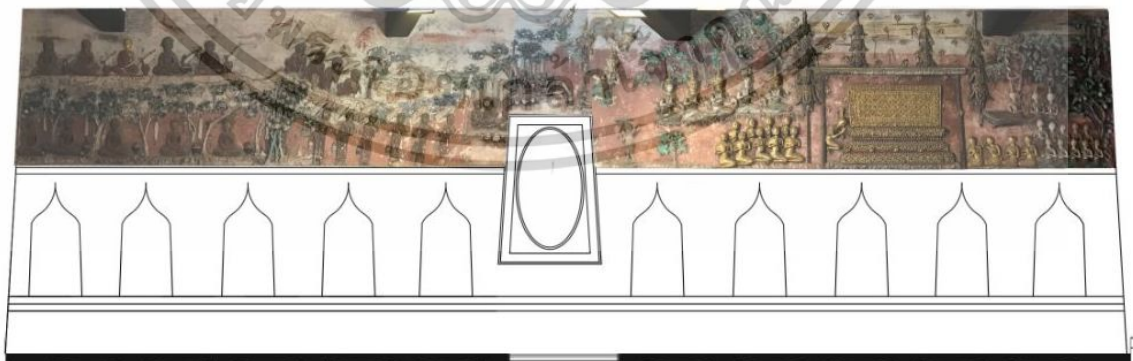
การสำรวจสภาพแวดล้อมภายในและจิตรกรรม และประติมากรรมฝาผนังภายในพระวิหาร วัดบางกะพ้อม งานประติมากรรมประดับมีความสมบูรณ์ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาพุทธ รวม 4 เรื่อง คือ 1) พุทธประวัติ ได้แก่ ตอนลอยบาตร และตอนปรินิพพาน 2) รอยพระพุทธรบาท 3) ปลงอสุภะ 4) วิธีชีวิตชุมชนและการไปไหว้รอยพระพุทธรบาท ได้ผลการสำรวจประติมากรรมภาพปูนต่ำและปูนสูงบนผนังทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

4.2.1 ประติมากรรมประดับฝาผนัง พุทธประวัติ

พุทธประวัติที่ปรากฏ ได้แก่ ตอนลอยบาตร และตอนปรินิพพาน กล่าวคือ พุทธประวัติ ช่วงเข้าสู่พุทธปรินิพพาน บริเวณกึ่งกลางผนังเหนือขอบประตูกลมเป็นภาพนางวิสาขาถวายข้าวมธุปายาสและพระพุทธรเจ้าลอยบาตร ถัดไปเป็นภาพพุทธประวัติก่อนพระพุทธรเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานโดยมีสุภัททปริพาชกเข้าเฝ้า ดังปรากฏในผนังด้านทิศตะวันออกและผนังด้านทิศใต้ (ภาพที่ 4.4-4.5)

ภาพที่ 4.4 แสดงตำแหน่งปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศตะวันออก

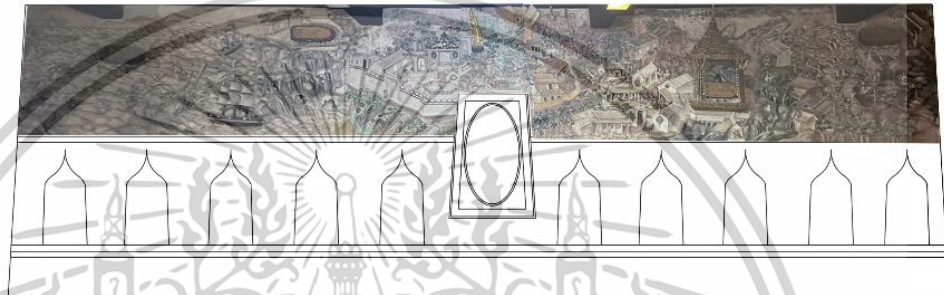

ภาพที่ 4.5 แสดงตำแหน่งปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศใต้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.2.2 ประติมากรรมประดับฝาผนัง รอยพระพุทธรูปบาท และการดำรงชีวิตของชาวบ้าน

พระพุทธรูปเจ้าทั้งห้าพระองค์จะประทับรอยพระพุทธรูปบาท ณ ตำแหน่งเดียวกันตามความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยมีการประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทตามสถานที่ต่าง ๆ คือ สุวณฺณมาลิก สุวณฺณบพเต สุมณฺกุฎ โยนกปุเร และ นมมทาย ซึ่งปรากฏรอยพระพุทธรูปบาทมาแล้ว 4 รอย จึงมีการปั้นปูนประดับฝาผนังตามจินตนาการของช่างและตามลักษณะสถานที่ที่อาจระบุได้ในสมัยนั้น คือ สุวณฺณมาลิก คือ เขาสุวรรณมาลีในแหลมมลายู สุวณฺณบพเต คือ เขาสุวรรณบรรพต หรือพระพุทธรูปบาทสระบุรี สุมณฺกุฎ คือ เขาสมณภูฏ เกาะลังกา โยนกปุเร คือ โยนกนาคนคร และ นมมทาย คือ นทียา หรือหาดทรายแก้ว เกาะแก้ว (ภาพที่ 4.6)

ภาพที่ 4.6 แสดงตำแหน่งปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศเหนือ

4.2.3 ประติมากรรมประดับฝาผนังจรียวัตรภิกษุสงฆ์ ปलगอสุกะ

ผนังทางด้านทิศตะวันตก แสดงภาพ จรียวัตรภิกษุสงฆ์ ปलगอสุกะ การรุดงควัตร ปรากฏภาพอดีตพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ ปางมารวิชัย และภาพพระพุทธรูปฉาย (ภาพที่ 4.7)

ภาพที่ 4.7 แสดงตำแหน่งปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศตะวันตก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.3 ผลการวิเคราะห์ลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง

จากการศึกษา ลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง วัดบางกระพ้อมนั้น พบว่า ภาพปูนปั้นสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรม ส่วนใหญ่ ประกอบด้วย อาคารและกลุ่มอาคาร จำนวน

ภาพปูนปั้นสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรม ส่วนใหญ่ ประกอบด้วย อาคารและกลุ่มอาคาร ปั้นออกมาในรูปแบบจำลองคล้ายคลึงกันกับสถาปัตยกรรมจริง ที่มีความเกี่ยวเนื่องกันในรูปแบบต่าง ๆ กับสถาปัตยกรรมในอดีตที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น รวมไปถึงการใช้ชีวิตที่คุ้นเคย วัฒนธรรม และอิทธิพลของสภาพสังคมได้ผสมผสานกันก่อให้เกิดเป็นงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง ตามที่ปรากฏ

ในแต่ละเรื่องราวบนผนัง สามารถกล่าวได้ว่า ประติมากรรมอาคารนั้นมีลักษณะสอดคล้องกับเนื้อหาในแต่ละตอน คือ

ภาพประติมากรรมตอนปริณิพาน ประกอบด้วย พระที่นั่งชุมสาย (สีทอง) ครอบพระหีบ พระพุทธเจ้า ประดับด้านข้างด้วยฉัตรห้าชั้น (สีทอง)

ตอนปลงอสุภะ มีกุฏิไม้ ยกใต้ถุนสูง เป็นอาคารพักอาศัยสำหรับพระภิกษุ

ตอนไหว้พระพุทธบาท ได้แก่ สุวรรณมาลิก สุวรรณปัพพต สุมณภูฏ โยนกบุร และแม่น้ำมัมมทา

ทั้งนี้การลดทอนภาพสิ่งก่อสร้างได้คงลักษณะที่เหมือนกันกับสถาปัตยกรรมจริง คือ 1) รูปแบบโครงสร้างหลักและผนัง หน้าต่าง เช่น อาคารตึก อาคารเสาไม้ 2) รูปแบบเครื่องบนหรือหลังคา เช่น หลังคากระเบื้อง หลังคาทรงปราสาท หลังคาแบน และ 3) สีและรายละเอียดประดับสิ่งก่อสร้าง บางส่วนที่มีความเฉพาะ เช่น หลังคามณฑปพระพุทธบาท หลังคาพระที่นั่งชุมสาย เป็นต้น การลดทอนภาพสิ่งก่อสร้างนั้นทำให้เกิดข้อแตกต่างจากสถาปัตยกรรมจริง คือ 1) ขนาดและสัดส่วนไม่สมจริง 2) ระยะเวลาจัดวางกับสภาพแวดล้อมไม่สมจริง สามารถสรุปได้ว่าองค์ประกอบสำคัญที่คงอยู่เมื่อมีการลดทอนลักษณะสิ่งก่อสร้างลงคือรูปแบบโครงสร้างหลักของอาคาร หลังคา และรายละเอียดจำเพาะของอาคารที่แสดงความเป็นแท่งก้อนและช่องเปิดบนระนาบ ได้แก่ ประตู หน้าต่าง ได้ดังนี้ (ตารางที่ 4.1)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.1 แสดงการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง กับลักษณะอาคารจริง

งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง	ภาพสิ่งก่อสร้างจริง	วิเคราะห์ลักษณะอาคาร		หมายเหตุ
		คงอยู่ ความเหมือน	ความต่าง	การทบทวน วรรณกรรม
<p>ประเภทสิ่งก่อสร้าง: มณฑปทรงปราสาท</p> <p>ภาพที่ 4.8 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น เขาสวรรณ บรรพต</p>	 <p>ภาพที่ 4.9 แสดงพระมณฑป วัดพระพุทธบาท จ.สระบุรี</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1.หลังคามณฑป ทรงปราสาท (ซ้อนชั้น) 2.การใช้สีทอง 3.รอยพระพุทธรูป 4.สถานที่ตั้ง บน ภูเขา 	<ol style="list-style-type: none"> 1.จำนวนชั้น หลังคาปราสาท 2.ฐาน 3.ตัดผนัง 4.ขนาด สัดส่วน ลดอาคารโดยรอบ 	<ol style="list-style-type: none"> 1) มณฑปพระพุทธ บาท สระบุรี เคยมี ยอดห้ายอดอ้างอิง จาก บุญโณวาทคำ ฉันท 2) พุทธประวัติ รอยพระพุทธรูป
<p>ความสำคัญ/การใช้งาน: พระพุทธเจ้า</p>	<p>ประเภท: วัด โบราณสถาน</p>			
<p>ตำแหน่ง: ผนังทางด้านทิศเหนือ</p>	<p>สิ่งก่อสร้าง: อยุธยาตอนปลาย</p>			

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง	ภาพสิ่งก่อสร้างจริง	วิเคราะห์ลักษณะอาคาร		หมายเหตุ
		คงอยู่ ความเหมือน	ความต่าง	การทบทวนวรรณกรรม
<p>ประเภทสิ่งก่อสร้าง: อาคารชั่วคราว / พระที่นั่งชุมสาย</p> <p>ภาพที่ 4.10 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น พระที่นั่งชุมสาย 1</p>	 <p>ภาพที่ 4.11 แสดงอาคารพระที่นั่งชุมสาย 1 ที่มา: https://www.facebook.com/photo?fbid=250858390892548&set=pcb.250858500892537</p>	<p>1.แท่นฐานเขียง ยกเสา</p> <p>2.ห้อยระบายรอบ</p> <p>3.หลังคาทรงปะรำ (หลังคาเรียบ)</p>	<p>1.ขนาดสัดส่วน ห้อยระบายรอบ</p>	<p>1) พุทธประวัติ ปรีณิพาน พระปฐมสมโพธิกถา</p> <p>2) ภาพพุทธประวัติ ก่อนพระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพาน โดยมี สุกัททบริพาชกเข้าเฝ้า</p>
<p>ความสำคัญ/การใช้งาน: พระพุทธเจ้า</p>	<p>ประเภท: อาคารชั่วคราว</p>			
<p>ตำแหน่ง: ทิศตะวันออก</p>	<p>สิ่งก่อสร้าง: อัญญาตอนปลาย / รัตนโกสินทร์</p>			

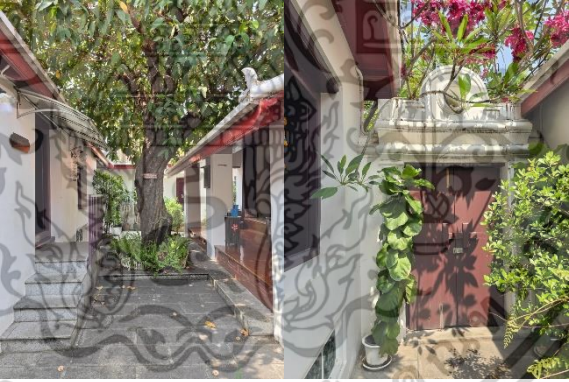
ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง	ภาพสิ่งก่อสร้างจริง	วิเคราะห์ลักษณะอาคาร		หมายเหตุ
		คงอยู่ ความเหมือน	ความต่าง	การทบทวนวรรณกรรม
<p>ประเภทสิ่งก่อสร้าง: อาคารชั่วคราว / พระที่นั่งชุมสาย</p> <p>ภาพที่ 4.12 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น พระที่นั่งชุมสาย 2</p>	 <p>ภาพที่ 4.13 แสดงอาคารพระที่นั่งชุมสาย 2 ที่มา: https://www.facebook.com/photo?fbid=250858470892540&set=pcb.250858500892537</p>	<p>1.แท่นฐานเขียง ยกเสา</p> <p>2.ห้อยระบายรอบ</p> <p>3.หลังคาทรงปะรำ (หลังคาเรียบ)</p>	<p>1.ขนาดสัดส่วน ห้อยระบายรอบ</p>	<p>1) พุทธประวัติ ปรีณิพาน พระปฐมสมโพธิกถา</p> <p>2) ภาพพุทธประวัติ พระพุทธเจ้า ตอน ประชุมเพลิง โดยมี พระมหากัสสปะ กราบพระบาท พระพุทธเจ้าก่อน ถวายพระเพลิง</p>
<p>ความสำคัญ/การใช้งาน: พระพุทธเจ้า</p>	<p>ประเภท: อาคารชั่วคราว</p>			
<p>ตำแหน่ง: ทิศตะวันออก</p>	<p>สิ่งก่อสร้าง: อัญญาตอนปลาย / รัตนโกสินทร์</p>			

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง	ภาพสิ่งก่อสร้างจริง	วิเคราะห์ลักษณะอาคาร		หมายเหตุ
		คงอยู่ ความเหมือน	ความต่าง	การทบทวนวรรณกรรม
<p>ประเภทสิ่งก่อสร้าง: เมือง(กลุ่มอาคาร)</p> <p>ภาพที่ 4.14 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น เมืองโยนกบุ</p>	 <p>ภาพที่ 4.15 แสดงทางเดินหลัง พระที่นั่งปราโมทย์มไหสวรรย์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา</p> <p>ภาพที่ 4.16 แสดงกำแพงวัง พระนารายณ์ราชนิเวศน์ จ.ลพบุรี</p>	<p>1.หลังคาแบบจีน เห็นแบบกระเบื้องมุงหลังคา</p> <p>2. ประตู ชุ่มโค้ง หน้าต่างวงรี</p> <p>3. ลานกลางกลุ่มอาคาร</p> <p>4. กำแพง มีใบป้อม มีชุ่มประตู</p>	<p>1.ขนาด สัดส่วน</p> <p>2.ไม่ลายปูนปั้นประดับไม่มี</p> <p>3.ลดอาคารโดยรอบ</p>	<p>1) พุทธประวัติ ปรีนิพาน</p> <p>พระปฐมสมโพธิกถา</p> <p>2) พุทธประวัติ รอยพระพุทธรูป</p>
<p>ความสำคัญ/การใช้งาน: พระมหากษัตริย์</p>	<p>ประเภท: พระราชวังเมือง (กลุ่มอาคาร)</p>			
<p>ตำแหน่ง: ทิศเหนือ</p>	<p>การก่อสร้าง: เรือนเครื่องก่อ</p>			

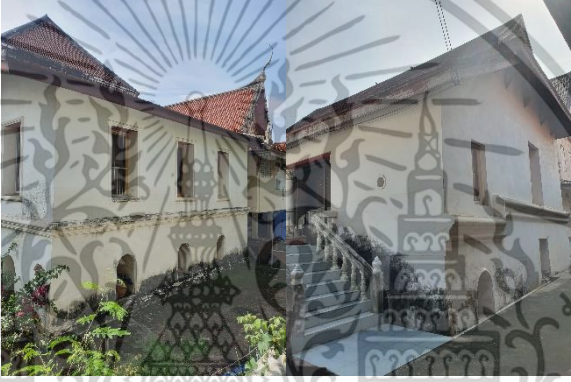

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง	ภาพสิ่งก่อสร้างจริง	วิเคราะห์ลักษณะอาคาร		หมายเหตุ
		คงอยู่ ความเหมือน	ความต่าง	
<p>ประเภทสิ่งก่อสร้าง: เมือง(กลุ่มอาคาร)</p> <p>ภาพที่ 4.17 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น ภูเก็ต</p>	 <p>ภาพที่ 4.18 แสดงศาลา วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จนนทบุรี</p> <p>ภาพที่ 4.19 แสดงหมู่อาคารกุฏิสุนทรภู่ วัดเทพธิดาราม กทม.</p>	<p>1.หลังคาแบบจีน เห็นแบบกระเบื้องมุงหลังคา</p> <p>2. ประตู ชุ่มโค้ง หน้าต่างวงรี</p> <p>3. ลานกลางกลุ่มอาคาร</p> <p>4.มีการปิดล้อมพื้นที่ลานตรงกลางของกลุ่มบ้าน</p>	<p>1.ขนาด สัดส่วน</p> <p>2.ไม่ลายปูนปั้นประดับไม้มี</p> <p>3.ลดอาคารโดยรอบ</p>	
<p>ความสำคัญ/การใช้งาน: พระมหากษัตริย์ พระสงฆ์</p>	<p>ประเภท: วัด พระราชวัง เมือง (กลุ่มอาคาร)</p>			
<p>ตำแหน่ง: ทิศเหนือ</p>	<p>การก่อสร้าง: เรือนเครื่องก่อ</p>			

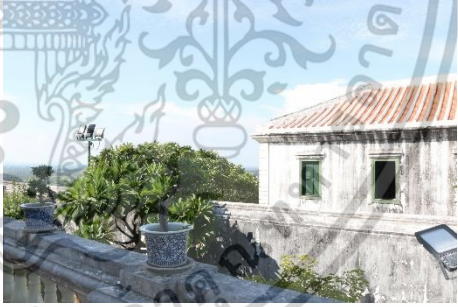
ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง	ภาพสิ่งก่อสร้างจริง	วิเคราะห์ลักษณะอาคาร		หมายเหตุ
		คงอยู่ ความเหมือน	ความต่าง	การทบทวนวรรณกรรม
<p>ประเภทสิ่งก่อสร้าง: เรือน (ริมตลิ่ง)</p> <p>ภาพที่ 4.20 แสดงกลุ่มอาคาร</p>	 <p>ภาพที่ 4.21 แสดงหอพิมานเพชรมเหศวร์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี จ.เพชรบุรี</p> <p>ภาพที่ 4.22 แสดงกุฏิ วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จ.นนทบุรี</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. หลังคาแบบจันทัน เห็นแบบกระเบื้องมุงหลังคา 2. อาคารตึก 3. ลานกลางกลุ่มอาคาร 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ขนาด สัดส่วน 2. ไม่ลายปูนปั้นประดับไม้มี 3. ลดอาคารโดยรอบ 	<ol style="list-style-type: none"> 1) พุทธประวัติ ปรีนิพาน พระปฐมสมโพธิกถา 2) พุทธประวัติ รอยพระพุทธรูปบาท
<p>ความสำคัญ/การใช้งาน: พระมหากษัตริย์ พระสงฆ์ ผู้มีฐานะ ชาวบ้าน</p>	<p>ประเภท: เรือน ที่พักอาศัย</p>			
<p>ตำแหน่ง: ทิศเหนือ</p>	<p>การก่อสร้าง: เรือนเครื่องก่อ และเรือนเครื่องสับ</p>			

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง	ภาพสิ่งก่อสร้างจริง	วิเคราะห์ลักษณะอาคาร		หมายเหตุ
		คงอยู่ ความเหมือน	ความต่าง	การทบทวนวรรณกรรม
<p>ประเภทสิ่งก่อสร้าง: เรือน(ริมตลิ่ง)</p> <p>ภาพที่ 4.23 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น กลุ่มเรือน</p>	 <p>ภาพที่ 4.24 แสดงภูมิเรือนเครื่องก่อ วัดศาลापูน จ.พระนครศรีอยุธยา</p> <p>ภาพที่ 4.25 แสดงภูมิเรือนเครื่องสับ วัดศาลापูนจ.พระนครศรีอยุธยา</p>	<p>1.ทางเดิน</p> <p>2. อาคารตึก</p> <p>3. ลานกลางกลุ่มอาคาร</p> <p>4.หลังคาเรียบมีตัวหงา ผนังฝาขัดแตก ใต้ถุนยกสูง สีนํ้าตาลแทนไม้</p>	<p>1.ขนาด สัดส่วน</p> <p>2.ลดอาคารโดยรอบ</p>	<p>1) พุทธประวัติ</p> <p>ปรีนิพาน</p> <p>พระปฐมสมโพธิกถา</p>
<p>ความสำคัญ/การใช้งาน: ชาวบ้าน</p>	<p>ประเภท: เรือน ที่พักอาศัย</p>			
<p>ตำแหน่ง: ทิศเหนือ</p>	<p>การก่อสร้าง: เรือนเครื่องสับ</p>			

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง	ภาพสิ่งก่อสร้างจริง	วิเคราะห์ลักษณะอาคาร		หมายเหตุ
		คงอยู่ ความเหมือน	ความต่าง	การทบทวนวรรณกรรม
<p>ประเภทสิ่งก่อสร้าง: เรือนเครื่องสับ</p> <p>ภาพที่ 4.26 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น รอยพระพุทธบาท</p>	 <p>ภาพที่ 4.27 แสดงศาลาข้างพระปรางค์แดง อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จ.เพชรบุรี</p> <p>ภาพที่ 4.28 แสดงอาคารข้างพระที่นั่งเวียงยันทวีเขียรปราสาท อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จ.เพชรบุรี</p>	1.หลังคาจันทน์ อาคารปูน	1.ขนาด สัดส่วน	1) พุทธประวัติ ปรินิพพาน พระปฐมสมโพธิ- กถา 2)พุทธประวัติ รอยพระพุทธ- บาท
<p>ความสำคัญ/การใช้งาน: พระมหากษัตริย์ พระสงฆ์ ผู้มีฐานะ</p>	<p>ประเภท: พระราชวังเมือง (กลุ่มอาคาร)</p>			
<p>ตำแหน่ง: ทิศเหนือ</p>	<p>การก่อสร้าง: เรือนเครื่องก่อ</p>			

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง	ภาพสิ่งก่อสร้างจริง	วิเคราะห์ลักษณะอาคาร		หมายเหตุ
		คงอยู่ ความเหมือน	ความต่าง	การทบทวนวรรณกรรม
<p>ประเภทสิ่งก่อสร้าง: เรือนเครื่องสับ</p> <p>ภาพที่ 4.29 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น ภูมิสงฆ์ 1</p>	 <p>ภาพที่ 4.30 แสดงภูมิเรือนเครื่องสับ วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จ.นนทบุรี</p> <p>ภาพที่ 4.31 แสดงภูมิเรือนเครื่องสับ วัดคงคาราม จ.ราชบุรี</p>	<p>1.หลังคาเรียบไม่มีตัวหงา</p> <p>2.ผนังฝาขัดแตก</p> <p>3.ใต้ถุนยกสูง</p> <p>4.แบ่งเรือน 3 ส่วน คือ เตี้ยล่าง (พื้นดิน-หลังรอด) เตี้ยบน (พื้นเรือน-ท้องช่อ) และเครื่องบน (ช่อ-อกไก่ : หลังคา)</p>	<p>1. ขนาดสัดส่วนลาย</p>	<p>1) พระปฐมสมโพธิ-กถา</p> <p>ปลงอสุภ ไตรจีวร</p>
<p>ความสำคัญ/การใช้งาน: พระสงฆ์ ชาวบ้าน</p>	<p>ประเภท: ที่พักอาศัย</p>			
<p>ตำแหน่ง: ทิศตะวันตก</p>	<p>การก่อสร้าง: เรือนเครื่องสับ</p>			

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง	ภาพสิ่งก่อสร้างจริง	วิเคราะห์ลักษณะอาคาร		หมายเหตุ
		คงอยู่ ความเหมือน	ความต่าง	การทบทวนวรรณกรรม
<p>ประเภทสิ่งก่อสร้าง: เรือนเครื่องสับ</p> <p>ภาพที่ 4.32 แสดงสิ่งก่อสร้างงานปูนปั้น กุฏิสงฆ์ 2</p>	 <p>ภาพที่ 4.33 แสดงกุฏิเรือนไทย วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จ.นนทบุรี</p>	<p>1.หลังคาตัวเหงา และหน้าจั่ว</p> <p>2.ผนังบ้าน เป็นตารางไม้</p> <p>3.กระดาน(ฝาลูกฟัก)</p> <p>4.ใต้ถุนยกสูง</p>	<p>1. ขนาดสัดส่วน ลาย</p>	<p>1) พระปฐมสมโพธิ-กถา</p> <p>ปลงอสุภ ไตรจีวร</p>
<p>ความสำคัญ/การใช้งาน: พระสงฆ์ ชาวบ้าน</p>	<p>ประเภท: ที่พักอาศัย</p>			
<p>ตำแหน่ง: ทิศตะวันตก</p>	<p>การก่อสร้าง: เรือนเครื่องสับ</p>			

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาภาคสนาม วิเคราะห์ลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง วัดบางกระพ้อมนั้น พบว่า ภาพปูนปั้นสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรม ส่วนใหญ่ จะปั้นออกมาในรูปแบบจำลองคล้ายคลึงกันกับสถาปัตยกรรมจริง ที่มีความเกี่ยวเนื่องกันในรูปแบบต่าง ๆ กับสถาปัตยกรรมในอดีตที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น รวมไปถึงการใช้ชีวิตที่คุ้นเคย วัฒนธรรม และอิทธิพลของสภาพสังคมตามยุคสมัย ได้ผสมผสานกันก่อให้เกิดเป็นงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง ตามที่ปรากฏ

5.1 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะผลการวิจัย

5.1.1 สรุปผลการศึกษารูปแบบสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง

5.1.2 การอภิปรายผล

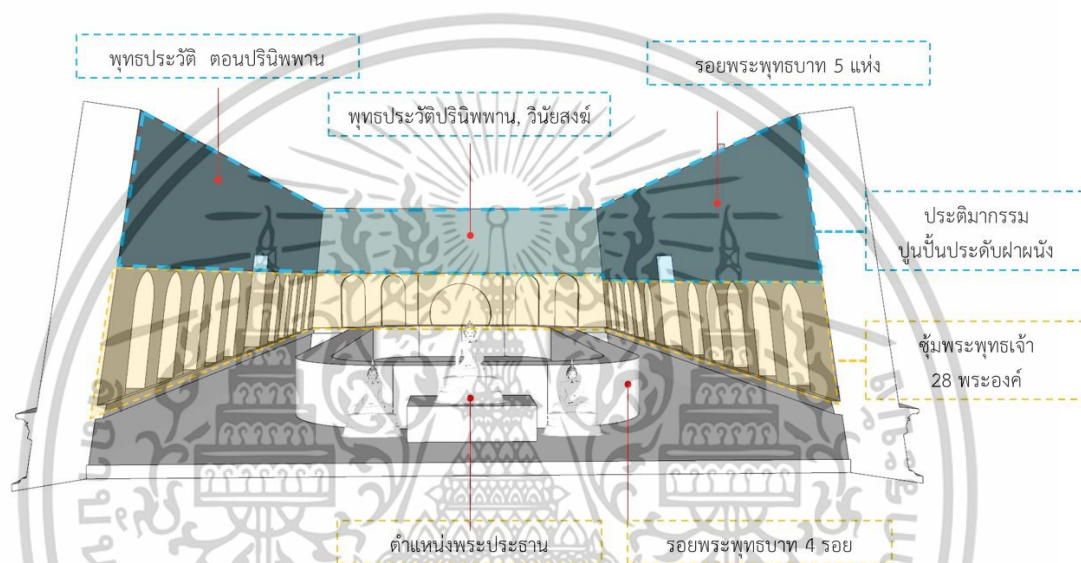
5.2 ข้อเสนอแนะ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

5.1 สรุปผลการศึกษา และ อภิปรายผล

จากผลการสำรวจการศึกษารูปแบบสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังในพระวิหารยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น กรณีศึกษา: วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่ามีการประดับด้วยประติมากรรมภาพปูนปั้นและปูนสูงบนผนังทั้ง 4 ด้าน อยู่เหนือบริเวณช่องตรงกลางพบประติมากรรมรอยพระพุทธรบาทสี่รอย เนื้อหาที่ใช้ในการปั้นประดับเป็นภาพเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ มีความเชื่อมโยงกับรอยพระพุทธรบาทสี่รอย รวม 4 เรื่อง คือ 1) พุทธประวัติ ได้แก่ ตอนลอยบาตร และตอนปรินิพพาน 2) รอยพระพุทธรบาท 3) ปลงอสุภะ 4) วิถีชีวิตชุมชนและการไปไหว้รอยพระพุทธรบาท (ภาพที่ 5.1)

ภาพที่ 5.1 แสดงตำแหน่งเนื้อหาประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังและรอยพระพุทธรบาท

5.1.1 สรุปผลการศึกษารูปแบบสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง

สรุปผลการศึกษาลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง พระวิหาร จากผลการสำรวจการศึกษารูปแบบสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมในงานประติมากรรมปูนปั้น พบว่ารูปแบบสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรม มีความเชื่อมโยงกับประติมากรรมรอยพระพุทธรบาท บริเวณ กลางพระวิหาร โดยแบ่งออกเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่

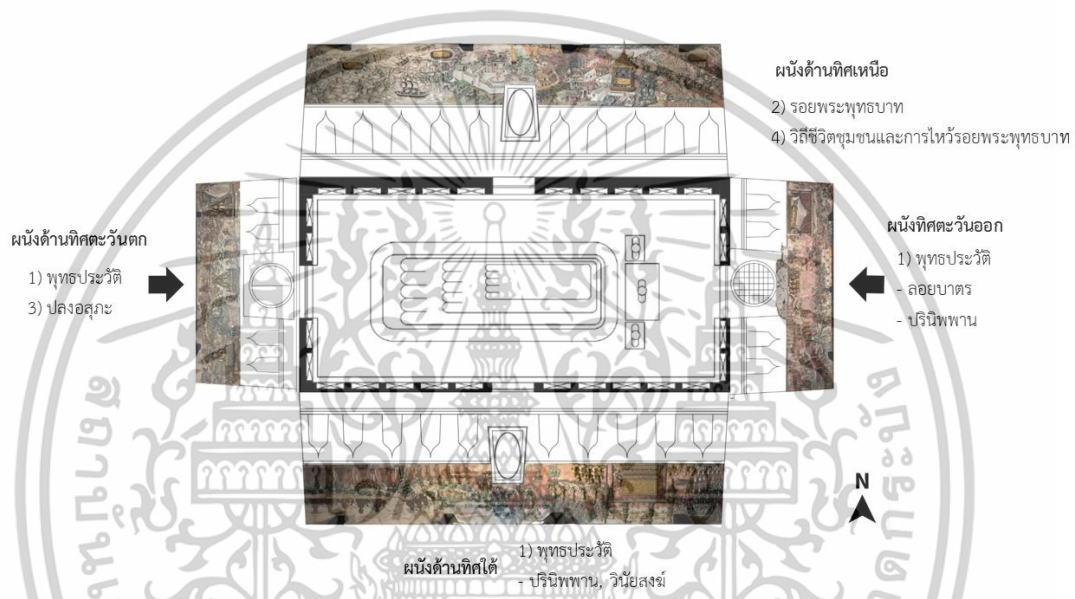
1) ความสัมพันธ์ระหว่างภายในอาคาร จากการสำรวจพบว่ารูปแบบสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรม มีความเชื่อมโยงกับประติมากรรมรอยพระพุทธรบาท บริเวณ กลางพระวิหาร รูปแบบสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมในงานประติมากรรมปูนปั้น โดยรอบถูกออกแบบให้สอดคล้องและเน้นความสำคัญของประติมากรรมรอยพระพุทธรบาท เน้นความสมมาตร และลำดับเรื่องราวการตั้งแต่ว่าการกำเนิดของรอยพระพุทธรบาททั้ง 4 รอย (ภาพที่ 5.2)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2) ความสัมพันธ์ระหว่างภายนอกและภายในอาคาร สถาปัตยกรรมประเทศ ธรรมชาติด้านภูมิประเทศ การทำนaylor่อง พืชพรรณต้นไม้ แสดงถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่นชุมชนใกล้เคียง

3) องค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรม การสักการะรอยพระพุทธรบาท เพื่อไปกราบไหว้รอยพระพุทธรบาทที่ประดิษฐานอยู่ภายในวิหาร เริ่มมีการจัดประเพณีไหว้รอยพระพุทธรบาท ในสมัยพระเจ้าทรงธรรม ประมาณพุทธศักราช 2175 แห่งกรุงศรีอยุธยา

4) รูปลักษณะเชิงสัญลักษณ์ รอยพระพุทธรบาทสี่รอย รูปลักษณ์ (Image) สื่อความหมายทางสัญลักษณ์ แสดงถึงความสำคัญและความเชื่อ

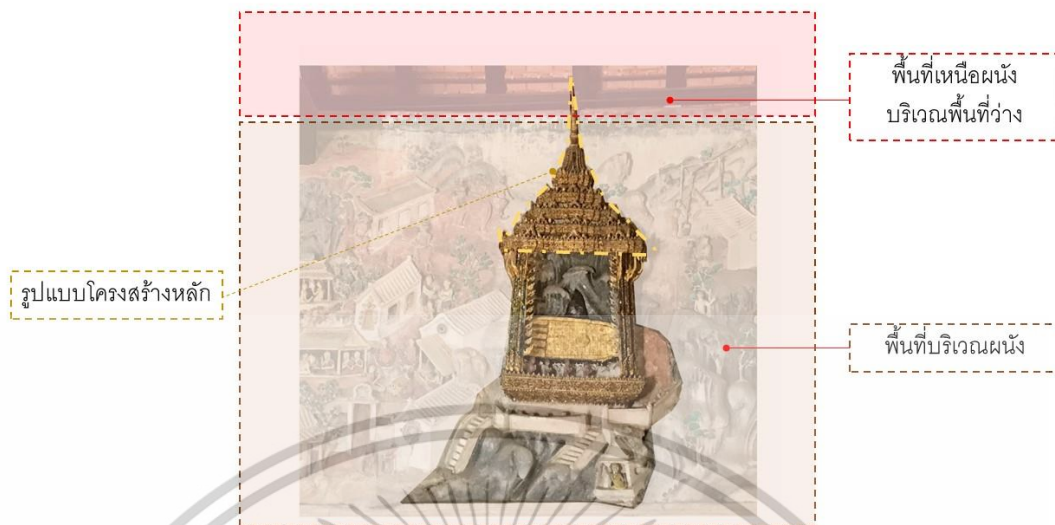

ภาพที่ 5.2 แสดงแผนผังพระวิหารและตำแหน่งของฝาผนังประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง

5.1.2 สรุปผลการศึกษาภาพสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังกับลักษณะสิ่งก่อสร้างจริงที่มีการลดทอนรูปลักษณะอย่างไร

การเปรียบเทียบภาพสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังกับลักษณะสิ่งก่อสร้างจริง ประติมากรรมปูนปั้นออกมาในรูปแบบจำลองคล้ายคลึงกันกับสถาปัตยกรรมจริง โดยมีความเกี่ยวเนื่องกันในรูปแบบต่าง ๆ กับสถาปัตยกรรมในอดีตที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น รวมไปถึงการใช้การดำรงวิถีชีวิตที่คุ้นเคยวัฒนธรรม อ้างอิงตามพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ รูปแบบสำคัญทางสถาปัตยกรรม รูปแบบโครงสร้างหลัก ลักษณะเด่นของอาคาร และผนัง ยังคงไว้อยู่ (ภาพที่ 5.3)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 5.3 แสดงสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้น ที่สำคัญที่คงอยู่บริเวณด้านทิศเหนือ

ผลการวิจัยในการลดทอนสิ่งก่อสร้างที่คงลักษณะไว้ คือ 1) รูปแบบโครงสร้างหลัก และผนัง หน้าต่าง เช่น อาคารตึก อาคารเสาไม้ 2) รูปแบบเครื่องบนหรือหลังคา เช่น หลังคากระเบื้อง หลังคาทรงปราสาท หลังคาแบน และ 3) สีและรายละเอียดประดับสิ่งก่อสร้างบางส่วนที่มีความเฉพาะ การใช้สีทอง ในสถาปัตยกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับ พระพุทธเจ้า และสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น หลังคามณฑปพระพุทธบาท หลังคาพระที่นั่งขุมสาย เป็นต้น

และมีข้อแตกต่างคือ 1) ขนาดและสัดส่วนไม่สมจริง 2) ระยะเวลาจัดวางกับสภาพแวดล้อมไม่สมจริง สามารถสรุปได้ว่าองค์ประกอบสำคัญที่คงอยู่เมื่อมีการลดทอนลักษณะสิ่งก่อสร้างลงคือรูปแบบโครงสร้างหลักของอาคาร หลังคา และรายละเอียดจำเพาะของอาคารที่แสดง ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษามีเวลาค่อนข้างจำกัด จึงเห็นว่าควรมีการสำรวจเพิ่มเติม เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาต่อไป

5.1.3 การอภิปรายผล

การศึกษารูปแบบสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมในงานประติมากรรมปูนปั้นระดับฝาผนังในพระวิหารยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น กรณีศึกษา: วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม อธิบายในเนื้อเรื่องที่ปรากฏในงานประติมากรรมในพระวิหารวัดบางกะพ้อมนั้นมีความคล้ายกันกับเรื่องราวที่ปรากฏในจิตรกรรมที่อื่น คือ มีเรื่องพุทธประวัติ (บางตอน) พระพุทธบาท พระวินัยและจริยาวัตรของสงฆ์ วิถีชีวิตชาวอัมพวา สมุทรสงคราม เป็นต้น (ชัยณรงค์ วิรุฬพัฒน์, 2554) มีความสอดคล้องและสะท้อนถึงขนบธรรมเนียมและประเพณีของไทย รอยพระพุทธบาทมีการนับถือโดยทั่วไปในกลุ่มพุทธศาสนิกชน จนกลายเป็นประเพณีการไปไหว้รอยพระพุทธ ในประเทศไทยได้มีการเพิ่มสถานที่ไว้ 5 แห่ง ได้แก่ สุวรรณมาลิก สุวรรณพิพต สมณภูฏ โยนกปุร และแม่น้ำมัมมทา (นันทนา ชุตติวงศ์, 2533) เมื่อพิจารณาเนื้อหาในพระวิหารวัดบางกะพ้อม พบการเชื่อมโยงเรื่องถึง 4 เรื่อง ในการปั้นประติมากรรมระดับฝาผนัง และเน้นเนื้อหาในสัดส่วนที่ค่อนข้างใกล้เคียงกัน (พุทธประวัติ 2 ผนัง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปลงอสุภะ 1 ผนัง และรอยพระพุทธรบาท 1 ผนัง) ทั้งยังโดยใช้สภาพแวดล้อมบ้านสวนอัมพวาขึ้นเป็นฉากในการเล่าเรื่อง

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาลักษณะสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมไทยที่ปรากฏในงานประติมากรรมในพระวิหารนี้ อาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มตามกลุ่มผู้ใช้งาน คือ สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาปัตยกรรมในศาสนา และสถาปัตยกรรมในการพักอาศัย รูปแบบและลักษณะทางสถาปัตยกรรม แบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ 1) แผนผังของกลุ่มอาคาร 2) โครงสร้างอาคาร และ 3) รูปแบบลักษณะอาคาร (สมคิด จิระทัศนกุล, 2547) โดยองค์ประกอบเหล่านี้ถูกลดทอนรายละเอียดเพื่อให้เหมาะต่อการปั้นงานประติมากรรมและคงองค์ประกอบบางส่วนที่สามารถกำหนดให้สามารถทราบถึงสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมเพื่อประกอบเรื่องราวได้ ด้วยผลการลดทอนรายละเอียดองค์ประกอบและการคงไว้ซึ่งองค์ประกอบสำคัญบางส่วนไว้ ดังที่แสดงในผลการวิจัยนี้ จึงถือเป็นการแตกต่างจากงานวิจัยอื่นที่มุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์หรืออธิบายเนื้อหาของงานจิตรกรรมและงานประติมากรรมปูนปั้น รูปแบบ เทคนิควิธีการสร้าง การจัดวางองค์ประกอบของภาพตาม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อศึกษางานประติมากรรมปูนปั้นระดับฝาผนังในพระวิหาร วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า มีความเป็นไปในแนวทางเดียวกันในการนำเสนอด้านเนื้อหาที่ใช้ในการประติมากรรมปูนปั้นระดับฝาผนังนั้น เป็นประติมากรรมปูนปั้นเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ รวม 4 เรื่อง คือ 1) พุทธประวัติ ได้แก่ ตอนลอยบาตร และตอนปรินิพพาน 2) รอยพระพุทธรบาท 3) ปลงอสุภะ 4) วิถีชีวิตชุมชนและการไปไหว้รอยพระพุทธรบาท การศึกษารูปแบบสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมในงานประติมากรรมปูนปั้นระดับฝาผนัง มุ่งเน้นไปที่รูปแบบสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรม และการลดทอนองค์ประกอบรูปแบบทางสถาปัตยกรรม การนำเสนอเนื้อหาดังกล่าว มุ่งเน้นไปที่รอยพระพุทธรบาทมากยิ่งขึ้น ลักษณะเฉพาะของรูปแบบสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมในงานประติมากรรมปูนปั้น มีความสอดคล้องกับพื้นที่และวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างลึกซึ้ง เช่น การไปไหว้รอยพระพุทธรบาท จึงมีการปั้นปูนระดับฝาผนังตามจินตนาการของช่างและตามลักษณะสถานที่ที่อาคารสถานที่เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมโดยนอกและภายในอาคาร ส่วนที่เพิ่มขึ้นจากงานวิจัยอื่น

5.2 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นการใช้กรณีศึกษา ลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นระดับฝาผนัง วัดบางกะพ้อม กรณีศึกษาเดียว พบว่า ภาพปูนปั้นสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมส่วนใหญ่ จะปั้นออกมาในรูปแบบจำลองคล้ายคลึงกันกับสถาปัตยกรรมจริง ที่มีความเกี่ยวเนื่องกันในรูปแบบต่าง ๆ กับสถาปัตยกรรมในอดีตที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น รวมไปถึงการใช้ชีวิตที่คุ้นเคย วัฒนธรรมและอิทธิพลของสภาพสังคมได้ผสมผสานกันก่อให้เกิดเป็นงานประติมากรรมปูนปั้นระดับฝาผนังตามที่ปรากฏ เนื่องด้วย งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์เดียว โดยศึกษาประติมากรรมเพียงแห่งเดียวเท่านั้น ซึ่งมีรูปแบบในการจัดองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมแตกต่างกัน จึงเห็นว่า ควรมีการศึกษาในรายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อ และเนื่องจากมีข้อจำกัดทางด้านเวลา จึงควรมีการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังใน พระวิหาร หรือ อุโบสถ เพิ่มเติมในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หรือพื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ วัดไผ่ล้อม จังหวัดเพชรบุรี และ วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เนื่องจากเป็นงานปูนปั้นประดับฝาผนังศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย โดย 1) วัดไผ่ล้อม (ภาพที่ 5.4) สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง พบว่าเป็น การเดินทางสักการะพระพุทธรูปที่เขาสุมนนภูฏ ลังกาทวีป ตอนกลางของผนังพบรูปเขาสุมนนภูฏ มีรูปรอยพระพุทธรูปที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จมาประทับไว้บนยอดเขา และประติมากรรม พระราชวังของพระเจ้ากรุงลังกา โลหะปราสาท

ภาพที่ 5.4 แสดงประติมากรรมปูนปั้น วัดไผ่ล้อม จ.เพชรบุรี

2) วัดไชยวัฒนาราม (ภาพที่ 5.5) เป็น งานศิลปะสมัยอยุธยายุคปลายสมัยพระเจ้าปราสาททอง เป็นงานปูนปั้นขนาดใหญ่ที่เหลืออยู่แห่งสุดท้ายในอยุธยา ภาพนี้เป็นภาพตอนพระพุทธรูปองค์เทศนาโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (สันติ เล็กสุขุม, 2560) ดังนั้นอาจศึกษาวิจัยเพิ่มเติมงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง ทั้งสองแห่งนี้ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจความเหมือน หรือความแตกต่างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังเปรียบเทียบกับผลการวิจัยในบทความนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 5.5 แสดงประติมากรรมปูนปั้น วัดไชยวัฒนาราม จ.พระนครศรีอยุธยา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม

- ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์. (2559). **พระบรมธาตุสุ่มรดกโลก**. พิมพ์ครั้งที่ 4. นครศรีธรรมราช: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
- ชัยณรงค์ วิรุฬพัฒน์. (2554). **ภาพปูนปั้นบนฝาผนังในพระวิหารวัดบางกะพ้อม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม**. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาทฤษฎีศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร)
- ดวงกมล บุญแก้วสุข. (2557). **ศิลปะสกุลช่างเพชรบุรี: งานปูนปั้นปัจจุบันย้อนอดีต**. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร)
- ดวงฤทัย ลือตั้ง. (2554). **การสืบทอดประเพณีเทศน์กาเผือกในชุมชนไทยยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี**. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
- นารถ โทธิประสาท. (2556). **สถาปัตยกรรมในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯ (1984).
- นันทนา ชุติวังค์. (2533). **รอยพระพุทธรบาท ในศิลปะอินเดียใต้และเอเชียอาคเนย์**. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธา.
- นัศรี ลีละวัฒน์. (2548). **ปูนปั้นเล่าเรื่องพุทธประวัติ ที่ผนังเมรุทิศ เมรุราย วัดไชยวัฒนาราม กับประเด็นเปรียบเทียบกับจิตรกรรมฝาผนัง พระที่นั่งพุทไธสวรรย์**. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร)
- ผุสดี ทิพทัส. (2541). **หลักเบื้องต้นในการจัดองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พระสันติ ธรรมปาโล และ พระมหาพุทธนา นรเชฏโฐ. (2567). ความงาม : สาระสำคัญที่คนธรรมดา มองไม่เห็น. **วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์**. 8(1), 169-208.
- พระอธิการอภิสิทธิ์ จารุธมโม (ทองเชื้อ). (2561). **การประยุกต์ใช้หลักอสุภกรรมฐานในชีวิตประจำวัน**. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)
- วีระยุต ชัยศร. (2563). **การจัดวางองค์ประกอบภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เน้นมุมมองสู่พระประธานในพระอุโบสถสมัยอยุธยาตอนปลาย**. **วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล**. 31(2), 1-16.
- สน สีมাত্রัง. (2559). **คติความเชื่อไตรภูมิและจักรวาลวิทยาในจิตรกรรมฝาผนังไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมคิด จิระทัศน์กุล. (2547). **รูปแบบพระอุโบสถและพระวิหารในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. (2537). **ปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- เสนอ นิลเดช. (2542). **ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม(ต่อ)

- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2567, 20 กันยายน). **พุทธประวัติ**. เข้าถึงได้จาก <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/72/iid/460>
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2567, 20 กันยายน). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. เข้าถึงได้จาก <https://dictionary.orst.go.th/>
- อดุลย์ หลานวงศ์, พระภาณุวัฒน์ จันทวฑฒโน (จันทาพูน), พระมหาภริรัฐกรณ์ อัสมาลี (พันทาวา), และพันทิวา ทับภูมี. (2563). พุทธศิลป์: คุณค่าและอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. **Journal of Buddhist Education and Research: JBER**, 6(2), 265-272.
- อนุชา พิมพ์ศักดิ์. (2550). **ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์: โครงสร้างเนื้อหาและบทบาทในสังคมไทย**. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
- องอาจ นัยพัฒน์. (2549). **วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์: Quantitative and Qualitative Research Methodologies**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- ฤทัย ใจจงรัก. (2539). **เรือนไทยเดิม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาคผนวก

เอกสารใบตอบรับและสำเนาผลงาน ส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ที่ได้รับการตีพิมพ์ในที่ประชุมวิชาการ ผู้ช่วยในการเก็บข้อมูลการวิจัยนี้ คือ นักศึกษาปริญญาตรี ภาควิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ดังนี้

- 1) ใบตอบรับและสำเนาผลงาน งานประชุมวิชาการ
- 2) การเก็บข้อมูล
- 3) ประวัติผู้วิจัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บันทึกข้อความ

หน่วยงาน คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ ส่วนสนับสนุนวิชาการ งานคุณภาพชีวิตนักศึกษา
 ที่ อว 7003(1)/ 0405 วันที่ 24 เมษายน 2567
 เรื่อง แจ้งผลการตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ “ในโครงการประชุมวิชาการระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 15”

เรียน นางสาวสินี จันทร์เป็ง

ตามที่ท่านได้ส่งบทความวิชาการและวิจัย เรื่อง ลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังในพระวิหาร วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม (Characteristics of the Buildings' Images in the Relief Sculptures in Wihan, Wat Bangkapom, Samut Songkhram) เพื่อนำเสนอบทความวิชาการและวิจัยในผลงานวิจัย “โครงการประชุมวิชาการระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 15” (GRADUATE INTEGRITY: GI 15) ในวันศุกร์ที่ 26 เมษายน 2567 ณ ห้องประชุม ศาสตราจารย์ประสม รังสีโรจน์ อาคารเรียนรวม คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ นั้น

ในการนี้ กองบรรณาธิการ ขอแจ้งให้ท่านทราบว่าบทความของท่านได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน เรียบร้อยแล้ว และได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ “ผลงานวิจัยในโครงการประชุมวิชาการระดับบัณฑิตศึกษา” คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ ฉบับที่ 15 ปีที่ 15 พ.ศ. 2567 ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรายุ ชุมสาย ณ อยุธยา)

รองคณบดีฝ่ายบริหารวิชาการปฏิบัติการแทน
 คณบดีคณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

AAAD
School of Architecture, Art, and Design
วิทยาลัยศิลปกรรมศาสตร์สุรินทร์

GI.15
15th GRADUATE INTEGRITY

คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ขอมอบเกียรติบัตรฉบับนี้ไว้เพื่อแสดงว่า

นางสาวสินี จันทร์เป็ง

ได้เข้าร่วมนำเสนอผลงาน

ใน โครงการประชุมวิชาการ ระดับบัณฑิตศึกษาครั้งที่ 15
15th GRADUATE INTEGRITY | GI15

ให้ไว้ ณ วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2567

[ผศ.ดร.อันธิกา สวัสดิ์ศรี]

คณบดีคณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง
ในพระวิหาร วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม
Characteristics of the Buildings' Images in the Relief Sculptures in
Wihan, wat Bangkapom, Samut Songkhram

สินี จันทร์เป็ง¹ วีระยุต ชัยศรี²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะสิ่งก่อสร้าง รูปแบบ และ ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบสิ่งก่อสร้างและสภาพแวดล้อมที่ปรากฏในงานประติมากรรมปูนปั้นและเปรียบเทียบภาพสิ่งก่อสร้างนั้นกับลักษณะสิ่งก่อสร้างจริง เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในการลดทอนลักษณะสิ่งก่อสร้างในการสื่อสาร ทั้งนี้ได้ศึกษาการแสดงภาพลักษณะของสิ่งก่อสร้างในจิตรกรรมฝาผนังหรือประติมากรรมปูนปั้นบนผนังของอาคารทางศาสนสถานของไทยนั้นมีการลดทอนรูปลักษณะอย่างไร โดยใช้กรณีศึกษาที่งานประติมากรรมปูนปั้นตกแต่งฝาผนังภายในพระวิหาร วัดบางกะพ้อม สมุทรสงคราม ด้วยภายในมีการประดับด้วยประติมากรรมปูนสูงเล่าเรื่องอันเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติบางตอน พระพุทธรูป พระวินัยและจริยาวัตรของสงฆ์ และแทรกด้วยภาพวิถีชีวิตชาวบ้าน ทั้งนี้พระวิหารสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาตอนปลายต่อเนื่องกับรัตนโกสินทร์ตอนต้น การวิจัยมีวิธีการการศึกษาเชิงสำรวจ มีแหล่งข้อมูลหลักคือ อาคารพระวิหาร และประติมากรรมประดับพระวิหาร ดำเนินการวิจัยด้วยการรังวัดอาคาร ถ่ายภาพงานประติมากรรมภายใน นำมาวิเคราะห์ลักษณะสิ่งก่อสร้างเทียบกับสิ่งก่อสร้างในปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่าประติมากรรมมีความคล้ายคลึงกับสถาปัตยกรรมจริงอยู่และสรุปผลการวิจัยการลดทอนรูปลักษณะของสิ่งก่อสร้างพบว่าสิ่งทีคงลักษณะไว้คือ 1) รูปแบบโครงสร้างหลักและผนัง หนาต่าง เช่น อาคารตึก อาคารเสาไม้ 2) รูปแบบเครื่องบนหรือหลังคา เช่น หลังคาทรงกระเบื้อง หลังคาทรงปราสาท หลังคาแบน และ 3) สีและรายละเอียดประดับสิ่งก่อสร้างบางส่วนที่มีความเฉพาะ เช่น หลังคามณฑปพระพุทธรูป หลังคาพระที่นั่งชุมสาย เป็นต้น และมีข้อแตกต่างคือ 1) ขนาดและสัดส่วนไม่สมจริง 2) ระยะการจัดวางกับสภาพแวดล้อมไม่สมจริง สามารถสรุปได้ว่าองค์ประกอบสำคัญที่คงอยู่เมื่อมีการลดทอนลักษณะสิ่งก่อสร้างคือรูปแบบโครงสร้างหลักของอาคาร หลังคา และรายละเอียดจำเพาะของอาคารที่แสดง ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษามีเวลาค่อนข้างจำกัด จึงเห็นว่าควรมีการสำรวจเพิ่มเติม เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาต่อไป

คำสำคัญ: สิ่งก่อสร้างยุคต้นรัตนโกสินทร์ ประติมากรรมปูนปั้น งานปูนปั้นภายในวิหาร วัดบางกะพ้อม

Abstract

This research aims to study the characteristics, patterns, and the relationship between the architectural patterns and the environmental conditions evident in the decorative art of stucco work. It also aims to compare these architectural representations with the actual architectural features to gather data for minimizing the distortion of architectural features in communication. The study focuses on the

¹หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
²ภาควิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

depiction of architectural features in Thai mural paintings or stucco work on the walls of religious buildings. It examines how the features are minimized using a case study of the stucco work decorating the interior walls of the Wat Bangkapom, Samut Songkhram, Thailand. These decorations include high-relief stucco work narrating stories related to certain aspects of Buddhist history, the Buddha's life, virtues, and the ethical conduct of monks, interspersed with depictions of village life. The temple's architecture follows the late Ayutthaya architectural style combined with early Rattanakosin elements. The research methodology employs a survey approach, with main data sources being the temple buildings and the stucco decorations adorning them. The research involves measuring the buildings, photographing the interior stucco work, and analyzing the architectural features compared to contemporary buildings.

The study finds that stucco decorations closely resemble actual architecture. It concludes that the preserved architectural features include 1) The main structural patterns and walls, windows such as building structures and wooden pillars. 2) Patterns of upper machines or roofs, such as tiled roofs, castle-style roofs, and flat roofs. 3) Colors and specific details decorating certain parts of the building, such as the Buddha's throne and the sitting area of monks. However, differences include: 4) Inaccurate sizes and proportions. 5) Placement distances do not correspond to the actual environment. In summary, the important components that remain preserved when minimizing architectural features include the main structural patterns of buildings, roofs, and specific architectural details. Due to the limited time of the study, it suggests further surveys to enhance future research data.

Keywords: Rattanakosin architecture, low relief stucco decorations, Sculptures in Wihan, Wat Bang Kapom

1. บทนำ

การศึกษางานจิตรกรรมภายในพระวิหารหรือพระอุโบสถในปัจจุบันนั้น มักมีการศึกษาของเนื้อหาที่วาดหรือประดับบนผนังที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ยังคงมีพื้นที่ในหลายส่วนที่ไม่ได้วิเคราะห์ ทั้งนี้เนื่องจากการประดับตกแต่งผนังด้วยภาพหรือประติมากรรมนั้น เมื่อมีเรื่องราวก็ต้องมีฉากในการเล่าเรื่อง ในส่วนของฉากประกอบเรื่องราวนั้นมีงานวิจัยในด้านนี้ค่อนข้างน้อยทั้งที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของภาพเช่นกัน ซึ่งจำแนกเป็นภาพที่มีลักษณะภาพคน ภาพสัตว์ และภาพสภาพแวดล้อม (ป่า ต้นไม้ หิน สิ่งก่อสร้าง หรือ ทิวทัศน์) ทั้งนี้กรณีศึกษาพระวิหารวัดบางกะพ้อมนั้นมีลักษณะงานประติมากรรมประดับที่สมบูรณ์และมีเนื้อหาของเรื่องเล่าไม่มาก แต่มีประติมากรรมสิ่งก่อสร้างที่หลากหลายจึงใช้สถานที่ดังกล่าวในการทำวิจัย จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพประติมากรรมปูนปั้นตกแต่งฝาผนังภายในพระวิหาร และศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดบางกะพ้อม โดยเน้นการศึกษาเนื้อหาของประติมากรรมปูนปั้นภายในพระวิหาร โดยเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กับศาสนา ความเชื่อพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมในพื้นที่นั้น ได้แก่ เรื่องพระพุทธบาท พระวินัยและจริยวัตรของสงฆ์ วิถีชีวิตชาวบ้าน เป็นต้น ลักษณะภาพประติมากรรมนั้นเกี่ยวข้องกับชุมชนในท้องถิ่น และชุมชนชาวจีน ที่มีปรากฏในศิลปกรรมของอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์ตอนต้น

วัดบางกะพ้อม เป็นวัดที่ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติในจังหวัดสมุทรสงคราม ตามประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 113 ตอนพิเศษ 50 ง 18 ธันวาคม 2539 ตำแหน่งที่ตั้ง ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม สร้างขึ้นสมัยอยุธยาตอนปลาย หลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า เมื่อพ.ศ. 2310 โดยถูกตั้งเป็นวัด เมื่อพ.ศ. 2312 (สมัยกรุง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ธนบุรี) และ ได้รับวิสุทธิคามสีมา เมื่อพ.ศ. 2471 (สมัยรัตนโกสินทร์) ทั้งนี้สถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมในวัดได้แก่ 1) พระประธานในอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ในพระอุโบสถ 2) รอยพระพุทธรูปหล่อในวิหาร วัดโดยรอบ 18.50 เมตร สูง 3.00 เมตร รอยตรงกลางเป็นกระดานยกได้ 3) วิหารศิลปะแบบอยุธยาตอนปลาย ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อ ซึ่งมีส่วนประดับด้วยประติมากรรมนูนสูงภายใน 4) พระพุทธรูปปางไสยาสน์ ยาว 9.00 เมตร สูงจากพื้นทึ่ไสยาสน์ 1.00 เมตร 5) รูปหล่อหลวงพ่อดัง ในพระอุโบสถ และ 6) รูปหล่อหลวงพ่อดนร เป็นรูปยืนสูง 0.70 เมตร ในวิหารเล็ก

ทั้งนี้ งานวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับนโยบาย 1) แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) วาระปฏิรูปที่ 35: ศิลปะ วัฒนธรรมเพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ ข้อที่ 10 การพัฒนาระบบการบริหารทรัพย์สินของวัดให้เป็นไปตามมาตรฐาน ยุทธศาสตร์ที่ 1 ด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และข้อที่ 11 การพัฒนาศิลปะด้านนาฏศิลป์ไทย ดุริยางคศิลป์ไทย และช่างศิลป์ไทย เพื่อการปฏิรูปสู่ความเป็นมาตรฐานชาติ ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ 2) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2566-70 ภายใต้วิสัยทัศน์ “ททท. เป็นผู้ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยในการสร้างประสบการณ์ทรงคุณค่ามุ่งสู่ความยั่งยืน” ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยกระดับประสบการณ์ท่องเที่ยว (Tourism Experience) กลยุทธ์ที่ 3.1: สร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวอันน่าประทับใจที่มีคุณค่าเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Value - Based Tourism) และยุทธศาสตร์ที่ 4 - กลยุทธ์ที่ 4.2: ส่งเสริมการอนุรักษ์และต่อยอดทรัพย์สินทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ความเป็นไทย ด้วยการประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย (Thai Cultures and Identities) และ 3) กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม สมาคมอิคอมอสไทย (ICOMOS Thailand) ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528 เพิ่มเติม ฉบับ 2548 ประกาศเผยแพร่ใช้ 2554 หมวดที่ 3 คุณค่าและการประเมินคุณค่าของมรดกวัฒนธรรม ปัจจุบัน พบปัญหาที่สำคัญ คือปัญหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับภาพปูนปั้นสาเหตุเพราะยังไม่มีผู้ที่ศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วนการเก็บข้อมูลในการศึกษาจึงต้องใช้เวลา วิเคราะห์และยืนยันข้อสันนิษฐาน (ชัยณรงค์ วิรุฬห์พันธ์, 2555) จึงเป็นที่มาในการศึกษางานวิจัยเชิงคุณภาพและสำรวจนี้เพื่อวิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพย์สินทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ความเป็นไทยต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 ศึกษาลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง พระวิหาร
- 2.2 เปรียบเทียบภาพสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังกับลักษณะสิ่งก่อสร้างจริง

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3.1 สถาปัตยกรรม และ สิ่งก่อสร้าง

สิ่งก่อสร้าง อ้างอิงจากพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 คือ อาคารบ้านเรือนเป็นต้นที่สร้างโดยใช้อิฐและปูนเป็นส่วนใหญ่ ในสมัยเริ่มแรกที่มนุษย์ มีเพียงหินเป็นเครื่องมือ ที่ช่วยในการดำรงชีพด้วยการล่าสัตว์และต่อสู้กับภัยธรรมชาติ จึงเริ่มแสวงหาที่อยู่อาศัยเพื่อให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายนานาประการ ทั้งภัยธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการถูกโจมตีทำร้าย จึงมักอาศัยถ้ำเป็นสถานที่พักพิง ให้ความคุ้มกัน ความร้อน หนาว ลม ฝน ตลอดจนภัยอันตรายต่าง ๆ ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและประกอบกิจกรรมตามความต้องการในชีวิตประจำวัน ถ้าจึงนับเป็นที่อยู่อาศัยแรกที่มนุษย์รู้จัก ต่อมาถึงยุคหินใหม่ (Neolithic) มนุษย์เริ่มมีการเลี้ยงสัตว์และเพาะปลูก จึงจำเป็นต้องอยู่เป็นหลักแหล่งมากขึ้น เริ่มเรียนรู้สร้างเพิงพักอาศัยโดยใช้วัสดุต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น เศษไม้ ใบหญ้า ฟาง ดินโคลน ดินเหนียว หิน เท่าที่จะหามาได้ มาประกอบกันเป็นพื้นผนัง เป็นหลังคาง่าย ๆ ทำให้เกิดพื้นที่ว่าง (Space) ภายในใช้ประโยชน์ได้ตามต้องการ นับเป็นสิ่งก่อสร้างรุ่นต้นค้ำบรรพ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ต่อมาเมื่อมนุษย์มีประสบการณ์มากขึ้นและได้ถ่ายทอดความรู้การก่อสร้างต่อ ๆ กันมา มีการนำวัสดุใหม่ ๆ มาใช้ในการก่อสร้างเพิ่มขึ้น และมีการคำนึงถึงความเหมาะสมในการใช้สอยและสภาพดินฟ้าอากาศ ตลอดจนความมั่นคงแข็งแรง สิ่งก่อสร้างเพื่อเป็นที่พักพิงก็ได้รับวิวัฒนาการขึ้นเป็นลำดับ

สิ่งก่อสร้างในประวัติศาสตร์ที่ยังหลงเหลืออยู่ ตลอดจนที่ได้รับการวิวัฒนาการเรื่อยมาจนหลายยุคหลายสมัยจนถึงทุกวันนี้ ได้แก่ วัด โบสถ์ พระราชวัง ศาล สถานที่ประชุม สนามกีฬา สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ที่ทำการ ร้านค้า ตลอดจนบ้านพักอาศัย เหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ วิถีของสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ดินฟ้าอากาศ วัสดุก่อสร้าง ตลอดจนสติปัญญา ความสามารถ และสะท้อนแนวความคิดของมนุษย์แต่ละยุค แต่ละสมัย สิ่งก่อสร้างเหล่านี้จะมีรูปร่างลักษณะเหมือนกันหรือแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับลักษณะดินฟ้าอากาศประจำท้องถิ่น ความต้องการทางด้านการใช้สอย ความรู้ทางด้านกรก่อสร้าง และความเจริญทางด้านเทคนิควิทยาในยุคสมัยนั้น ๆ ตลอดจนรูปแบบที่เป็นที่นิยมในแต่ละยุคสมัย รวมทั้งสิ่งแวดล้อมนานาประการ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้เรื่อย ๆ ไปไม่หยุดยั้ง โดยมีกรรมวิธีและหลักการที่ต้องใช้ในการก่อสร้างและการจัดวางองค์ประกอบของแต่ละส่วนที่เรานำมาประกอบกันขึ้น ผลที่ได้ออกมาก็คือสิ่งที่เราเรียกกันว่า สถาปัตยกรรม นั่นเอง (สุลดี ทิพทัส, 2530)

สถาปัตยกรรม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบัญญัติจากภาษาอังกฤษว่า “Architecture” พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ได้ให้คำอธิบายว่า “สถาปัตยกรรม คือ ศิลปะ หรือ วิชาที่ว่าด้วยงานก่อสร้าง” ปัจจุบัน ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของ คำว่า สถาปัตยกรรม คือ (สถาปัตยกรรมศาสตร์) น. ศิลปะและวิทยาเกี่ยวกับงานก่อสร้างที่ประกอบด้วยศิลปะลักษณะ (ส. สถาปัตย์ + กรรม).

ในทางศาสนา สถาปัตยกรรม นั้น ถือเป็นสิ่งก่อสร้างที่เป็นรูปธรรม สะท้อนวัฒนธรรม ความมั่งคั่ง ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ในแต่ละยุคสมัย

3.2 วิหาร

วิหาร คือ สิ่งปลูกสร้างประเภทศาสนสถาน ใช้เป็นสถานที่สำหรับพระสงฆ์ประชุมทำสังฆกรรม และทำพิธีต่าง ๆ ตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา อาคารที่ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป คำว่า วิหาร นี้ แต่เดิมหมายถึง “ที่อยู่” โดยไม่จำกัดบุคคลชั้นใด ต่อมาในสมัยพุทธกาล หมายถึง ที่อยู่อาศัยสำหรับพระพุทธรูป และพระสงฆ์สาวก ครั้นพระพุทธรูปได้ดับขันธปรินิพพานแล้ว วิหารได้รับการสร้างขึ้น สำหรับเป็นที่ประดิษฐาน “พระพุทธรูปปฏิมากร” คือ รูปแทนองค์พระพุทธรูป ดังนั้น คำว่า วิหาร ในความเข้าใจ โดยประเพณีนิยม จึงมีความหมายจำเพาะว่า “สถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป”

วัดไทยแต่ละแห่ง อาจมีวิหารได้มากกว่า 1 หลัง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการที่จะใช้ประโยชน์ และสนองคติความเชื่อ ฉะนั้นจึงมีสิ่งปลูกสร้างทำเป็นวิหารประเภทต่าง ๆ ในบริเวณพุทธาวาส ดังต่อไปนี้

วิหารหลวง คือ วิหารหลังที่สร้างขึ้นบนพื้นที่ที่อยู่ทางด้านหน้าพระอุโบสถีย์ หรือมหาธาตุเจดีย์ ออกไปทางทิศตะวันออก มักทำให้มีขนาดกว้างยาวและสูงเป็นพิเศษ แต่ทั้งนี้มิได้อาศัยคำว่า “หลวง” ซึ่งแปลว่า “ใหญ่” เป็นเครื่องกำหนดความใหญ่โตของวิหาร คำว่า “วิหารหลวง” เป็นชื่อเฉพาะ หรือวิสามานยนามของวิหารประเภทนี้เท่านั้น ตัวอย่างเช่น วิหารหลวงในวัดมหาธาตุ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

วิหารทิศ คือ วิหารหลังที่สร้างขึ้นเป็นบริวารของปูชนียสถาน และอุโบสถสถาน อยู่ต่อออกไปทางทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก เว้นแต่ทางทิศตะวันออกซึ่งเป็นตำแหน่งที่ตั้งวิหารหลวง ตัวอย่างเช่น พระวิหารทิศในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

วิหารคด คือ วิหารขนาดเล็กย่อย ๆ ที่สร้างไว้ตามมุมใดมุมหนึ่งในเขตพุทธาวาส ลักษณะเป็นหลัง ยาวหักเป็นข้อคอก รับกับมุม ในเขตพุทธาวาส ตัวอย่างเช่น พระวิหารคด ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิหารราย คือ วิหารขนาดย่อม ๆ มีทั้งลักษณะอย่าง “วิหารโถง” และ “วิหารกั้น扉รอบ” สร้างเป็นหลัง ๆ เรียงรายอยู่รอบเขตพุทธาวาส ตัวอย่างเช่น วิหารรายในวัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิหารน้อย คือ วิหารหลังย่อม ๆ ที่สร้างขึ้นสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ สร้างไว้ในบริเวณใดบริเวณหนึ่งในเขตพุทธาวาส ตัวอย่างเช่น พระวิหารน้อย ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

วิหารกลบ คือ วิหารขนาดเล็กมาก ภายในวิหารมีพื้นที่ขนาดพอรับรองพระภิกษุหนึ่งได้เพียงรูปเดียว วิหารกลบใช้เป็นสถานที่สำหรับพระภิกษุเจริญกรรมฐาน ตัวอย่างเช่น วิหารกลบในวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิหารพระไสยาสน์ คือ วิหารที่สร้างขึ้น สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปปางไสยาสน์ วิหารประเภทนี้ มีทั้งที่สร้างขนาดใหญ่ และขนาดย่อม ตามส่วนที่ต้องการบังแดดและฝน ให้แก่พระพุทธรูป ซึ่งมีขนาดยาวต่างกัน ตัวอย่างเช่น พระวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (เสนอ นิลเดช, 2542)

3.3 ประติมากรรมไทย

งานปูนปั้นไทยปรากฏมีมาช้านานดังพร่องรอยหลักฐานมาแต่ครั้นสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 จากการได้พบงานปูนปั้นประดับศาสนสถานในลักษณะต่าง ๆ โดยสันนิษฐานกันว่าศิลปะการปั้นปูนดังกล่าวนี้ ได้รับการถ่ายทอดมาจากช่างชาวอินเดียที่เดินทางเข้ามาสู่ดินแดนแถบนี้ พร้อม ๆ กับการเผยแพร่ศาสนา พุทธและฮินดู งานปูนปั้นมีความเป็นมายาวนานเป็นศิลปะที่อยู่เคียงคู่กับงานศิลปะไทยมาเนิ่นนาน ด้วยที่เป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น มีความงามและมีความคงทน “ปูนปั้น เป็นวัตถุที่ได้จากธรรมชาติ มีส่วนผสมของปูนขาวหรือปูนที่ได้จากเปลือกหอยเป็นหลัก ผสมคลุกเคล้ากับส่วนผสมต่าง ๆ แล้วทำการไหลลัดน้ำให้เข้าที่ เนื้อปูนจะมีลักษณะเหนียวแน่น สามารถนำมาปั้นเป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้ เมื่อปูนแห้งจะมีคุณสมบัติแข็งตัวทนถาวร สมัยโบราณนิยมนำมาก่อ ฉาบ และปั้นตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรม “งานปูนปั้น โดยหลักจะใช้ประกอบสถาปัตยกรรมไทย โดยจะเป็นวัดวาอารามเป็นส่วนใหญ่ จัดแบ่งเป็นยุคสมัยต่าง ๆ โดยในพื้นที่ของประเทศไทยที่มีการค้นพบงานประติมากรรมปูนปั้นพบสมัยทวารวดี ขณะที่สมัยอยุธยาพบได้ค่อนข้างมาก โดยตัวอย่างหนึ่งที่ปรากฏเด่นชัด เป็นงานปูนปั้นชั้นครูได้แก่ที่ วัดเขมาภิรตาราม จังหวัดเพชรบุรี โดยที่วัดเขมาภิรตาราม จะปรากฏอยู่บริเวณหน้าบัน ขณะที่วัดสระบุรี จะโดดเด่นที่ขุมเสมารอบพระอุโบสถ และอีกหลายวัดในจังหวัดเพชรบุรี ไม่ว่าจะเป็น วัดมหาธาตุวรวิหาร วัดใหญ่สุวรรณาราม เป็นต้น (สลับ เลิศสุขุม, 2557)

3.4 “พระพุทธรูป” “รอยพระพุทธรูป” สัญลักษณ์แทน พระพุทธรูป

พระพุทธรูปเจ้า สัตถ์จริยนิพพานเมื่อมีพระชนมายุได้ 80 พรรษา ระบบศักราชคือพุทธศักราช 1 ก็ได้เกิดขึ้นนับแต่นั้นมา หลังพุทธกาลศรัทธาบูชาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระพุทธรูปนั้นก็ยังคงดำรงอยู่ในความรู้สึกนึกคิดที่ไม่รู้ลืม ดังจะเห็นได้จากคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้าหรือพระธรรมก็อยู่ในความทรงจำของพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ เมื่อมีการกระทำสังคายนาพระไตรปิฎกให้บริสุทธิ์เป็นครั้งแรกหลังจากพุทธปรินิพพานได้ โดยมีพระมหากัสสปเป็นประธานการตรวจสอบพระธรรมวินัยก็ใช้การสาธยายด้วยมุขปาฐะและจดจำกันต่อ ๆ มา โดยไม่ต้องมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และสังคายนาครั้งหลัง ๆ คือครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 การสาธยายพระธรรมวินัยก็กระทำโดยมุขปาฐะเช่นกันจนกระทั่งถึงสังคายนาครั้งที่ 4 พระไตรปิฎกจึงได้ขึ้นสู่โถงในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ดังนั้น ในช่วงแรกประมาณ พ.ศ. 1-400 ก็ไม่มีความจำเป็นใดที่ต้องสร้างรูปแทนพระองค์หรือสัญลักษณ์ใด ๆ เพราะพุทธศาสนิกชนยังจดจำพระองค์ได้อย่างดี เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ไม่จำเป็นต้องสร้างภาพเหมือนแทนพระองค์ อาจเป็นเพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถือว่าเป็นเอกบุรุษที่ไม่มีใครเสมอเหมือนได้ ดังปรากฏในพระไตรปิฎก อังคตตนิทาย เอกบุรุษความที่กล่าวไว้ว่า (พระพุทธรูปเจ้า) ไม่มีใครเปรียบ ในต้นฉบับภาษาบาลีใช้ว่า อปปฏิม ซึ่งหมายความว่า รูปหรือภาพที่ไม่มีใครเปรียบได้ นั่นก็คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ประเสริฐสุด ทรงเป็นมหาบุรุษเหนืออื่นใด ในช่วงพุทธศักราช 1 มาถึงประมาณพุทธศักราช 400 จึงยังไม่มีการสร้างภาพหรือสัญลักษณ์ของพระพุทธรูปเจ้าไว้สักการบูชาการสร้างสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูปเจ้าหลังพุทธศักราช 400 นั้น ดร.วอร์เดมาร์ ซี.ไซเลอร์ ได้ทำการศึกษาราย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“พระพุทธรบาท” เป็นคนแรกของโลกได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า “เมื่อพระพุทธเจ้าได้ปรินิพพานได้ประมาณ 300-400 ปี พุทธศาสนิกชนเห็นความจำเป็นที่จะต้องมียลัญลักษณ์แทนการประทับอยู่ในที่นั้นๆ ของพระพุทธเจ้า จึงใช้รูปที่บอกไม่ได้ชัดเจนว่าคือรูปอะไรหรือใช้รอยพระพุทธรบาทเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า เป็นไปได้อย่างมากว่า ประเพณีนี้เริ่มต้นในประเทศศรีลังกา และแพร่กระจายไปในประเทศต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา” พระพุทธรบาทที่สร้างขึ้นในช่วงแรกนี้คงอาศัยคติที่ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีลักษณะพิเศษ 32 ประการ ที่เหมือนมนุษย์ธรรมดา ลักษณะ 2 ประการในจำนวนนี้ก็คือ นิ้วพระบาททุกองค์มีความยาวเสมอกัน และมีธรรมจักรปรากฏที่ฝ่าพระบาท ในสมัยหลัง มีการบรรจุลักษณะมงคลลงในรอยพระพุทธรบาท ในชั้นแรกจำนวนมงคลมีไม่มากนัก ผู้สร้างคงเลือกสรรสิ่งที่ตั้งามในทรรคนะของตนบรรจุลงในช่องของพระพุทธรบาท (ในสมัยหลังมีจำนวน 108 ช่อง) เพื่อไว้สักการะ พ.ศ. 1800 พระพุทธรักขิตแห่งบ้านโรหณะลังกาได้รจนาคัมภีร์จินาลังการฎีกาขึ้น โดยให้รายละเอียดมงคล 108 ประการ ที่พรหมมณีได้เห็นที่ฝ่าพระบาทของเจ้าชายสิทธัตถะเมื่อประสูติได้ 5 วัน มงคลทั้ง 108 ประการ มีดังนี้ พระมหาปริสลักษณะชื่อว่า เหงาธาปตตเลสุจกานี ชาตานี: ฝ่าพระบาท มีจักร มืออธิบายว่า ลักษณะแห่งจักรคือมี กงจักร 2 กง ที่ฝ่าพระบาททั้ง 2 แต่ละกงมีซี่ประมาณ 1000 ซี่ ลักษณะอันเป็นมงคลอันเลิศปรากฏอยู่บนฝ่าพระบาทประมาณเท่านี้เหล่านี้คือ วงแห่งล้อมีสีทอง ดุมมีสีแก้วอินทนิล ตรงกลางและรอบดุม และด้านหน้าดุม มีรอยเขียนวงกลม มีช่องรูตรงกลาง ขอบนอกกงจักร วงกลมภายนอกกงจักร มีรูปหอก รูปแฉ่วสองพระพักตร์ รูปภาชนะทอง รูปสวัสดิกะ รูปช่อดอกไม้ รูปภาชนะทอง รูปตั้ง รูปขอรูปปราสาท รูปเสาได้ รูปเศวตฉัตร รูปพระขรรค์ รูปพัดใบตาล รูปพัดหางนกยูง รูปพัดขนจามรี รูปมณฑุ รูปบาตร รูปดวงแก้วมณี รูปพวงดอกมะลิ รูปดอกนิลบล รูปดอกอุบลแดง รูปดอกปทุมแดง รูปดอกปทุมขาว รูปดอกบัวขาว รูปภาชนะน้ำ บันณกลศ รูปลาดใส่น้ำเต็ม รูปมหาสมุทร รูปภูเขจักรวาล รูปภูเขหิมพานต์ รูปภูเขาสเมรุ รูปพระอาทิตย์ รูปพระจันทร์ รูปดวงดาว รูปทวีปใหญ่ทั้ง 4 กับ ทวีปบริวาร รูปพระเจ้าจักรพรรดิผู้รั้งพร้อมด้วยบริวาร 7 ประการ กับบริวาร รูปสิ่งขั้กขิมาวัว รูปปลาทองคำ รูปจักรคู่ รูปแม่น้ำสายใหญ่ 7 สายรูปภูเขาสัตตบริภันต์ รูปสระน้ำสี่พันตรทั้ง 7 รูปพระยาหงส์สี่ทอง รูปจระเข้ รูปวอทอง รูปพวาลวิชนีทอง รูปภูเขากรลาศ รูปราชสีห์ รูปพยัคฆราช รูปพญาน้ำวลาหก รูปพญาช้างอุโบสถ รูปพระยาช้างฉัททันต์ รูปพระยาสุวรรณิคราช รูปพญาหงส์ รูปโคอุสุภราช รูปพระยาช้างเอราวัณ รูปมิ่งกรทอง รูปพรหม 4 หน้า รูปเรือทอง รูปแม่โคกับลูกโค รูปกินนร รูปกินนรี รูปนก การเวก รูปพญานกยูง รูปพญานกกระเรียน รูปพญานกจากพราภ รูปเทวโลก 6 ชั้น รูปพรหมโลก 16 ชั้น” รอยพระพุทธรบาททองคำ วัดพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี ต้นแบบของรอยพระพุทธรบาทพระเจ้าบรมโกศ

รูปที่ 3.1 รอยพระพุทธรบาททองคำ วัดพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

มงคล 108 ประการที่ปรากฏในคัมภีร์ชินาลังการฎีกา ของพระพุทธรัชชิต น่าจะเป็นที่มาของมงคล 108 ประการที่ปรากฏที่รอยพระพุทธรูปบาท ที่สร้างขึ้นหลังจากการรจนาคัมภีร์ มงคลในลำดับแรกของคัมภีร์นี้เริ่มที่ สัตติ คือ หอก ซึ่งอาจจะเป็นการเปรียบเทียบแหลมคมของปรัชญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จากนั้นก็มีการเรียงลำดับของมงคล ก็เป็นไปตามคัมภีร์ชินาลังการฎีกา

ในสมัยหลัง การเรียงลำดับมงคล 108 ประการนั้น มักไม่ได้เริ่มที่สัตติ (หอก) หากแต่จะเป็นโสฬสพรหม (16 ชั้น) ตามมาพอ ตามลำดับ อาจกล่าวได้ว่า ลำดับของมงคล 108 นั้น ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้สร้าง หรือของนายช่างก็เป็นได้ ดร.ไชเลอร์ ได้อธิบายว่า ไม่ปรากฏว่ามีพระพุทธรูปองค์ใดในโลกที่มีมงคลตรงกันทุกประการเลย คิดเรื่องรอยพระพุทธรูปของลังกาได้แพร่ไปในดินแดนที่นับถือพระพุทธศาสนา และไทยก็เป็นหนึ่งในจำนวนนั้น ในสมัยสุโขทัยมีการสร้างพระพุทธรูปหลายองค์ (สน สิมাত্রัง, 2559) (นิยะดา เหล่าสุนทร และเมืองสิงห์ จันทรฉาย, 2566)

สรุปการทบทวนวรรณกรรม จากการทบทวนวรรณกรรมนี้แสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่า งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง ได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และ ปรากฏสิ่งก่อสร้าง ที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนาและ วัฒนธรรมประเพณี องค์ประกอบสำคัญที่คงอยู่เมื่อมีการลดทอนลักษณะสิ่งก่อสร้างคือรูปแบบโครงสร้างหลักของอาคาร หลังคา และรายละเอียดเฉพาะของอาคารที่แสดง ซึ่งจะต้องทำการศึกษาวิจัยต่อไป

4. วิธีการวิจัย เครื่องมือวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย หรือวิธีการศึกษา

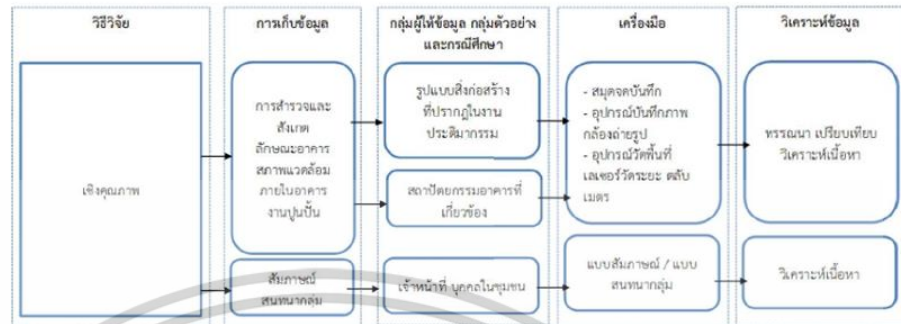
จากการศึกษาภาคสนามและการทบทวนวรรณกรรมในเบื้องต้น จะเห็นได้ว่างานสถาปัตยกรรมไทย โดยเฉพาะพระวิหาร มักปรากฏงานจิตรกรรมบริเวณฝาผนัง ภายในอาคาร สอดแทรก พุทธประวัติ สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา วิถีชีวิต เรื่องเล่า ตำนานของในแต่ละท้องถิ่น ไปจนถึงศิลปะตามยุคสมัย แต่พบภาพจิตรกรรม ในรูปแบบสถาปัตยกรรมอาคาร งานประติมากรรมปูนปั้นภายในพระวิหาร ค่อนข้างน้อย งานวิจัยนี้ มุ่งเน้นศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับรูปแบบสถาปัตยกรรมอาคารที่ปรากฏในจิตรกรรม งานประติมากรรมปูนปั้นโดยมีวิธีการศึกษา ดังนี้

4.1 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยการ เชิงคุณภาพด้วยการสำรวจ รั้ววัดอาคาร ถ่ายภาพ สังเกต สอบถามข้อมูลบางส่วน ในระยะเวลาสั้นประเมินงานประติมากรรมสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง วัดบางกะพ้อม โดยมีวิธีการวิจัยดังนี้

4.2 ขั้นตอนการวางแผนการวิจัย

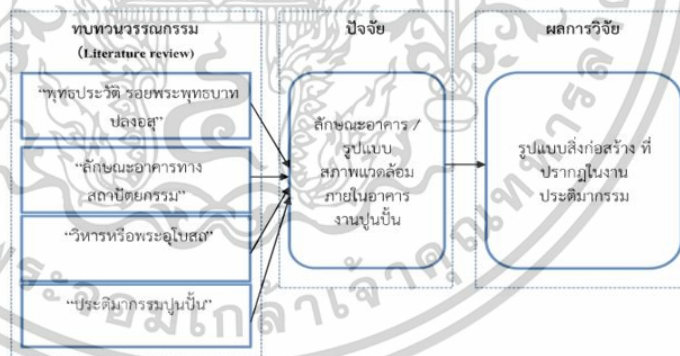
การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบและลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง บริเวณ วัดบางกะพ้อม อัมพวา สมุทรสงคราม โดยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการสำรวจ สังเกต และสัมภาษณ์ สันทนาการ เพื่อรวบรวมข้อมูล นำไปวิเคราะห์ข้อมูลสรุปผล ผู้วิจัยได้มีการวางแผนของขั้นตอนการศึกษาลักษณะภาพสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้น ฝาผนัง วัดบางกะพ้อม ดังนี้

รูปที่ 4.1 แสดงขั้นตอนระเบียบวิธีวิจัย
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

4.2.1 กำหนดปัญหาและสภาพการณ์ของปัญหา ปัจจุบันการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารนั้นมีผู้ศึกษาเนื้อหาในภาพจิตรกรรม ซึ่งสื่อความหมายทางด้านศาสนา วัฒนธรรม จิตชีวิต มากมาย ส่วนด้านความสัมพันธ์ทางด้านประติมากรรม โดยเฉพาะภาพรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารทางศาสนาที่ปรากฏยังไม่มีผู้วิจัย จึงต้องการทราบถึงวิธีการต่าง ๆ ในการใช้ภาพจิตรกรรมฝาผนังในการนำเสนอรูปแบบสถาปัตยกรรมจริงมาใส่งานประติมากรรมปูนปั้น ซึ่งผู้สร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังในยุคเก่าได้ประดิษฐ์ไว้

4.2.2 กรอบแนวคิด จากกรทบทวนวรรณกรรมและการสำรวจเบื้องต้น ด้วยต้องศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหาร จึงต้องเลือกศึกษาพระวิหาร และพระอุโบสถมีพื้นที่ผนังให้เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง หรืองานประติมากรรมปูนปั้น และศึกษาแนวคิด เนื้อหาที่นำมาเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง รวมถึงวิธีการ ซึ่งน่าจะมีการคิดในลักษณะนำรูปแบบสถาปัตยกรรมจริงที่โดดเด่นมา เป็นประดิษฐ์เป็นงานประติมากรรมปูนปั้น

รูปที่ 4.2 แสดงขั้นตอนกรอบแนวคิด
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.2.3 คำถามการวิจัย

4.2.3.1 ศึกษาการแสดงผลภาพลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง พระวิหาร นั้น มีรูปลักษณะอย่างไร

4.2.3.2 เปรียบเทียบภาพสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังกับลักษณะสิ่งก่อสร้างจริงนั้น มีการลวดทอนอย่างไร

4.2.4 การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) นี้ได้อาศัยการได้ออกภาคสนามในพื้นที่ภาคกลาง และคัดเลือกพื้นที่ศึกษาที่มีงานจิตรกรรมภายในที่ค่อนข้างสมบูรณ์เพียงพอต่อการวิเคราะห์ผล และมีลักษณะของงานประติมากรรม และ รอยพระพุทธรูปประดิษฐาน จึงเลือกพระวิหาร หรือ พระอุโบสถขนาดเล็กและไม่ห่างไกลจากกรุงเทพฯ เกินไป โดยผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่าง พร้อมหาข้อมูลและสำรวจพื้นที่ในเบื้องต้นแล้ว ได้แก่

4.2.5 กลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษา ได้แก่ พระวิหาร วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม

รูปที่ 4.3 แสดงภาพงานประติมากรรมปูนปั้น วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม
ที่มา: ผู้วิจัย (2566)

รูปที่ 4.4 แสดงภาพรอยพระพุทธรูป วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม
ที่มา: ผู้วิจัย (2566)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

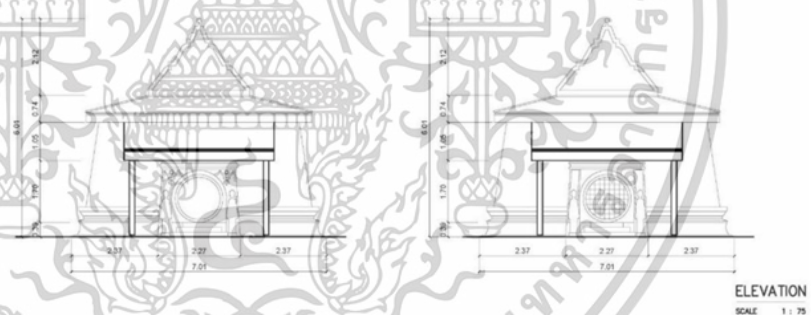
4.2.6 ปัจจัยในการวิจัย จากการทบทวนวรรณกรรม ได้แก่ ลักษณะอาคาร และงานประติมากรรมฝาผนังปูนปั้นภายในพระวิหาร ส่งผลถึง ลักษณะสิ่งก่อสร้าง ที่ปรากฏในงานประติมากรรม

4.2.7 เครื่องมือในการวิจัย เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อทำแบบอาคาร (ต้องเก็บข้อมูลภาคสนามแล้วมาจัดทำแบบ) เครื่องมือวัดระยะ กล้องถ่ายภาพการเตรียมอุปกรณ์ในการที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม วัดขนาดอาคารโดยเฉพาะระยะภายในพระวิหาร วัดระยะตำแหน่งประตูหน้าต่าง ถ่ายภาพอาคารและจิตรกรรมฝาผนัง ถ่ายภาพบรรยากาศภายในพระวิหาร เน้นที่ภาพถ่ายรูปแบบสถาปัตยกรรมอาคาร งานประติมากรรมปูนปั้นภายในพระวิหาร และจิตรกรรมฝาผนัง กลับมาจัดทำแบบทางสถาปัตยกรรม และนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบรูปแบบภาพสถาปัตยกรรมอาคาร

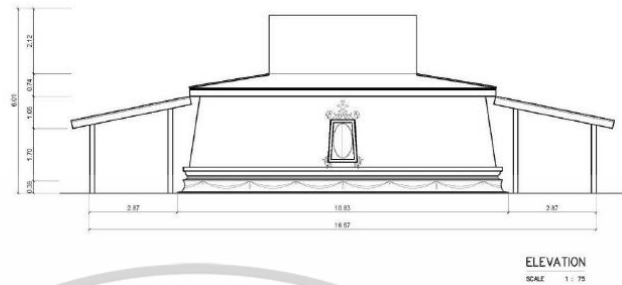
5. ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าภาพปูนปั้นประดับอาคารฝาผนังได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และ ปรากฏสิ่งก่อสร้าง ที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนาและ วัฒนธรรมประเพณี ในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง ลักษณะรูปแบบ ดังนี้

พระวิหารรอยพระพุทธบาท วัดบางกะพ้อม งานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนังทั้ง 4 ด้านภายในพระวิหาร ประดิษฐ์ฐานรอยพระพุทธบาท ขนาด 9.63 เมตร x 11.88 เมตร พื้นภายใน ขนาด 7.01 เมตร x 11.49 เมตร ความสูงห้อง 7.60 เมตร หลังคาทรงปั้นหย่า มีหลังคามั่วประธาน ผนังรับน้ำหนัก ผนังด้านหน้าหลังคาทั้งสองด้าน มีประตู ขนาด 2.00 เมตร x 2.32 เมตร (ด้านละ 1 ชุด) ผนังด้านข้างมีหน้าต่าง ขนาด 0.95 เมตร x 1.30 เมตร ด้านละ 1 ชุด รอยพระพุทธบาท 4 รอย ในวิหาร วัดโดยรอบ 18.50 เมตร สูง 3 เมตร

รูปที่ 5.1 ภาพแสดงด้านหน้า และด้านหลัง อาคารวิหาร วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

รูปที่ 5.2 ภาพแสดงด้านข้าง อาคารวิหาร วัดบางกะท่อม จังหวัดสมุทรสงคราม
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ผนังทางด้านทิศตะวันออก

รูปที่ 5.3 ภาพปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศตะวันออก
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ผนังทางด้านทิศใต้

รูปที่ 5.4 ภาพปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศใต้
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผนังทางด้านทิศตะวันตก

รูปที่ 5.5 ภาพปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศตะวันตก
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ผนังทางด้านทิศเหนือ

รูปที่ 5.6 ภาพปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศเหนือ
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

การวิเคราะห์ ลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง ด้านทิศเหนือ

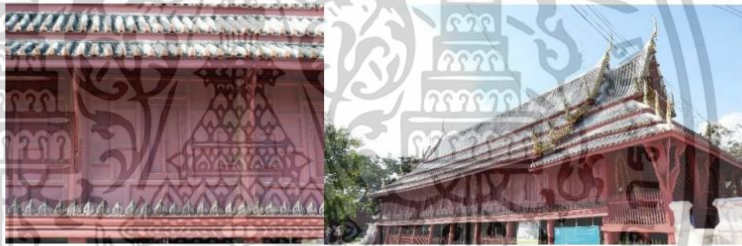
รูปที่ 5.7 ภาพแสดง ตำแหน่งอาคาร งานปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศเหนือ
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 5.8 ภาพแสดง งานปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศเหนือ
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ลักษณะ รูปทรง คล้ายอาคารเรือนไทย หลังคาหน้าจั่ว หน้าต่างทรงสี่เหลี่ยม มีการนำขนาดของมนุษย์ ช่องหน้าต่าง ต้นไม้ มาเปรียบเทียบ เพื่อแสดงขนาดอาคารตามสัดส่วนจริง ตกแต่งผิวด้วย การใช้สีน้ำตาลแสดงถึงวัสดุไม้ อ้างอิงคล้ายกับ เรือนไทยโบราณสมัยอยุธยาตอนปลาย ศาลาการเปรียญ วัดใหญ่สุวรรณาราม ฝาผนังสร้างด้วยไม้ฉลิมเป็นฝาปะกน เป็นเรือนไม้ทั้งหลัง เครื่องหลังคาเป็นโครงประดู่ ชนิดมีจันทันต่อ มุงด้วยกระเบื้อง หลังคาแบบมุขประเจ็ด หน้าบัน เป็นลายกนกช่อหางโต ที่มีขุประเจ็ดประดับด้วยสาหร่ายรวงผึ้งหน้าค ทวย ทำจากไม้ทั้งแผ่น จำหลักลายงดงามเรียกว่าทวยหน้าตึกถนนและบานประตูขนาดใหญ่จำหลักลายก้านขดหางโต สอดแทรกด้วยลายพรรณพฤกษา

รูปที่ 5.9 ภาพแสดง ศาลาการเปรียญ วัดใหญ่สุวรรณาราม
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

รูปที่ 5.10 รูปแสดง งานปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศเหนือ
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ลักษณะ รูปทรง คล้ายอาคารศาลาพักเรือนไทย หลังคาหน้าจั่ว หน้าต่างทรงสี่เหลี่ยม มีการนำขนาดของมนุษย์ ช่องหน้าต่าง ต้นไม้ มาเปรียบเทียบ เพื่อแสดงขนาดอาคารตามสัดส่วนจริง อ้างอิงคล้ายกับศาลาไทยโบราณสมัยอยุธยาตอนปลาย บริเวณทางเข้า รูปแบบทางภาพสถาปัตยกรรมคล้ายกับ ชุมประตู่ มีลักษณะ หลังคา มี หน้าบานประดับด้วยวงกลมตรงกลาง

รูปที่ 5.11 รูปชุมประตู่ พระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์
เขาวัง เพชรบุรี
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

รูปที่ 5.12 รูปแสงศาลา วัดใหญ่สุวรรณาราม
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

รูปที่ 5.13 ภาพแสดง งานปูนปั้นประดับอาคารฝาผนัง ผนังทางด้านทิศเหนือ
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ลักษณะงานประติมากรรมเป็นหมู่อาคารขนาดใหญ่ อาคารมีลักษณะรูปหลังคาแบบแก่งจีน หรือ ศาลาจีน ตัวอาคารก่อด้วยอิฐหรือปูน หน้าต่างด้านหน้าเป็นรูปวงรีหรือวงกลม ด้านข้างหน้าต่างเป็นสี่เหลี่ยม มีลักษณะคล้ายกับ หมู่อาคารในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี (เขาวัง) ดังนี้

รูปที่ 5.14 ภาพแสดง หมู่อาคาร ภายใน อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี (เขาวัง)
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 5.15 กุฏิวัดศาลาปูน
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม อาคารก่อด้วยอิฐหรือปูน หลังคาทรงไทย หน้าต่างเป็นรูปสี่เหลี่ยม

หลังคามณฑป

ภายในปรากฏรอยพระพุทธรูป

รูปที่ 5.16 งานปูนปั้นประดับอาคารผานั่ง ผันทางด้านทิศเหนือ
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

รูปที่ 5.17 พระมหามณฑป รอยพระพุทธรูป วัดพระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมคล้ายกับ รอยพระพุทธรูป วัดพระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี มีทองคำปิดหุ้มอยู่โดยตลอด มีสีลาคือเป็นขอบไว้ เป็นรูปบัวคว่ำบัวหงาย หุ้มทองคำประดับเพชรพลอย และมีมณฑปน้อยสร้างด้วยไม้แกะสลัก ลวดลายวิจิตร ปิดทองประดับกระจกสี สวมรอยพระพุทธรูปไว้อีกชั้นหนึ่ง ใน พระมณฑปเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ประกอบด้วยเครื่องยอดปราสาท 7 ชั้น

6. การอภิปรายผลการสำรวจองค์ประกอบของงานประติมากรรม และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา ลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง วัดบางกระพ้อมนั้น พบว่า ภาพปูนปั้นสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรม ส่วนใหญ่ จะปั้นออกมาในรูปแบบจำลองคล้ายคลึงกันกับสถาปัตยกรรมจริง ที่มีความเกี่ยวเนื่องกันในรูปแบบต่าง ๆ กับสถาปัตยกรรมในอดีตที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น รวมไปถึงการใช้ชีวิตที่คุ้นเคย วัฒนธรรม และอิทธิพลของสภาพสังคมได้ผสมผสานกันก่อให้เกิดเป็นงานประติมากรรมปูนปั้นประดับฝาผนัง ตามที่ปรากฏ

สรุปผลการวิจัยในการลดทอนสิ่งก่อสร้างที่คงลักษณะไว้คือ 1) รูปแบบโครงสร้างหลักและผนัง หน้าต่าง เช่น อาคารตึก อาคารเสาไม้ 2) รูปแบบเครื่องบนหรือหลังคา เช่น หลังคากระเบื้อง หลังคาทรงปราสาท หลังคาแบน และ 3) สีและรายละเอียดประดับสิ่งก่อสร้างบางส่วนที่มีความเฉพาะ เช่น หลังคามณฑปพระพุทธรูป หลังคาพระที่นั่งชุมสาย เป็นต้น และมีข้อแตกต่างคือ 1) ขนาดและสัดส่วนไม่สมจริง 2) ระยะการจัดวางกับสภาพแวดล้อมไม่สมจริง สามารถสรุปได้ว่าองค์ประกอบสำคัญที่คงอยู่เมื่อมีการลดทอนลักษณะสิ่งก่อสร้างลงคือรูปแบบโครงสร้างหลักของอาคาร หลังคา และรายละเอียดจำเพาะของอาคารที่แสดง ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษามีเวลาค่อนข้างจำกัด จึงเห็นว่าควรมีการสำรวจเพิ่มเติม เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชัยณรงค์ วิรุฬห์พัฒน์. (2554). ภาพปูนปั้นบนฝาผนังในพระวิหารวัดบางกระพ้อม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาทฤษฎีศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
 นิยะดา เหล่าสุนทร และเมืองสิงห์ จันทร์ฉาย. ที่มา "พระพุทธรูป" จากการสร้างสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า." https://www.silpa-mag.com/culture/article_109457#google_vignette. 2566
- มุสดี ทิพทัส. (2541). หลังคาเบื้องต้นในการจัดองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- สน สีมาตรง. (2559). *คติความเชื่อโรกมและจักรวาลวิทยาในจิตรกรรมฝาผนังไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เสนอ นิลเดช. (2542). *ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กรมพระปรมาธิบดีชโนรส (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า). (2537). *ปฐมสมโพธิกถา*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล   สินี จันทรเบ็ง

ประวัติการศึกษา

2557   ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต (วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางไม้)
สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางไม้ ภาควิชาวนผลิตภัณฑ์ คณะวนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สถานที่ติดต่อ

9/1 หมู่บ้านพฤกษาริลเลจ 8 ถนนสุขุมวิท 5 ซอย 70 แขวงออเงิน เขตสายไหม
กรุงเทพมหานคร 10220

สาขาวิจัยที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

ประสบการณ์ทำงานและผลงาน

- 2550   รางวัลชมเชย ผลงาน ปลายทางของเมล็ดพันธุ์ การประกวด SHINCAMP PROJECT:
ANIMATION ประจำปี 2550
- 2555   บริษัท พี เอ็น เอส อุตสาหกรรมไม้ จำกัด (ตำแหน่ง: นิสิตฝึกงานระยะสั้น)
- 2556-2561   บริษัท มุ่งมั่นพัฒนา จำกัด (ตำแหน่ง: ผู้ช่วยผู้จัดการโครงการ)
- 2561-2565   บริษัท คิงส์เม่น ซี.เอ็ม.ที.โอ. จำกัด (มหาชน) (ตำแหน่ง: เจ้าหน้าที่งานประสานงาน
โครงการ)

การเสนอผลงานวิชาการ

- 2567   สินี จันทรเบ็ง, วีระยุต ชัยศร. 2567. “ลักษณะสิ่งก่อสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้น
ประดับฝาผนังในพระวิหาร วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม.” ผลงานวิจัยใน
โครงการประชุมวิชาการระดับบัณฑิตศึกษา ฉบับที่ 15 ปี 15 พ.ศ. 2567
คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง 15(15) : 62-77.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้